

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

KELES İLÇESİ KÜÇÜKKOVACIK MAHALLESİ GEÇİŞ

DÖNEMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA MERAL

BURSA 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

KELES İLÇESİ KÜÇÜKKOVACIK MAHALLESİ GEÇİŞ

DÖNEMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESRA MERAL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hülya TAŞ

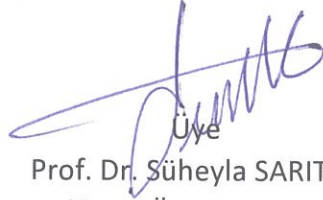
BURSA 2019

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 701541007 numaralı Esra MERAL'in hazırladığı "Keles İlçesi Küçükkovacık Mahallesi Geçiş Dönemleri" konulu (Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi / Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı,/...../20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hülya TAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ
Balıkesir Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Rıza SAM
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Özlem ERCAN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğrt. Üyesi Münire BAYSAN
Dumlupınar Üniversitesi

25/06/2019

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Keles İlçesi Küçükkovacık Mahallesi Geçiş Dönemleri" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Esra MERAL

Öğrenci no:701541007

Anabilim: Türk Dili ve Edebiyatı

Program:Yüksek Lisans

Statü: Yüksek lisans

☒

Doktora

☐

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı / Konusu: Keles İlçesi Küçükcağırcık Mahallesi
Gariş Dönemleri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde şahsım tarafından adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:

Burcu MERAL

Öğrenci No:

701541007

Anabilim Dalı:

Türk Dili ve Edebiyatı

Programı:

Yüksek Lisans

Statüsü:

☒ Y.Lisans

☐ Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

Doç. Dr. Hülya Taş

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Esra MERAL
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Halk Bilimi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı :138
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hülya Taş

KELES İLÇESİ KÜÇÜKKOVACIK MAHALLESİ GEÇİŞ DÖNEMLERİ

MERAL, ESRA Yüksek Lisans Tezi,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hülya TAŞ 2019

Bu çalışmada Bursa ili Keles ilçesi Küçükkovacık Mahallesi geçiş dönemleri derlenmiştir. Yapılan derlemelerde geçiş dönemlerine ait uygulamalar, inanışlar, pratiklerle ilgili sözlü kaynaklarla görüşülmüş ve bu görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Doğum, sünnet, askerlik, evlilik, ölüm bölümleri kendi içerisinde alt başlıklar şeklinde sunulmuştur. Alan araştırmasına çıkmadan önce konuyla ilgili gerekli yazılı kaynaklara ulaşılmış ve bu yazılı kaynaklar sınıflandırılmıştır. Alana çıkıldığında ise köyün ileri gelenleriyle görüşülerek en uygun kaynak kişiler seçilmeye çalışılmıştır. Derlemeler esnasında gözlem, görüşme gibi teknikler kullanılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde derleme bilgileri, malzemenin derlenme şekli ve yazıya geçirilmesi anlatılmıştır.

Birinci bölümde araştırma alanının bulunduğu ilçe ve ilçeye bağlı köy hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise doğum, sünnet, askerlik, evlilik ve ölümle ilgili yapılan çalışmalar sunulmuş ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Keles, Küçükkovacık, Geçiş Dönemleri, Doğum, Evlilik, Ölüm

ABSTRACT

Author's Name, Surname: Esra Meral

University: Bursa Uludağ University

Faculty: Faculty of Social Sciences

Department: Turkish Language and Literature

Field: Turkish Folklore

Kind of Thesis: Postgraduate Thesis

The number of Page: 138

Graduation Date:

Supervisor: Assoc.Doç. Dr.Hülya Taş

KELES DISTRICT KÜÇÜKKOVACIK NEIGHBORHOOD RİTES OF PASSAGES

MERAL, ESRA Postgraduate Thesis,

The Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assoc.Doç. Dr.Hülya Taş

In this research, the Passage of the village Küçükkovacık of district Keles in Bursa has been compiled. In this disquisition, it has been interviewed with oral quarters about what praxis from epoch of passage, belief and practices and these meeting has been recorded. Parturition, circumcisions, soldiery, marriage and the death parts has been presented as subhead in each other. Before making a field research it has been reached to writen quarters they have been classified. Besides on the field, it has been tried to chose the best quarter by meeting the notables of village. While the interwievs the methods like observation and making contact has been used. On the prologue of the research the informations about edition(disquisition), the kind of compilation and the writing proces of research has been explained.

On the first part the common informations about the district and the province of the search field has given. On the second part, the studies have presented and interpreted about parturition, circumcisions, soldiery, marriage and the death.

Key words: Keles, Küçükkovacık Rites of Passages, Birth, death

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Bursa'nın Keles ilçesine bağlı Küçükkovacık Mahallesi'ne ait geçiş dönemleri hakkında araştırma yapılmış ve elde edilen bilgilerle o bölgeye ait halk bilimi ürünleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde derlemede hangi tekniklerin kullanıldığı, kaynak kişi bilgilerine nasıl ulaşıldığı, kaynak kişi seçerken neye dikkat edildiği üzerinde durulmuştur. Daha sonra “ *Malzemenin Derlenme ve Yazıya Geçirilmesi*” kısmına yer verilerek giriş kısmı bitirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünü “*Araştırma Alanının Bulunduğu İlçe ve Alan Hakkında Genel Bilgiler*” oluşturmaktadır. Bu bölümde önce ilçenin daha sonra araştırma alanının coğrafi konumu, yeryüzü şekilleri, iklimi, nüfusu, ekonomik ve toplumsal yapısı hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde “*Küçükkovacık Mahallesi Geçiş Dönemi Âdetleri*”ne yer verilmiştir. Bu bölümde sırayla doğum, sünnet, askerlik, evlilik, ölüm başlıkları bulunmaktadır. Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum başlığı kendi içerisinde doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası diye ayrılmıştır. Sünnet bölümünde çocuğun sünnet yaşı, sünnet için yapılan hazırlıklar, sünnet yatağının hazırlanması, sünnet gezdirmesi, sünnet işlemi ve ziyaretleri üzerinde durulmuştur. Askerlik bölümünde askere gidecek gencin hazırlık süreci, yapılan eğlenceler, askere uğurlanması ve karşılanması üzerinde durulmuş ve yörede derlenen asker manilerine yer verilmiştir. Geçiş dönemlerinin bir başka aşaması ise evliliktir. Evlilik yaşı, eş seçimi, dünürçülük, kız isteme, söz, nişan, düğün hazırlıkları, düğünlerin nasıl gerçekleştiği, kına ve düğünlerde söylenen türküler, düğün sonrasında yapılan uygulamalar üzerinde durulmuştur. Son geçiş dönemi ise ölümdür. Ölüm öncesi, ölüm sırası, ölüm sonrası bölümleri alt başlıklarıyla sunulmuştur. Ölüm başlığının ardından köye dair inanışlara yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise kaynak kişilerin ad, soyad, doğum tarihi, doğum yeri, öğrenim durumu, mesleki özelliklerinin yer aldığı “*Kaynak Kişiler Listesi*”, derlemeler sırasında alanda ve kaynak kişilerle çekilen “*Fotoğraflar*” ve çalışma sırasında yararlanılan kaynaklar yazar soyadına göre alfabetik düzende “*Kaynaklar*” başlığı altında çalışmanın sonunda yer almaktadır.

Araştırma alanında beni güler yüzle karşılayan, çalışmama yardımcı olmak maksadıyla ellerinden geleni yapan Küçükkovacık Mahallesi'nin misafirperver, içten, samimi, güzel insanlarına özellikle BİLGİT, KOÇDEMİR, ADIGÜZEL ailelerine teşekkürü borç bilirim.

Çalışmamın her aşamasında her zaman özveri ve sabırla yanımda olan babam Kerem MERAL, annem Sebahat MERAL, kardeşlerim Havva MERAL, Aydanur MERAL ve Fatma ÇALIŞKAN'a teşekkürlerim sonsuzdur.

Çalışmamın her safhasında bana yardımcı olan, karşılaşılan her zorlukta yol gösteren, tecrübelerinden faydalandığım Hocam Doç. Dr. Hülya TAŞ'a şükranlarımı sunarım.

Bursa , 2019

Esra MERAL

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. DERLEME BİLGİLERİ	1
1.1. Derlemede Kullanılan Teknikler	1
1.2. Kaynak Kişi Bilgileri.....	1
2. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ	2
2.1. Malzemenin Derlenme Şekli	2
2.2. Malzemenin Yazıya Geçirilmesi	3
2.3. Alan Araştırmasında Karşılaşılan Zorluklar.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
ARAŞTIRMA ALANININ BULUNDUĞU İLÇE VE İLÇEYE BAĞLI ALAN	
HAKKINDA GENEL BİLGİLER	
1. KELES İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	5
1.1. Coğrafi Konumu	5
1.2. Yeryüzü Şekilleri.....	5
1.3. İklim ve Bitki Örtüsü.....	6
1.4. Araştırma Alanının Tarihi	6
1.5. Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	6
1.6. Toplumsal Yapısı	7
2. KÜÇÜKKOVACIK MAHALLESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	7
2.1. Küçükkovacık Mahallesi'nin Tarihi ve Köy İle İlgili Genel Değerlendirmeler	7
2.2. Küçükkovacık Mahallesi'nin Coğrafi Yapısı	8
2.3. Küçükkovacık Mahallesi'nin Ekonomik Durumu	9
2.4. Küçükkovacık Mahallesi'nin Eğitim Durumu	10
2.6. Küçükkovacık Mahallesi'nin Sosyokültürel Hayatı.....	11

İKİNCİ BÖLÜM
KÜÇÜKKOVACIK MAHALLESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

1. DOĞUM.....	14
1.1. Doğum Öncesi.....	15
1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları.....	15
1.1.1.1. Dinsel- Büyüsel Nitelikte Olanlar.....	16
1.1.1.2. Halk Hekimliği Kapsamına Girenler	17
1.1.1.3. Tıbbi Sağaltma Kapsamına Girenler.....	17
1.1.2. Gebelikten Korunma.....	17
1.1.3. Gebeliğin Anlaşılması.....	18
1.1.3.1. Aşerme	19
1.1.3.1.1. Hamile Kaçınmaları.....	20
1.1.3.2. Düşük Yapma.....	20
1.1.3.3. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini	21
1.1.3.4. Doğum Hazırlığı.....	23
1.2. Doğum Sırası.....	23
1.2.1. Doğumu Yaptıran Kişiler.....	24
1.2.2. Doğumu Kolaylaştıran Uygulamalar	25
1.3. Doğum Sonrası	25
1.3.1. Doğumun Aileye Duyurulması	25
1.3.2. Çocuğun Göbeği ve Göbek İle İlgili İnanışlar.....	26
1.3.3. İlk Anne Sütü	27
1.3.4. Bebeği Sütten Kesme.....	27
1.3.5. Çocuğa Söylenen Ninniler	28
1.3.6. Lohusalık	31
1.3.7. Lohusa ve Çocuk Görme	31
1.3.8. Lohusalık İle İlgili Gelenek ve İnançlar	32
1.3.9. Tuzlama	33
1.3.10. Kırk Basması / Kırk Karışması.....	33
1.3.11. Kırklama / Kırk Uçurma	34
1.3.12. Kırk Mevlidi	35
1.3.13. Ad Verme.....	36

1.3.14. İlk Saç ve İlk Tırnak Kesme Uygulamaları	38
1.3.15. İlk Diş	38
1.3.16. Geç Yürüyen Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar	38
1.3.17. Ağlayan, Huysuzluk Yapan Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar	39
1.3.18. Altına Kaçıran Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar	40
1.3.19. Sarılığa Yakalanan Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar	40
1.3.20. Nazardan Koruma	40
2. SÜNNET	40
2.1. Sünnet Yaşı / Dönemi.....	41
2.2. Sünnet Hazırlıkları	42
2.3. Sünnet Yatağının Hazırlanması	43
2.4. Sünnet Düğününe Davet.....	43
2.5. Sünnet Düğünü/ Sünnet Hayrı.....	44
2.6. Sünnet Kınası	45
2.7. Sünnet Gezdirmesi	45
2.8. Sünnet İşlemi	47
2.9. Sünnet Yemeği	48
2.10. Sünnet Ziyaretleri	49
3. ASKERLİK.....	49
3.1. Asker İçin Yapılan Hazırlıklar	50
3.2. Asker Eğlencesi/ Asker Kınası.....	50
3.3. Askere Uğurlama.....	52
3.4. Asker Bekleme / Asker Karşılama	52
3.5. Asker Manileri.....	53
4. EVLENME	58
4.1. Evlenme Biçimleri.....	59
4.2. Evlilik Yaşı.....	60
4.3. Kısmet Açtırma	61
5. EVLİLİK AŞAMALARI	61
5.1. Eş Seçimi	61
5.2. Dünürücü Çıkma/ Kız Görme	63
5.3. Kız İsteme.....	64

5.4. Söz Kesimi	65
5.5. Nişan.....	66
5.6. Nişanlılıkta Bayram Gelenekleri	70
5.7. Çeyiz Hazırlıkları	71
5.8. Çeyizle İlgili İşlemler	72
5.8.1. Çeyiz Serme.....	72
5.8.2. Çeyiz Toplama.....	73
6. DÜĞÜN	74
6.1. Düğüne Davet / Okuntu.....	74
6.2. Danışık.....	75
6.3. Kına Gecesi	77
6.4. Nikâh	87
6.5. Düğün Yemeği	88
6.6. Gelin Alma	90
6.7. Güvey Salma	94
6.8. Güvey Uyandırma	95
6.9. Döşek Kaldırma.....	95
6.10. Paça	96
6.11. Şenlik Heybesi.....	96
7. DÜĞÜN SONRASI	97
7.1. Gelinin Suya Götürülmesi	97
7.2. Gezeç	97
8. ÖLÜM	98
8.1. Ölüm Öncesi.....	99
8.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	99
8.2. Kaçınmalar	101
8.3. Ölüm Sırası.....	102
8.3.1. Ölümün Hemen Öncesi.....	102
8.3.2. Ölüm Sonrası	103
8.4. Ölüm Olayının Duyurulması	104
8.5. Defin İşlemleri.....	105
8.5.1. Yıkama.....	106

8.5.2. Kefenleme	108
8.5.3. Cenaze Namazı	109
8.6. Tabut, Tabutu Süsleme, Tabutla ve Tabutsuz Gömme	110
8.7. Cenazenin Taşınması ve Mezara Konuluşu	110
8.8. Telkin.....	112
8.9. Ölüm Sonrası	114
8.9.1. Cenaze Evi	114
8.9.2. Ölünün Belirli Günleri	115
8.9.3. Ölünün Eşyaları	116
8.10. Yas Tutma	116
8.11. Mezarlık ve Mezar Ziyaretleri	117
9.1. Ağaçla İlgili İnanmalar	118
9.2. Mezarlıkla İlgili İnanmalar	118
9.3. Kediyle İlgili İnanmalar	119
9.4. Köpekle İlgili İnanmalar	119
9.5. Hıdırellezle İlgili İnanmalar	119
9.6. Çocukla İlgili İnanmalar	119
9.7. Aynalarla İlgili İnanmalar	120
9.8. Ana Sultanla İlgili İnanmalar	120
9.9. Ekmekle İlgili İnanmalar	120
9.10. Siğille İlgili İnanmalar	120
KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ	124
KAYNAKÇA	125
Ek 1: Harita	129
Ek 2 Fotoğraflar	130

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
b.	Baskı
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
haz.	Hazırlayan
K.K.	Kaynak kişi
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

GİRİŞ

1. DERLEME BİLGİLERİ

1.1. Derlemede Kullanılan Teknikler

Küçükkovacık Mahallesi’nde sözlü kültür ürünleri, köydeki halkın yaşayışı ve geçiş dönemlerinde uyguladıkları pratikler, gelenek ve görenekleri, inançları hakkında elimizde yeterli bilgi bulunmaması bizi bu çalışmaya yöneltmiştir. Araştırma alanına karar verildikten sonra ilçe ve mahalle hakkında yazılı kaynak taraması yapılmış, tüm bilgiler toplanmış, sınıflandırılmış ve yeri geldiğinde kullanılmıştır. Alana çıkmadan önce kaynak kişilere yöneltilecek derleme soruları önceden hazırlanmıştır. Alanın ileri gelenleriyle görüşmeler yapılmış gözlem ve görüşme tekniğinin uygulanması için uygun ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

Görüşme tekniği, derlemeler sırasında en çok başvurulan teknik olmuştur. Kaynak kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri evleri, üzerine giydikleri kıyafetleri, sorulan sorulara verdikleri tepkiler, ses tonları, jest ve mimikleri, konuyu ifade ediş tarzları, konuyu ifade ederken sergiledikleri psikolojik tepkiler, ortamda başka kişiler olup olmadığı, başka kişilerin ortamı nasıl etkilediği gözlem ve görüşme teknikleriyle elde edilen bulgular olmuştur.

Görüşmeler sırasında kaynak kişilerin aktardıkları bilgiler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses kayıt cihazı yanında akıllı telefon, fotoğraf makinesi gibi teknik malzemelerle görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Hangi teknik kullanılırsa kullanılsın önemli olan gerekli tüm şartları oluşturarak alana gitmek, çalışmayı amacına ulaştıracak doğru bilgiyi edinmek ve bu bilgileri analiz ederek tezi oluşturmaktır.

1.2. Kaynak Kişi Bilgileri

Metin Ekici kaynak kişileri “usta kaynak kişi” ve “amatör kaynak kişi” olarak ikiye ayırmış ve halk bilgisi ürünlerini ilk defa yaratan, yeniden yaratıp nakleden, gerekli durumlarda bunların bütünü veya ana özelliklerini aktarabilen veya icrâ

edebilen ve de bunların derlemeciler tarafından yazılı, sözlü ve görsel olarak kaydedilmesi için sunumunu yapabilen kişilere kaynak kişi adını vermiştir.¹

Araştırma alanında doğru bilgiye ulaşmak için doğru kaynak kişiyi seçmek gerekir. Bilgi birikimi ve deneyimlerini aktarma noktasında genelde yaşlılar tercih edilse de bu durum tüm kaynak kişileri yaşlılar arasından seçeceğimiz anlamına gelmemektedir. Doğru kaynak kişi için öncelikle bölgenin ileri gelenleriyle görüşülmelidir. Bu çalışmada kaynak kişilere yönelme noktasında alanın dernek başkanı ve muhtarından yardım alınmıştır.

Kaynak kişilere samimi, içten bir yaklaşımla çalışmanın amacı anlatılmıştır. Kaynak kişilerle iyi bir iletişim kuran derlemeci hem saha çalışmasında yorulmayacak hem de kişilerin ön yargılarını kırarak kendilerini rahat bir şekilde ifade etmelerini sağlamış olacaktır.

Kaynak kişilerin cinsiyeti onlara yöneltilen soruların içeriğini belirlemede önemli bir husustur. Doğum, sünnet, evlenme gibi konular kadın kaynak kişilere; askerlik, ölüm konuları ise erkek kaynak kişilere yöneltilmiştir. Evlilik başlığı için erkek kaynak kişilerden de yardım alınmıştır.

2. MALZEMENİN DERLENME ŞEKLİ VE YAZIYA GEÇİRİLMESİ

2.1. Malzemenin Derlenme Şekli

Alana çıkmadan önce araştırma alanıyla ilgili bilgilere ulaşmaya çalışılmıştır. Öncelikle mahallenin dernek başkanı KK16 ile görüşülmüş ve alanla ilgili genel bilgiler toplanmıştır. Muhtar KK24 ile iletişime geçilerek araştırmanın amacı, konusu, kapsamı anlatılmış, alana gidilecek tarih belirlenip kaynak kişiler ayarlanmıştır. Metin Ekici'nin "Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri" adlı kitabının sonunda bulunan derleme sorularından yararlanarak alana çıkmıştır.

Sahada yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme bitiminde kaynak kişinin de rızası alınarak fotoğraf çekimi gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kaynak kişilerin birçoğu ses kaydına ve fotoğraf makinesine ılımlı

¹ Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayınları, 7.Baskı, Ankara, 2016, s. 30.

yaklaşmıştır. Bu konuda erkek görüşmecilerle herhangi bir problem yaşanmazken kadın kaynak kişilerde çekingenlik durumları gözlemlenmiştir. Bazı kaynak kişiler “Ne yapacaksınız bu bilgileri?”, “Yoksa bizi televizyonlara mı vereceksiniz?”, “Resimlerimi nerede paylaşacaksınız?” gibi sorular yönelterek tereddütlerini dile getirmişlerdir. Kaynak kişilere resim veya videoların internet ortamında veya televizyonda kullanılmayacağı, bu çalışmanın bilimsel amaçlara yönelik olarak kullanılacağı söylenerek ikna edilmiştir. Bazı kaynak kişiler ise sorulan sorunun cevabını bildiği halde bilmiyormuş gibi davranmıştır. Bu kaynak kişiler ikna edilmeye çalışılmış, anlatması yönünde teşvik edilmiştir.

Araştırma alanında ninni, asker manisi, kına gecesi türküsü, gelin alma türküsü ürünleri derlenmiştir. Bu ürünler içerisinde özellikle kına gecesi türküleri fazladır. Bu türküler köyün bakır çalıp türkü söyleyen kadın kaynak kişilerinden derlenmiştir.

Türkü derlemesi esnasında bir kaynak kişi hacca gidip geldiği için türkü söylemek istemediğini ifade etmiştir. Günümüzde kına gecelerinde bakır çalıp söyleme geleneği giderek yok olmuştur. Bu sebepten kadınlar bir araya getirilmiş ve birlikte bakır türkülerini seslendirmişlerdir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa alandaki kişilerin birçoğu çalışmaya isteyerek, ilgiyle destek olmuş ve bilgilerini bizimle paylaşmıştır. Derleme sırasında kaynak kişinin konudan saparak kendi özel hayatına yer vermesi, sorulan sorudan sapmalar olması karşılaşılan bir durumdur. Bu durumda kaynak kişiye müdahale edilmemiş, çalışma dışında kalan yerlere yazıya geçirilirken yer verilmemiştir.

2.2. Malzemenin Yazıya Geçirilmesi

Görüşmeler ses kaydına alınmış ve her kayda kaynak kişi, yer ve tarih bilgisi eklenmiştir. Çekilen fotoğraflar hakkında bilgiler o esnada kaydedilmiştir. Derleme sürecinin en zor ve uğraştırıcı tarafı ses kayıtlarının yazıya aktarılma aşamasıdır. Konuşmalar sırasında yerel söyleyişe müdahale edilmemiştir. Yazıya geçirme sırasında cümlelerin ana iletisine bağlı kalmakla birlikte devrik cümlelere veya kip kişi eki eksik bırakılmış cümlelere müdahale edilerek bunlar yazıya geçirilirken düzeltilmiştir. Alanda kullanılan dil anlaşılır olduğundan anlamı bilinmeyen kavramlarla karşılaşmamıştır.

2.3. Alan Araştırmasında Karşılaşılan Zorluklar

Alan araştırması sırasında bazı kaynak kişilere yöneltilen sorular karşısında kaynak kişilerin çekingen tavırları, bildiklerini aktarmakta yaşadıkları tereddüt çalışmanın en zor kısmını meydana getirmiştir. Bunun dışında gerek ulaşım gerek köy halkının sergilediği misafirperver tavır çalışmamı zorlaştırmamış, aksine kolaylaştırmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANININ BULUNDUĞU İLÇE VE İLÇEYE BAĞLI ALAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. KELES İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Coğrafi Konumu

İlçe, Keles deresi vadisinde kurulmuştur. Keles Deresi, Uludağ-Eğriboz Dağları arasındaki platoyu yaran Kocasu Çayı'nın bir koludur. Batıdan Hüseyin Alanı Geçidi ile doğudan Tepel Geçidi ile bağlanır. Doğu ve kuzeydoğuda ilçesi, güneydoğuda ili, kuzeyde merkez ilçe ile çevrilidir. İlçenin yüzölçümü 640 kilometrekare, yüksekliği 1050 metre civarındadır. Deniz seviyesinde en alçak noktası Yazıbaşı köyü arazisinde Kocasu vadisindedir (500 metre)².

Marmara bölgesine yakın olmasına rağmen Keles'in doğal şartları çok değişiktir. Marmara denizine kara yolu ile 95 kilometredir. Uludağ arada sınır vazifesi görür. İlçenin topraklarını doğudan İnegöl ve Domaniç; batıdan ve güneyden Tavşanlı ile Orhaneli; kuzeyden ise Bursa merkez ilçesi çevreler.³

1.2. Yeryüzü Şekilleri

İlçede iki önemli dağ sırası bulunur. Bunlardan ilki Eğrigöz'den başlayarak Yırca ve Tepel dağını izleyerek Uludağ'a uzanır. Bu sıranın ortalama yükseltisi 2000 metre civarındadır. Bu yükseltiler arasında iki önemli geçit bulunmaktadır. Diğer dağ sırası ise Harmancık ve Orhaneli sınırını oluşturarak Mustafakemalpaşa ilçesi Söğütalan mevkiine kadar uzanır. Bu sıranın en yüksek noktası (1800m) Dümen Dağı'dır. İlçenin toprakları kahverengi orman toprağı olmasına karşın bol kireç ihtiva eder. En derin yerleri Kocasu kıyılarıdır. Kocasu Vadisi'nde biriken alüvyona orantılı olarak toprağın derinliği 8-10 metreyi bulur.⁴

² Ayhan Çaçu, *Yaşayan Tanıkların Dili ile Keles, Sözlü Tarih Çalışması*, Keles Kaymakamlığı, Bursa, 2010, s. 5.

³ Sait Yıldırım, *Her Yönü ile Keles*, Hakimiyet Basımevi, 1967, Bursa, s. 5-6.

⁴ Ayhan Çaçu, a.g.e., s. 5.

1.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Yaygın doğal bitki örtüsü çam ormanlarıdır. Uludağ’a yaklaştıkça köknar, yabani kavak, ardıç ve gürgen gibi ağaç türleri artar.⁵ İlçede karasal iklim hüküm sürer. Yükseltinin azaldığı Kocasu Vadisi’nde bir nevi geçiş iklimi görülür. Burada Akdeniz iklimine has bitki türlerinin varlığı söz konusudur. İlçede en yağışlı mevsimler kış ve ilkbahardır. En az yağış yaz mevsiminde görülür. Kışlar sert ve kar yağışlı, yaz mevsimi ise genellikle serin geçer. Arada her mevsim bol çayır, yeşillikler içerisinde Kocayayla, Kendir, Gelemiş, Düğenli gibi yaylalar bulunur. Bu yaylalar hayvancılık için önemli bir potansiyele sahiptir. En sıcak ay ağustos ayı iken en soğuk ay şubat ayıdır. Yıllık ortalama 782,9 mm ile Bursa’nın en çok yağış alan ilçesi Keles’te günlük yağış değeri en fazla 129,9 mm Olarak 23 Aralık 1986 günü ölçülmüştür.⁶

1.4. Araştırma Alanının Tarihi

Bugün ilçe olan Keles’in eskileri de bu adı “Kelesan” biçiminde seslendirmektedirler.

Köy, H 937/M 1530 tarihli muhasebe defterinde “Kelesan” olarak Kite kazasına bağlıdır. Ayrıca, 1908 Salnamesindeki mülki taksimat ile 1927 Salnamesindeki köyler haritasında da Bursa merkez ilçeye kayıtlıdır. İçişleri Bakanlığının 1933 tarihli “Köylerimiz” adlı yayınında ise yine “Kelesan” olarak Bursa merkeze kayıtlıdır.⁷

1.5. Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Defterlere göre Keles köyü; Sofular, Çukur ve Cuma olmak üzere 3 mahalle ile 116 haneden, Yenicekeles köyü 19 haneden, Kavacık köyü 36 haneden müteşekkildir. Yenicekeles köyü bugünkü Yenice Mahalle, Kavacık köyü Küçükkavacık Mahallesi olup o zamanki Cuma Mahallesi Cuma ve Ertuğrulgazi adlarında iki mahalleye bölünmüştür. Sofular ve Çukur Mahalleleri varlığını aynen korumaktadır.⁸ 31 Aralık

⁵ Sait Yıldırım, a.g.e., s. 7.

⁶ Ayhan Çaçu, a.g.e., s. 6.

⁷ Mustafa Cemiloğlu, *Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2002, s. 79.

⁸ Niyazi Topçu, “Temettuat Defterlerine Göre Keles”, *Bursa Araştırmaları*, Sayı: 12, Bursa, 2006, s. 27.

2018 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Keles toplam nüfus 12.355'tir. Toplam nüfus içerisinde erkek nüfusu 6.082, kadın nüfusu 6.273'tür.⁹

İlçede geçim tamamen tarım, hayvancılık ve orman ürünleri istihsaline dayalıdır. Genel itibarıyla karasal ve sert bir iklim hâkim olduğundan ancak bu iklim şartlarına uygun ürünler yetiştirilebilmekte, arazinin dağlık ve engebeli olması tarımda verimi azaltmaktadır. Yetiştirilen ürünlerin başında tarım ürünleri ve baklagiller gelir. Ayrıca meyvecilik ve sebzeçilik de yapılmaktadır.¹⁰

1.6. Toplumsal Yapısı

Keles köylerinde komşuluk ilişkileri oldukça gelişmişti. Küslükler, dargınlıkların nedeni genelde mal, sınır ve benzeri sebeplerden kaynaklanır ve belirli bir süre sonra köy büyüklerinin ya da komşuların çabaları ile barışılırdı. Hastalıkta, ölümlerde, doğumlarda, köy hayırlarında, düğünlerde komşu komşuya yardım ederdi.¹¹

Keles köylerinde geleneksel olarak yapılan köy hayırlarına rastlanır. Köy hayrı köy adına yapılagelmiş önemli bir etkinliktir. Köy hayrı için yemekler genellikle köy meydanında, cami bahçesinde ya da hayır bir alanlıkta yapılacak ise orada pişirilir. Köy hayırlarında topluca ibadet edilir, vakit namazı topluca kılınır. Köy hayırları köydeki insanların bir araya geldiği birlik ve beraberliği sağlayan, sohbet ve eğlencenin yoğun olduğu etkinliklerdir. Küçükkovacık Mahallesi'nde de her yıl "Bereket Hayrı" yapılmaktadır.

2. KÜÇÜKKOVACIK MAHALLESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. Küçükkovacık Mahallesi'nin Tarihi ve Köy İle İlgili Genel Değerlendirmeler

Küçükkovacık, Keles ilçesine bağlı bir mahalledir. Mahallenin eski bir köy olduğu kaynaklardan derlenen bilgilerin başında gelmektedir. İlçenin hemen güneyinde Keles'e sadece 3 km uzaklıktadır. Raif Kaplıanoğlu köyün tarihi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: Köyü iki Yörük'ün kurduğu söylenmektedir. Kadı sicillerinde Sultan 1.Murad'ın vakıfları arasında gösterilen Kovacık köyü budur.1908 Yılı'na göre

⁹ [http:// tuik.gov.tr](http://tuik.gov.tr)

¹⁰ <https://www.keles.bel.tr>

¹¹ Çaçu, a.g.e., s. 29.

Bursa'ya bağılı 33 haneli bir köydür.1990 yılında köyde 438 kişi yaşamaktaydı. Köyde bulunan eski cami, sonradan yenilenmiştir.1994 yılında Keles'in bir mahallesi olmuştur. Eski yörük köyüdür.¹²

Keles yöresinde ilk kurulan köyün Küçükkovacık köyü olduğu yerel ağızdan ifade edilmektedir. Küçükkovacık Mahallesi'nde yaşayan kişilerle yapılan görüşmelerde kendilerinden önce burada yaşayan insanlardan bu bilgileri edindiklerini ifade etmektedirler. Sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler doğrultusunda Ayhan Çaçu köyün kuruluğu ile ilgili şunları aktarmaktadır: "Köyün ilk kuruluşunda kırk hane olduğunu duyduk. Bu köy eskiden Kocakavacık köyüyle karıştırılmıştır. Buraya Çakılı Kavacık da denilirmiş. Ana Sultan ile birlikte köyün kurulduğu söylenmektedir."¹³

2.2. Küçükkovacık Mahallesi'nin Coğrafi Yapısı

Keles ilçesine bağılı ve 3 km uzaklıkta bir köydür. Mahallenin doğusunda Gelemiç, batısında Domalı, güneyinde Alpagut, kuzeyinde de Keles ilçe merkezi Sofular Mahallesi bulunmaktadır. Ulaşımı Keles ilçe merkezine ve diğer komşu mahallelere asfalt yollar ile sağlanmaktadır. Batısından Keles – Kütahya asfalt yolu geçmektedir.

Köyde Asapınar adıyla ünlü bir pınar vardır. Mahallenin sokak isimlerinde tarihi doku dikkate alınarak yeniden düzenleme yapılmıştır. Yapılan düzenlemeye göre mahallenin sokak isimleri şöyledir:

1. Ana Sultan Caddesi
2. Hayme Ana Sokak
3. Halime Hatun Sokak
4. Rabia Bala Hatun Sokak
5. Gülçiçek Hatun Sokak
6. Gülbahar Hatun Sokak

¹² Raif Kaplıanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, 1. Cilt: 1 Avrasya Etnoğrafya Yayınları, Bursa, 2001, s. 203.

¹³ Çaçu, a.g.e., s. 203.

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde sokak isimlerinde yapılan bu düzenlemenin Ana Sultan ile bağlantılı olduğu, Ana Sultan ile özdeşleşmesi için bu isimlerin tercih edildiği derlenen bilgiler arasındadır.

2.3. Küçükkovacık Mahallesi'nin Ekonomik Durumu

Küçükkovacık Mahallesi'nin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Kiraz, ceviz ve çilek tarımda yetiştirilen ürünlerin başında gelmektedir. Özellikle Keles sulama barajının faaliyete geçmesiyle Küçükkovacık Mahallesi'nde sulanabilir tarım arazi sayısında artış sağlanmıştır. Bu gelişme modern tarım ve modern hayvancılığa kapı aralamış özellikle yaz aylarında kiraz, çilek vb. meyvelerin ticari satışına başlanmıştır. Bu nedenle de yaz aylarında şehirden mahalleye göç olmaktadır.

Mahalle, Keles ilçe merkezine yakın mesafede olmasından dolayı ilçede demir doğrama, inşaatçılık, berber, lokanta, kahvehane gibi yerlerde çalışarak Küçükkovacıklılar geçimlerini sağlayabilmektedirler.

Sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler doğrultusunda Ayhan Çaçu mahallenin ekonomik durumu ile ilgili şunları aktarmaktadır: ...Buğday, fasulye, mısır, patates, nohut ekerdik. Mısır çok yapardık. Hayvan yapardık. Köylü ancak idare edecek kadar ürün yapardı satacak kadar ürün yetiştiremezdi. Su da azdı. Sulardan idare ederek bahçe yapar, sebze yetiştirirdik. Daha eskiden babamlar katırlarla Bursa'ya giderlermiş. İdare olamazlarmış. Tavşanlı'ya nohut götürürdük. Eşekler ile ikişer ya da üçer kile nohut sarardık. Tavşanlı'ya çok gittik. İnegöl'e gittik. O zaman vasıta nerde, yol yok. Hep patikalardan eşeklerle, katırlarla, beygirlerle giderdik. Ekseri Tavşanlı'ya giderdik. İnegöl'e sebzeye giderdik. Ben hayvan güderken babam peynir satardı oralarda.”¹⁴

Niyazi Topçu ise Keles ilçe merkezini oluşturan Keles, Yenicekeles ve Kavacık köylerinin 19.yüzyıl ortalarında ne Bursa mahalleleri kadar fakir ne de ova köyleri kadar zengin olduğunu ifade ederek şunları söylemektedir: Kavacık köyünde çiftçilikten sonra helvacılık önemli bir geçim kaynağıdır ve helvacıların tümü bu köydendir. Bunlardan başka; demirci, berber, leblebici, semerci, ekmekçi, nalbant, boyacı, saraç, dülger vs. gibi kasaba tipindeki küçük bir yerleşim yerinde bulunabilecek tüm esnaf ve

¹⁴ Çaçu, a.g.e., s. 204.

zanaat erbabından birkaç kişi mevcuttur.¹⁵ Raif Kaplanoğlu ise 1844 Temettuat Defterlerine göre konuyla ilgili şu verilere ulaşmıştır:

Köy Adı:	Kavacık
Hane Sayısı:	36
Hane Sayısı 1853	33
Yıllık Gelir:	19.298
Yıllık Vergi:	3.149
Vergi 1853	2.561
Zengin Hane	4
Fakir Hane	
Ortalama Gelir	708
Ortalama Vergi	101 ¹⁶
Tarla Dönüm	86
Tarla Nadas	179
Dut Dönüm	26
Bağ Dönüm	93
Bahçe Dönüm	12 ¹⁷

Köyde ilk traktörü Reşat Şahin, ilk radyoyu Mustafa Yelbey (1944'ten sonra) almıştır. İlk televizyonu da yine Mustafa Yelbey getirmiştir.¹⁸

2.4. Küçükkovacık Mahallesi'nin Eğitim Durumu

Keles ilçesine bağlı merkez mahalle oluncaya kadar ilkokulda eğitim verilmekteydi. Zamanın köy enstitülerinde ve öğretmen liselerinde birçok öğrencisi okumuş ve başarılı olmuştur. O zamanın öğrencilerinden şimdilerde köyünde ikamet

¹⁵ Topçu, a.g.m., s. 28.

¹⁶ Rafi Kaplanoğlu, *1844 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Değişim Sürecinde Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Nisan, 2011, Bursa, s. 146.

¹⁷ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 148.

¹⁸ Çaçu, a.g.e., s. 207.

eden 20 civarında emekli öğretmen vardır. Merkez mahalle olduktan sonra ilkokulu kapatılmış öğrencileri taşımacı sistemle Keles merkezdeki ilköğretim okulunda eğitim görmeye başlamıştır. Günümüzde Küçükkovacık Mahallesi'nden göç Bursa'ya yakın il ve ilçelere başlamış buralarda ikamet eden Küçükkovacıklılardan yirmi kişi meslek yüksekokulu elliye yakın da üniversitede okumaktadır. Mahallenin eğitim-öğretime yaklaşımı olumludur.

2.5. Küçükkovacık Mahallesi'nin Nüfusu

1908 Yılığ'na göre Bursa'ya bağlı 33 haneli bir köydür.¹⁹ Kaplanoğlu, Kavacık' da 1830 yılında ev sayısının 30, 1830 yılında erkek sayısının 88, 1844 yılında hane sayısının ise 36 olduğunu belirtmiştir.²⁰ Nüfusu ise yıllara göre şöyle olmuştur:

1940 yılı	283 ²¹
1955 yılı	384 ²²
1970 yılı	420 ²³
1990 yılı	438 ²⁴

1994 yılında Keles'in bir mahallesi olmuştur.

Küçükkovacık Mahallesi toplam nüfusu 208'dir. Toplam nüfus içerisinde erkek nüfusu 100, kadın nüfusu 108'dir.²⁵

2.6. Küçükkovacık Mahallesi'nin Sosyokültürel Hayatı

Mahalle, Keles ilçe merkeze yakın olması nedeniyle PTT, sağlık ocağı, düğün salonu, okul gibi hizmetler ilçe merkezden karşılanmaktadır. Mahallenin derneği olan KANAS-DER (Küçükkovacık Anasultan Yardımlaşma Dayanışma Eğitim ve Kültür Derneği) mahallenin ve Anasultan'ın ismini alarak Bursa'da kurulmuş, mahallenin Bursa'ya göç eden hemşehrileri tarafından faaliyetlerine devam etmektedir.

¹⁹ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 203.

²⁰ Raif Kaplanoğlu, *1830-1843 Yılları Nüfus Defterine Göre Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Nilüfer Belediyesi, Nisan, 2013, Bursa, s. 37.

²¹ *Bursa İl Yılığ*, 1973, s. 63.

²² *Bursa İl Yılığ*, 1973, s. 63.

²³ *Bursa İl Yılığ*, 1973, s. 63.

²⁴ Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi 1*, s. 203.

²⁵ <http://tuik.gov.tr>

Mahallede, Anasultan'ı Anma Töreni ve Bereket Hayrı ile mayıs ayının ikinci haftası yapılan Anneler Günü etkinliğiyle kaynaşma sağlanmakta, birlik ve beraberliğe önem verilmektedir. Kaplanoğlu, köyde bulunan Ana Sultan türbesinin bölgede çokça tanınan bir adak yeri olduğunu, bu kişinin Osman Bey'in gazilerinden Hamzabey köyünde gömülü olan Bay Hoca'nın eşi olduğunu, türbenin önünde bulunan çeşmenin suyunun da şifalı olduğunu söylemektedir.²⁶

Ana Sultan, Oğuzların Bozok kolunun Kayı Boyu'na mensup olan Ertuğrul Gazi'nin üç oğlundan en büyüğü olan Savcı Bey'in hanımı Ayna Melek Hatun bu türbede yatmaktadır. Savcı Bey, genç yaşta kaybettiği eşinin anısına bu türbeyi yaptırmış, sancağını türbeye asmış ve her yıl bu türbenin başında onun hayrına fakir fukaraya yemek dağıtmıştır. Bu gelenek Küçükkovacık sakinleri tarafından yaşatılmış olup halen de sürdürülmektedir. 2006 yılında Keles Belediyesi'nce tümüyle yeniden inşa edilen türbe; bahçe içerisinde iki odadan müteşekkil olup girişe göre soldaki odada Ayna Hatun'un, sağdaki odada erkek kardeşinin veya oğlunun gömülü olduğu rivayet edilmektedir.

“Askerlerimiz buradan uğurlanır, hacca giden hacılarımız buradan uğurlanır, sünnet arabalarımız, düğün arabalarımız, gelinlerimiz, sünnet çocuklarımız buraya gelir ziyaret ederler. Türbeye gelir dua edilir. ‘Allah’ım bana şunu ver, çocuğuma mutluluk ver’ diye.Türbedeki zata dua edilmez sadece türbedeki zatın bu duaya şahitlik etmesi istenir. Kızlar da türbenin önündeki ağaca taş, kiremit atarlar. Taş ağaçta kalırsa oğlu olur, kiremit kalırsa kızı olur” (KK:16).

Cemiloğlu da Ana Sultan türbesinin bahçesinde servi ağaçlarının bulunduğunu çocuk arzu ederek buraya gelen kadınların bu servilerin dallarına taş attıklarını taş aşağı düşmez de dalların arasında sıkışıp kalırsa çocuk sahibi olacaklarına inandıklarını belirtmektedir.²⁷

Ayhan Çaçu ise Ana Sultan ile ilgili şöyle bilgi vermektedir: Osmanlı kayıtlarında burası ile ilgili ilk kayıt 1539 tarihlidir. 1539 tarihli Hüdavendigar Vilayeti Vakıf Tahrir Defteri'nin Kite Kazası'na tabi amme vakıfları bahsinde ; “Kavacık köyü yakınlarında Fakire Ana Zaviyesi” adı altında buradaki bir zaviyeden ve vakıftan bahsedilmektedir. Kayıтта; zaviyenin bir miktar tarım arazisi bulunduğu, bu arazide

²⁶ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 203.

²⁷ Cemiloğlu, *Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü*, s. 111.

ziraat yapıldığı, geliriyle gelen- geçen yolculara hizmet edildiği belirtilmekte, zaviyede görevli üç kişiden Küçük Hamza adlı şahsın zaviye kurucusunun soyundan geldiği ve zaviyenin şeyhliğini yaptığı ifade edilmektedir. Ana Sultan türbesi önünde bulunan çeşmede Osmanlıca bir kitabe bulunmuştur. Bu kitabede “ *Allah Baki, Sahibül- hayrat ve’l hasenat, Cabi-i Hüdavendigar Hüseyin Ağa Sene 1160*” yazmaktadır. Günümüz Türkçesi ile “ *Allah bakidir, bu hayır ve hasenatın sahibi Hüdavendigar (vakfının) tahsildarı Hüseyin ağadır. Sene (miladi) 1747-48*”²⁸

Köyde 1 kahvehane, 1 bakkal, 1 cami, 1 kültür evi bulunmaktadır. Evlerde televizyon, telefon bulunmaktadır.

Araştırma alanında mayıs ayının ikinci haftası Anneler Günü etkinliği yapılmaktadır. Mahallenin bütün anneleri davet edilmekte özellikle şehit anneleri için şiirler okunmaktadır. Ekim ayında da “Bereket Hayrı” yapılmaktadır. Bu etkinliğin amacı ise bir araya gelerek kaynaşmayı artırma, birlik ve beraberliği güçlendirme, küslerin barışması, dayanışmadır. Bununla ilgili olarak kaynak kişimiz şunları belirtmiştir: *Mayıs ayının ikinci haftası Anneler Günü yapıyoruz burada. Hem şehitleri anma hem de Osmanlı soyundan ilk şehidimiz Bay Koca Bey’in annesi onu yad edelim dedik. O etkinlikte ne kadar şehit annemiz varsa davet ettik, şehitlerimizle ilgili şiirler okuduk. Ekim ayında da Bereket Hayrı yapıyor. Kurbanlar kesiliyor. Cumartesi günü etkinlik alanında köylülerimizle etleri teker teker doğrarız. Kazanlarda pişiririz. Buradan kazanları alırsız, köy meydanına getiririz, minareden duyururuz. Evinde kabını alan gelir ve yemek dağıtırız. Oradan geçenlere de fakir fukaraya da o yemeklerden ikram edilir. Et, üzüm, pilav, köy ekmeği... Koyunlar kuzu veriyor, tarlalarda ekinlerde herkes harmanını yapıyor onların bereketi... Biz bu etkinliği hiç bozmadık. Kardeşlik duyguları içinde tarihi bir kucaklaşma olur. Bereket hayrının bir diğer amacı da helalleşmektir(KK:16).*

²⁸ Çaçu, a.g.e., s. 58.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜKKOVACIK MAHALLESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

1. DOĞUM

Hayatın üç safhasından ilki doğumdur ve doğum her zaman mutlu bir olay olarak görülmüştür. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babayı değil akrabaları, komşuları, soyu ve sopu da sevindirmiştir. Bunun nedeni ise ailenin, akrabaların, soyun ve kabilenin sayısının artmasıdır çünkü sayının artması kuvvetin de artması demektir. Doğum, kadına duyulan saygıyı arttırıp onun aile içindeki, grup içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise evlat sahibi olduğu için geleceğe daha güvenle bakar hem de dostları ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur çünkü kısır kadın, çocuk sahibi olamadığı için çevresi tarafından ne kadar hor görülür ve bunun acısını çekerse, erkek de aynı şekilde küçümsenmenin ve “erkek yerine konmama”nın toplumsal ve psikolojik baskısı altında ezilir.²⁹

Hayatın başlangıç ve geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, Türk halk kültürü içerisinde birçok âdet, gelenek, görenek ve inanmaları bünyesinde barındırmaktadır. Küçükkovacık Mahallesi’nde de aile, toplumu ayakta tutan temel öge olarak görülmektedir. Ailenin devamlılığı ise çocuk ile mümkün olmaktadır.

İnan’dan öğrendiğimiz bilgilere göre, Yakutlar’da doğuma büyük ehemmiyet verilmektedir. Doğum yaklaştığında erkek ormana giderek bir kayın ağacını keser. Bu ağaçtan bir buçuk arşın uzunluğunda üç kazık hazırlar. Kazıklar tek bir kayın ağacından alınmalıdır. Kiler, ev sandıkları hep açık bırakılır. Ateşe yağ atıp ‘ Ey doğum tanrısı Ayısı Hatun ye! Yolun açık olsun!’ derler. Çocuk doğduğu gibi yağlı bir yemek yerler ve bir hayvan kurban keserler. Altaylı boylarda ve Kırgızlarda’ da doğum saati yaklaşıncı oba yahut oymak kadınları lohusanın evine toplanırlar.³⁰

²⁹ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2016, s. 184.

³⁰ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 168.

1.1. Doğum Öncesi

Doğum sadece aile üyelerini, anneyi, babayı değil akrabaları, komşuları da sevince boğmaktadır. Bebek için el birliği ile hazırlık yapılmaya başlanır. Bir yandan bebek için kıyafetler alınırken bir yandan da yatacağı beşiği alınır içinin malzemeleri ayarlanır. Bebek için gerekli olacak zıbın, kundak, beşik, bebek arabası, bez, pijama takımı hazır edilir. Bu hazırlık hamile anne tarafından olabileceği gibi kaynana, görümce tarafından da yapılabilir. Aile büyükleri de bebek ve anne için hediyelik eşya ve altın takılar hazırlarlar. Doğum öncesinde yapılan bu hazırlıklar ailenin ekonomik durumlarına göre farklılık göstermektedir.

1.1.1. Kısırlığı Giderme Yolları

Türk kültüründe kısır kadın “sonsuz”, “meyvesiz ağaç” olarak adlandırılarak aile ve komşuları arasında hor görülür. Kadın evinde itibar kazanmak, analık zevkini tatmak, hatta yerini korumak için doğurmak zorundadır. Çocuğu olmayan kadın birçok çarelere başvurur.³¹ Çocuğu olmayan Yakut kadınları mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde, “yer sahibi” ne yalvarırlar; ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun tanrıdan yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar.³²

Küçükkovacık Mahallesi’nde yapılan derlemelerde araştırma alanında da çocuğu olmayan kadınlar bulunmaktadır. Bu kadınlar çocuk sahibi olmak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Ayrıca çocuğu olmayan kadın, mahallede genel olarak anlayışla karşılanmakta olup kendini kötü hissetmemesi için köy sakinlerinin titizlik göstermektedir.

“Çocuğu olmayan kadına “kısır” denir. Erkeğe de “kısır” derler. Köyde hoş karşılarlar, kötü karşılamazlar. Kıyamaz, hassas davranırlar. Eksikliği olmasın diye yanında başka çocuk sevmesler” (KK:6).

“Çocuğu olmayan kadına “kısır” denilir. Köyümüzde, kısır kadının üzerine evlenme falanı yoktur. Köy bunu kabulleniyor”(KK:1).

Araştırma alanında bu tarz karşılamaların yanında olumsuz tutum sergileyen kişilere de rastlanabileceğini kaynak kişimizin şu sözlerinden anlıyoruz:

³¹ Hülya Taş, *Bursa Folkloru; Bursa İli Gelenek ve Göreneklere Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Gaye Kitapevi, Bursa, 2002, s. 60.

³² İnan, a.g.e., s. 167.

“Bizim köyde bir kişinin çocuğu olmadı. O kişi meyvesiz ağaca benzetildi. Ama o kişinin 12 sene sonra çocuğu oldu” (KK:2).

“Çocuğu olmayan kadına kısır, meyvesiz ağaç; erkeğe de tohumuz adı verilir (KK:12, KK:13).

Halk hikâyelerinin değişik varyantlarında da çocuğu kendi neslinin devamı olarak algılayan babaların bu telakkiyi ifade eden sözlerine rastlanmaktadır. Bu varyantlar zürriyet anlayışını hep, “yerimi alacak bir çocuğum yok”, “öldükten sonra yerini tutacak bir çocuğu yoktu”, “her bi şeyim var amma zürriyetim yoh” gibi ifadelerle anlatılmaktadır. Çocuğun ve çocuk sahibi olmanın taşıdığı önem ailelerin itibarına da yansımakta ve çocuğu olmayanlar çevresi tarafından hor görülmektedir. ‘Dirse Han Oğlu Boğaç Han’ boyunda çocuğu olmayanların kara otağa oturtulması bunun en güzel örneğidir.³³

Sedat Veyis Örnek kısırılığı gidermek için kadının başvurduğu uygulamaları üç başlık altında toplamıştır. Bu çalışmada da derlenen uygulamalar bu tasnife göre incelenecektir:

1. Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar,
2. Halk hekimliği kapsamına girenler,
3. Tıbbî sağaltma alanına girenler.³⁴

1.1.1.1. Dinsel- Büyüsel Nitelikte Olanlar

Küçükkovacık Mahallesi’nde belli bir zaman içinde çocuğu olmayanlar türbeleri ziyaret ederler. Özellikle “Ana Sultan” türbesine giden köylüler burada adak adayarak Allah’a bir çocuk vermesi için dua ederler.

“Burada ‘Ana Sultan’ türbesi var. Buraya giderler. Oraya gidince yatırlara değil, Allah’a dua ediyoruz. Türbeye Bismillah ile giriyoruz, dua okuyarak etrafını 3 kere dönüyoruz, geri geri çıkıyoruz.” Allah’ım ben buraya geldim senden istiyorum. Benim dileğimi kabul eyle.” Bu duayı yapıyoruz. Ben kaç tanesini götürdüm. Üç kişinin on iki sene çocuğu olmadı. Geldiler, buraya kurban adadılar. Çocukları olunca kurban kestik, komşuları çağırdık, yemeklendirdik” (KK:6).

³³ Mustafa Cemiloğlu, *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1999, s. 114.

³⁴ Örnek, *Türk Halkbilimi*, s. 185.

“Ana Sultan’a adak adanır, çocuk olduğu zaman kurban kesilir” (KK:21).

“Bazıları Ana Sultan’a da adarlarımış. Adakları olduğu zaman ne adıyorsa kurban keseceğim derse kurban keserlermiş. Adam gözlemesini falan yapıyor her şeyini gidiyor orada yediyor”(KK:25).

1.1.1.2. Halk Hekimliği Kapsamına Girenler

Küçükkovacık Mahallesi’nde çocuğu olmayan kadınlar Ana Sultan Türbesi’ne giderek dualar edip adaklar adadıkları gibi halk hekimliği kapsamına giren uygulamalara da yer vermişlerdir. Bu uygulamalar içerisinde kadını ayaklarından tutup silkelemek ve karnını iyice sarmak, papatya ve çeşitli otları kaynatarak içme veya bu otların üzerinde oturma vardır.

“Kadını iyice silkelerler karnını sararlardı. Olursa öyle olurdu olmazsa yok. Ayaklarında tutar silkelerler, karnını bağlarlardı”(KK:22).

“Papatyayı suda kaynatırlar, sıcakken üzerine oturturlardı”(KK:21).

“Çocuk olsun diye kaplıcalara da gidilirdi. Ot kaynatır suyunu içerlerdi. Ak otu kaynatırlardı. Ben de içtim”(KK:1).

“Bazıları hamamlara gidiyor. Yoncalı diyorlar bu tarafta Harmancık tarafındaki kaplıcalara gidiyorlar. Benim başıma gelmediğinden bilmiyorum”(KK:25).

1.1.1.3. Tıbbi Sağaltma Kapsamına Girenler

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde artık tıptaki gelişmeler, hastaneye ve doktorlara ulaşım kolaylığı, kişileri modern tıptan yararlanmaya itmiştir. Çocuğu olmayan çiftler doktora gitmekte, tedavi görmektedir.

“Ben yetiştikten sonra millet hep doktora gitti ota köke çok inanan olmadı. Doktora gidiyorlar, ilaç kullanıyorlar”(KK:25).

1.1.2. Gebelikten Korunma

Doğan her çocuk, aileye mutluluk kaynağı olduğu gibi aynı zamanda da ekonomik yüküdür. Özellikle kırsal kesimlerde çocuk; tarlada çalışacak kişi, ailenin yükünü hafifleten güç ve neslin devamı olarak görüldüğü için önemli görülmektedir. Tüm bunlara rağmen aileler fazla çocuk yapmamak için çarelere başvurmaktadır.

Küçükkovacık Mahallesi'nde hem geleneksel yöntemler hem de tıbbi yöntemler kullanılarak gebelikten korunma yoluna gidilmektedir. Günümüzde geleneksel yöntemlerden ziyade spiral, doğum kontrol hapı en fazla tercih edilen yöntemler olmuştur. Zorlaşan yaşam koşulları genç kuşağı bakabileceği kadar çocuk yapmaya yönlendirmiştir.

Yapılan derlemelerde kadınlar daha çok tıbbi korunma yöntemlerini tercih etseler de değişik uygulamalar da kullanmışlardır.

“Rahime muşadır koyan olurmuş, aspirin koyan olurmuş”(KK:15, KK:19).

Günümüzde teknolojideki gelişmeler, kadının çalışma hayatı içerisinde aktif rol oynaması, tıbbi alandaki gelişmelerin insanlara olanak sağlaması aileleri “bakabileceği kadar çocuk” anlayışına yönlendirmiş ve bu anlayış çerçevesinde korunma yöntemlerine özellikle modern tıbbın yöntemlerine başvurulmaktadır.

1.1.3. Gebeliğin Anlaşılması

Kadının karnının şişmesi, midesinin bulanması, başının dönmesi, aşermeye başlaması gebe olduğunun belirtileridir. Gebelik belirtileri olan karnın büyümesi, kusma, baş dönmesi vb. birtakım durumlar evin erkek büyüklerinden bir süre gizlenir, durum onlara sezdirilmemeye çalışılır. Öte yandan, gebe kadının gövdesinin ve görünümünün almış olduğu biçimlere denk düşürülen “iki canlı”, “ arka eteği uzamış, ön eteği kısalmış”, “orta kata kiracı gelmiş” gibi benzetme ve yakıştırmalara da rastlanılmaktadır.³⁵

Küçükkovacık Mahallesi'nde eskiden kadınlar hamile kaldıklarını büyüklerden özellikle de erkeklerden, kayınbabasından saklayabildikleri kadar sakarlardı. Bu durum saygıdan ve utanmadan yapılırdı. Özellikle kadının babası tarafından görünmesi daha da ayıp sayılırdı. Bu konuyla ilgili bir görüşmede kaynak kişi şunları aktarmıştır:

“Sıkı mıydı bakam şimdiki gibi söylesinler. Ben kızı doğum yaptım da annem gece eve gitmiş babam da neredeydin demiş, Firdevs'in bir kızı oldu demiş o hamile miydi demiş. Biz saklardık a oğul. Eskiden utanma vardı”(KK:2).

Küçükkovacık Mahallesi'nde gebeliğin anlaşılmasında ilk unsur kadının âdetinin kesilmesidir. Âdet günü geciken kadın, durumdan şüphelenir ve beklemeye başlar.

³⁵ Örnek, a.g.e., s. 189.

Hamile olduğundan emin olunca da durumu önce eşiyle paylaşır sonra akrabaları ve yakınları da öğrenir. Bu süreçte ağzının tadı bozulur. Sürekli yatmak, uyumak ister. Midesi bulanır. Hamile olduğunu evdeki büyüklerden saklamaya çalışır, kimseye söyleyemez.

“Yirmi iki gün olsun midem bulanır hemen anlarım âdetim gelmez, ağzımın tadı bozulur, uykuya yatarım, kalkmam” (KK:6).

“İlk beylerimiz bilir. Üç aylık olana kadar kimseye söylemeyiz mesela ben söylemedim(KK:6).

“Hamile kadına “yükü” “gelin yükü” derler. Ağır kaldırma derler. Üç aya kadar dürüm ayı son üç ay doğum ayı derler” (KK:8- KK:6).

“Gebe kaldığında ağzının tadı bozulur, uykun gelir, halsizlik gelir. Hamile kaldığın işte böyle anlaşılır”(KK:2).

1.1.3.1. Aşerme

Ülkemizin çeşitli yerlerinden derlenen “aşerme“ye verilen adlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:“Aşeriyor, aşeriyor, aşeren, aşveren, aşyeren, aş çalıyor, yerikliyor, yerüklü, yerik yeriyo, yerikli, yergin, yerikleme, başı kel, başı döngün, başıbozuk, başı bulanık, göğnü kötü...”³⁶ Araştırma bölgemizde de “aşerme, aş yerme, aş çalma” gibi adlara rastlanmıştır.

Anadolu’da aşeren kadının canının istediği şeyin temin edilmesi inancı vardır. İstenilen şeyler genelde yazın kış meyvesi, kışın yaz meyvesi gibi temin edilmesi zor olan şeylerdir. Hamilenin isteğinin yerine getirilmemesi durumunda bebeğin bir yerinde noksanlık olacağı ya da bebeğin sakat doğacağı inancı yaygındır.

Aşerme durumuyla ilgili olarak araştırma sahamızda görülen inanışlardan biri de aşerme dönemine ait davranışların cinsiyet tahmininde kullanılmasıdır. Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı.(Hakkı’yı) sözü bölgemizde de kullanılır. Ekşi aşermenin kıza, tatlı yemenin ise erkek çocuğa işaret ettiğini belirten yaygın bir sözdür.

“Ben tatlı yedim hep tatlı yedim oğlum oldu.”(KK:6).

“Kızda ayva canım istedi, erkekte ise erik istedim”(KK:8).

“Tatlı yerse oğlan, ekşi yerse kız olur”(KK:13).

³⁶ Örnek, a.g.e., s. 188.

1.1.3.1.1. Hamile Kaçınmaları

Ülkemizin bazı bölgelerinde çocuk ana karnında iken, gebe kadının kimi davranışlarının doğacak çocuğu olumlu ya da olumsuz etkileyeceğine inanılır. Çocuğun çirkin, hayırsız, huysuz ya da sakat ve benzeri olumsuz özelliklere sahip olmaması için gebe kadının kimi davranışlardan kaçınması istenirken, çocuğun güzel huylara ve güzel fiziğe sahip olması için de gebenin bazı yiyecekleri yemesi veya yememesi, bazı uygulamaları yapması veya yapmaması istenir.³⁷

Küçükkovacık Mahallesi'nde hamile kadın hamilelik süreci boyunca tavşana bakmaz. Eğer tavşana bakarsa çocuğun yarık dudaklı olacağına inanılır. Çirkin olarak nitelendirilen bir kişiye bakması da çocuğun çirkin olacağına inanıldığı için hoş karşılanmaz. Çocuğun güzel ve gamzeli olması için hamile kadına bol bol elma ve ayva yedirilir.

“Çocuğun güzel olması için tavşana ve çirkine bakılmaz” (KK:1).

“Doğacak çocuk güzel olsun diye, kırmızı kırmızı olsun diye gül sürerlermiş” (KK:2).

“Çocuk güzel olsun, yanağı çukur olsun diye ayva yenir, elma yenir” (KK:6).

“Kimisi ciğer yer. Eğer ciğer yiyip bir tarafına sürerse leke olur” (KK:8).

“Bizim ihtiyarlarımız tavşana bakma, çocuk yarık dudaklı derlerdi. Kediye depme çocuk harıldar derlerdi. Kedi gibi hırılhırıl öter derlerdi” (KK:25).

“Ayva yiyin gamzeli olsun derler” (KK:17).

1.1.3.2. Düşük Yapma

Küçükkovacık Mahallesi'nde düşük yapıp gebeliğe son vermek için birtakım pratikler uygulanmaktadır. Bu pratikler içerisinde en sık rastlanılanları ise ebegümecini kaynatıp içmek, tavuk tüyü veya patlıcan sapını kullanarak düşük yapmaya çalışmaktır. Aynı zamanda erkek çocuk isteğinin ön planda olması, kadının da bu isteği karşılayamama korkusu onu düşük yapmaya iten sebeplerden biri olmuştur.

“Hamile kalırlardı düşürmek için patlıcan sapıyla tavuk tüyünü kullanırlardı. Benim annem de çok düşürdü yoktu ki böyle kolaylıklar” (KK:2).

³⁷ Ayşe Başçetinçelik, “Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2009, s. 61.

“Annem beni düşürmek için kaç defa iğne vurmuş ama düşmemişim. Ebegümecini rahme koyarmış çocuğu düşürmek için” (KK:1).

“Ebegümece veya papatya çocuğu bozuyor yüksek dozajda olunca akıntıyla ölüyor. Tavuk tüyünü de aşağıdan salıyorlar çocuğun olduğu yerde suluk vardır o suluk değildi mi zaten çocuk durmuyor hemen düşüyor. Bir de sivri kazıkla düşürüyorlar. Benim ninem mesela yapmış. Bir görümcem doğum yapmış ikinciye hamile kalmış yaşlılar toplanmışlar kaç çeşit hap vermişler hap da bunu zehirliyor. Hap zehirleyince kanına karışıyor çocuk da öldü kendisi de öldü” (KK:8).

“Otlarla düşük yapanlar çok olmuş mesela ebegümecini kaynatıp içip düşük yaparlarmış. Soğanın kabuğunu kaynatıp içince de düşük olurmuş” (KK:6).

“Çocuğu düşürmek için ebegümece kullanırlarmış bir de çok eskiden kök boyası içerlermiş. Bizim köyde bu kök boyasından ölen oldu. Ben de kayınvalidemden duydum” (KK:15).

Araştırma alanında kadınların aile büyüklerinin erkek çocuk isteğinin fazla olması sebebiyle de düşük yapma yolunu tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

“Erkek çocuk isteniyor mesela benim kayınvalidem başıma kaktı büyüüttüğün kancık değil mi dedi bana. Erkek çocuk soyun devamı olacak çünkü. Benim oğlan sekiz sene sonra oldu”(KK:1).

“Erkek çocuk istenir. Benim birinci kız oldu, ikinci de kız oldu, üçüncü de kız oldu. Kayınlar bakmaya geldiler. “Acıyan acıyan sana acıyan senin sonun ne olur bilmem yine kız oldu” dediler yüzüme bile bakmadılar kız oldu diye”(KK:2).

“O zaman şimdiki gibi haplar falan yok aşağıdan rahim ağzından düşük yaparlarmış”(KK:21).

1.1.3.3. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini

Doğacak çocuğun cinsiyeti toplumumuzda çok önemlidir. Genel olarak erkek çocuk isteği, beklentisi daha fazladır. Çünkü erkek soyun devamıdır, ocağı tütündür. Onun için adak adanır, kurbanlar kesilir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde de oğlu olan ak otağda, çocuğu olmayan kara otağda, kızı olan ise kızıl otağda ağırlanıyordu. Burada da görmekteyiz ki erkek çocuk daha makbul ve istenilen bir durumdur. Erkek çocuk gibi erkek çocuk doğuran kadın da ocağın tütmesini sağladığı için toplumda itibarlıdır.

Kadın hamileyken canının istediği yiyecek ve içecekler, vücudunun aldığı şekil ve vücudunda meydana gelen değişiklikler, rüyalar, karın ve göbek biçimi çocuğun kız veya erkek olacağı yönünde tahminleri de beraberinde getirir.

“Göbeği geniş olursa kız, göbeği sivri olursa oğlan olurmuş. Hakikaten de benim kız toruna hamileydi kızım derdim taa tepeye nasıl koydun onu gerçekten de oğlu oldu”(KK:2).

“Şuraya iki minder korlarmış. Birinin altına makas birinin altına bıçak korlarmış. Hamile kadın makasa oturursa kızı, bıçağa oturursa oğlu olurmuş” (KK:2).

“Cinsiyeti anlamak için yaşlılar çocuğun sağımızda mı solumuzda mı kıpırdadığını sorarlardı kadının karnı sivri olunca erkek olacağını söylerlerdi”(KK:1).

“Oğlan aykırı duruyor kız biraz ağır oluyor. Kız bir de göbeğin üstünde oluyor aşağı sarkıyor”(KK:8).

Devamlı kız doğurup da bir türlü oğlan doğuramayan kadınlar ailesinin ve kocasının psikolojik baskısı altındadır. Ayrıca kocasının azalan sevgisine ve ihmalkârlığına maruz kalmaktadır. Anadolu’da olduğu gibi Bursa’da da her aile ikinci çocuğunun farklı cinsiyette olmasını arzu eder. Düğünlerde gelinin kucağına oğlan çocuğu oturtulursa ya da gelinin yatağında oğlan çocuğu yuvarlandırılsa ilk çocuğun erkek olacağı inancı Bursa’da da vardır.³⁸

“Erkek çocuk yan yatar kız çocuğu önünde durur. Kız olunca yüzü çillenir. Kalçalar genişler”(KK:22).

Araştırma alanında geçen zaman, çocuğun cinsiyeti üzerindeki beklentileri de değiştirmiştir. Önceki dönemlerde erkek çocuk neslin devamı olarak görülmüş, kız doğuran kadınlara da kız çocuğuna da çok önem verilmemiştir. Bazı kaynak kişiler “Doğurduğun kancık değil mi?”, “Yine mi kız doğurdun?” gibi kırıcı, üzücü ithamlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Düğün gecesi için gelinin yatağı hazırlanırken yatak üzerinden erkek çocuk yuvarlandırılır. Kına sabahı ise gelin ekmeğin arasına para koyar o ekmeği erkek alırsa erkek çocuk, kız alırsa kız çocuk olacağına inanılır. Tabi tüm köy halkı aynı düşüncede değildir. Kaynak kişilerin aktarımlarına göre kız erkek arasında ayırım yapmayan hatta kız evladı daha ön plana alan kişiler de vardır.

“Benim nenem kız çocuğun olduğu evden bereket eksik olmaz derdi”(KK:14).

³⁸ Taş, Bursa Folkloru; Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, s. 67.

“Benim babaannem kız çocuğu iki nasiple erkek çocuğu tek nasiple gelir derdi. Bizim yörede yine de kız çocuğuna önem veriyorlar”(KK:13).

1.1.3.4. Doğum Hazırlığı

Doğum sadece anne baba değil tüm çevre özellikle akrabaların desteklediği, hazırlıklarını üstlendiği bir olaydır. Çocuk olacağı haberi alınır alınmaz başta anne baba olmak üzere tüm herkeste ayrı bir heyecan başlar. Daha cinsiyetinin ne olduğunu bilmeden bile her iki ihtimali göz önünde bulundurarak hazırlık yapılır.

Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Dokuz aydır anne ve çevresi sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesi ve doğumun sağlıklı olması için çaba harcamışlardır. Gebeliğin ilk gününden itibaren bebek için başlayan hazırlıklar artık tamamlanmıştır. Doğacak çocuk ilk torunsa her iki tarafın ailesi de hazırlıklara büyük önem verirler. Çocuğun giyeceklerinden yatacağı yere kadar pek çok şey doğumdan önce hazırlanır.³⁹

“Anne doğacak çocuğa sargı işlerdi. Yorgan sargısı işler bağırdağ yapardık. O işlemeyi özel işlerdik. Önceden atlet, külot yoktu boydan elbise dikilirdi. İçine göynek dikiliyordu. Erkek kız uzun giyiyordu altına da pijama oluyordu paçalarına lastik takıyorduk” (KK:22).

“Üstünü, başını, zıbınını her şeyisini alırız. Etek bezi, battaniye, beşik alırız, hazırlarız. Çocuk doğar gelir gücüne göre artık kırk günlük mü mevlit okuturuz. Kurban keseriz. Ben beş çocuğun beşine de kurban kestim. Zıbın, çorap, beşiğin döşeği her şey hazırlanır. Kaynanam zıbın aldı dikti, kundak dikti, bezler bile hazır bez değildi”(KK:25).

1.2. Doğum Sırası

Küçükkovacık Mahallesi’nde önceden evde doğum olayı gerçekleşirken şu an birçok kişi hastaneyi tercih etmektedir. En yakın sağlık kuruluşu Keles’te bulunmaktadır. Hastanede doğumun daha sağlıklı ve garantili olduğunu düşünen gebe ve ailesi, doğum olayını hastanede gerçekleştirmektedir. Ay ve gün hesaplaması yapıldığı için herkes doğumun yaklaştığını bilmektedir. Önceki dönemlerde doğum sancıları başlayan kadın önceden hazırlanan odaya alınır ve hemen köy ebesine haber verilirdi. Bir yandan kızın annesine yakınlarına haber gönderilirken bir yandan da evde

³⁹ Başçetinçelik, a.g.e., s. 64.

erkek varsa dışarı çıkarılırdı. Doğum odasına belirli kişiler alınır, kalabalık olmamasına dikkat edilirdi. Yörede doğum odasına kız annesinin alınmadığı edinilen bilgiler arasındadır.

“Odaya herkes alınmaz. Kız annesi girmez, kaynana ile ebe olur. Kız annesi ayıp zaten”(KK:6).

“Doğum kendi evinde yaptırılırdı kaynanayı kız anasını almazlardı. Eltin varsa eltin kardeşin varsa kardeşin öyle bir iki kişi fazla kişi olmaz” (KK:2).

Doğum sırasında bol sıcak su, leğen, temiz bez, havlu, makas, ip, eldiven, sabun, bebeğin kıyafetleri gibi malzemeler hazır edilir. Doğumun ne şekilde yapılacağına, kadının o andaki durumunun hangi pozisyona daha uygun olduğuna ve çocuğun hangi pozisyonda daha rahat doğacağına ebe kadın karar verir.⁴⁰ Küçükkovacık Mahallesi’nde de doğumu yaklaşan kadın doğum odasına, alınır ve hemen ebeye haber verilir. Doğum için sıcak su, leğen, havlu gibi malzemeler hazır edilir.

1.2.1. Doğumu Yaptıran Kişiler

Mahallede yatarak, oturarak, diz çökerek doğum yapma teknikleri tespit edilmiştir. Önceki dönemlerde doğumu köy ebeleri yaptırmaktaydı. Köyde biri Bahriye biri Rahime diğerleri Safiye ve Kıymetli olmak üzere dört ebenin bulunduğu belirtilmiştir.

“Önceden köy ebeleri vardı. Onlar evde doğum yaptırıyordu. Şimdi yaptıran yok hastaneye gidiyorlar. Köyün ebeleri dört taneydi, dördü de öldü. Biri Bahriye diğeri de Rahime idi ikisi de öldü. Biri de Safiye idi diğeri de Kıymetli. Onları çağırıyorduk”(KK:1).

“Safiye nine vardı köy ebesi. Çoğu ona doğum yaptırdı. Benim çocukların ikisini o doğum yaptırdı”(KK:2).

“Ben de sancılandım annem kaynanam gitti Safiye nineyi çağırdı. Safiye nine malzemeleri aldı, doğumumu evde yaptırdı. Doğumumu yatarak yaptırdı. Diğer çocuğumu ise çömelerek doğurdum. Altıma bir leğen koydular, etek giydirdiler biri de arkamdan destek oldu çömeldiğim yerden o kadın aldı”(KK:6).

“Doğuma özel oda yoktu. Ebeyi eve çağırıyordun. Doğumu da ya yatarak yaptırırlar ya oturarak artık nasıl olursa” (KK:1).

⁴⁰ Taş, a.g.e., s. 70.

“Köy ebeleri yaptırırdı. Kaynanam köy ebesiydi. Benim ilk çocuğum dört aylık düştü ikincisinde de sedir deriz yüksek oraya beni oturttu. Kaynanam arkadan tuttu ebe de el vurdu aldiydı.” (KK:22)

“Benim ebem Safiye ninemdi rahmetli. Akşamdan ağrım tuttu kaynana gitti ebeyi çağırdı. Ben kontrol ettim meğer benim çocuk ters geliyomuş. Ayaklarından geliyomuş. Ayakları çıktı çocuğun kafası içerde kaldı. Yarım saat öyle durdu sonra doğum oldu. Kaynak suyu aldı geldi çocuğun sonunu da içine koydu. Kaynak suya sonu yatırdı çocuğu da onun üstüne koydu. Sıcak olduğu için çocuk açıldı kendine geldi. Ebe de çocuk kurtuldu dedi.” (KK:23)

1.2.2. Doğumu Kolaylaştıran Uygulamalar

Küçükkovacık Mahallesi’nde çocuğun dünyaya gelişini kolaylaştırmak için bazı çarelere başvurulur. Hamile kadını çarşafa koyulup çevrilir, sırtı alıp sallandırılır. Aynı zamanda doğum sırasında doğumun hızlı olması için çeşme suları açık bırakılır.

“Doğumu kolaylaştırmak için sırtına alıp silkelerler” (KK:1).

“Doğum kolaylaşsın diye kadını çarşafa koyup çeviriyorlar. Bir o yana bir bu yana dönsün çocuk rahmin ağzına gelsin diye” (KK:8).

“Doğum olayı kolay olsun diye kuvvetli biri hamileyi sırtın alır sallardı bebek düşsün diye bir de doğum esnasında çeşmelerin suyu açılırdı, ahırların suyu açılırdı. Su gibi aksın gelsin çocuk diye” (KK:13).

“Eteğimizin altından yem attırırlardı doğum kolay olsun diye” (KK:12).

“O zaman doğumlar kolaydı. Akşama kadar koyun güttüm ben geldim yatsı ezanında çocuk dünyaya geldi. Hareketli olmak lazım bir de çocuğu saklamak lazım” (KK:2).

1.3. Doğum Sonrası

1.3.1. Doğumun Aileye Duyurulması

Doğum olayı gerçekleşip çocuk sağ salim doğduktan sonra bunu haber veren kişiye müjde verilir.

“Doğumu orada kim gözü açık varsa o haber verir” (KK:2).

“Oğlansa herkes müjdeye gider kızdan sonra oğlan olmuşsa evde kim olursa müjde verir ama ilk kız olursa müjde vermeye giden olmaz” (KK:1).

“Müjde verene hediye verilir o an çıkarırsın cebinde para verirsın” (KK:1).

Doğum bittikten sonra ebeye muhakkak hediye verilir. Eskiden ebelerin para almadığı onun yerine ebeye elbiselik, örtü, çorap, sabun, çay, şeker götürüldüğü ifade edilmiştir.

“Ebeye hediye verilirdi. Basma, sabun korduk. Çocuk on beş yirmi günlük oldu mu da gözleme yapar evlere dağıtırdık” (KK:2).

“Ebelere hediye veriliyordu mesela biz basma derdik dört metre basma alırdın götürürdün çay şeker de götüren olurdu” (KK:1).

“Bohça hazırlanır elbiselik, örtü, çorap, sabun, para koyulurdu” (KK:8).

1.3.2. Çocuğun Göbeği ve Göbek İle İlgili İnanışlar

Ülkemizde çocukla geleceği arasında bir bağlantı kurduğuna inanıldığı için göbek her bölge için ayrı bir öneme sahiptir. Kesilen parçayı kimi camiye, kimi okula bırakır kimisi de evin bir yerinde saklar. Ayrıca köyde Kur'an-ı Kerim arasına koyup saklama da sık rastlanılan bir durumdur. Gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği inancı olduğu gibi çocukla göbeği arasında da aynı inanç söz konusudur. Onun içindir ki doğan çocuğun göbeği ve eşi birtakım işlemlerden geçirilir. Göbeğin gelişigüzel atılmamasının sebebi çocuğun geleceğini, ilerdeki işini etkileyeceği inancıdır.⁴¹

Bursa'da çocuk doğduktan sonra göbek bağı kesilerek temiz bir beze sarılır. İkinci bir kardeş olması durumunda, kardeşlerin yaşam boyunca bağlılıklarını sağlamak için onun göbek bağı da aynı beze sarılır ve sandığa konur.⁴²

Görüşme yaptığımız kaynak kişiler doğum yaklaştığında bir bohça hazırlandığını, bu bohçaya göbek kesme işleminde kullanılsın diye jilet, pamuk ipi, temiz bez koyulduğunu ifade etmişlerdir.

“Bizim yaşlılar ‘kızım doğumun gelmeden pamuk ipi, jilet koy çantana’ derlerdi. Bizde hamileyken bunları bohçaya ayarlıyoruz. Göbeği Kur'an içine koyarlar Kur'an okusun diye ya da bir iş mi kuracak oraya koyarlar. Çocuğun göbeğini kestikten sonra leğende yıkarlar anneyi de yıkarlar” (KK:1).

⁴¹Örnek, a.g.e.,s.197

⁴² Taş, a.g.e., s. 72.

“Çocuğun göbeğini önden keserlerdi hemen bağlardı. Sonra da kordonu eline verirlerdi. Kendin asılır, çıkarırdın sonra da onu gömerlerdi. Benim çocuğun göbeğini gevşek bağlamışlar göbeğin bağı kanamıştı” (KK:2).

“Göbek keserken onun bir mesafesi var onu bırakıp temiz bir jilette kesiyorlar sonra beyaz bezle bağlıyorlar. Göbek düştü mü bir yere koyuyorlar. Ben, dindar olsun diye seccadeye bağlamıştım. Göbek kesildikten sonra da çocuğu ılık su ile yıkarlar, kundaklarlar” (KK:8).

“Doğumdan sonraki ağrıya ‘son ağrısı’ denir. Benim son ağrım tutmadı hiç sancılanmadım. Ağrısı olanı sıkı sıkı sararlar, sıcak bir şeyler yedirirler süt çorbası gibi” (KK:6).

“Göbeği hiç açılmadık jilette keserler. Köy ebelerinde makas falan yok onu bağlıyordu kuruyunca da nereye isterse okula isterse okula, camiye isterse camiye koyarlardı. Benim kayınvalidem camiye koydu”(KK:13).

1.3.3. İlk Anne Sütü

Küçükkovacık Mahallesi’nde çocuğa ilk anne sütü üç ezan dinledikten sonra verilir. Yemek yemeye başlayacağı zaman da çocuğa ilk yemeği iştahlı biri yedirir.

“Anne de yıkanır çocuk da yıkanır. Yıkanmadan çocuğa süt verilmezdi. Çocuk süt içeceği zaman ağzını iştahlı birine açtırırlardı o da iştahlı olsun her şeyi yesin diye”(KK:13).

“Yeni doğan çocuğa yıkanmadan süt verilmezdi. Önceden bize beş ezan dinlettirirlerdi. Beş ezan duyacaksın ki ondan sonra süt verilecek”(KK:1).

“Üç ezan dinlettiriyorlardı da öyle emziriyordun. Eğer doğumdan sonra ağrın varsa da tarhana çorbası içirirler. Yakınları, akrabaları sütlü çorba getirirler” (KK:12).

1.3.4. Bebeği Sütten Kesme

Küçükkovacık Mahallesi’nde bebeği sütten kesmek isteyen kadın göğüs uçlarına kömür sürerek bebeğin göğsüne yaklaşmasını engeller. Yapılan bir diğer uygulama da kadının göğüs uçlarına hayvanların derilerinden kestiği koyu renk tüyleri yapıştırmasıdır. Aynı zamanda sütten kesilen çocuk, sırtına ekmek bağlanarak bir süre yürütülür.

1.3.5. Çocuğa Söylenen Ninniler

Ninniler, annelerin çocuklarını uyutmak için kendine özgü ezgiyle söyledikleri sözlerdir. Çocuk, ninninin ritmini kavradıkça onun dinlendiren havasına kendini kaptırmakta ve yavaş yavaş uykuya geçmektedir. Anne söylediği ninnilerle çocuğunun hayatına sevginin, şefkatin tohumlarını atmaktadır.

Sözlü kültür ortamında oluşan ninnileri hem değişen sosyokültürel hayat hem kadının içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel mekânlar hem de büründüğü ruhsal durum etkilemiş, şeklinde ve yapısında değişiklikler meydana getirmiştir. Ninnilerin temelinde çocuk vardır. Çocuğa dair dilekler, temenniler, beklentiler, hayaller, onu iyi bir insan olacağı, büyüyeceği, okuyacağı, iş sahibi olacağı, mesleğini eline alacağı ifade edilir. Ninniler, kadının çocuğuna beslediği sevgiyi temel alarak düşüncelerini, duygularını ifade ediş şeklidir. Anne ninni söylediği sırada duygularını samimi bir şekilde dile getirir. Bu durum da anne ile çocuk arasındaki iletişimi kuvvetlendirir.

Araştırma alanında derlediğimiz ninniler şu şekildedir:

NİNNİ 1

Bebeğin beşiği camdan
Bey babası gelir şamdan
E bebeğim eee

Bebek beni deyleledi
Yaktı yaktı kül eyledi
Bir kapıya kul eyledi
E bebeğim eee

Bebeğin beşiği bakır
Sallıyorum takır takır
Bebeğimin gözü çakır
E bebeğim eee
Ak taş diye belediğim
Tülbendime doladığım
Haktan dilek dilediğim
Ninni bebeğim ninni (KK:13).

NİNNİ 2

Ninni ninni a ninni

Uyusun büyüsün yavrum ninni

Dandini dandini danadan

Bir ay doğmuş anadan

Bağışlasın yaradan

Ninni yavrum ninni

Uyuturum seni ben

Büyütürüm seni ben

Askere yollarım seni ben

Ninni yavrum ninni (KK:30).

NİNNİ 3

Asmaya da kurdum salıncak

Uyusun da büyüsün yumurcak

Büyüsün de yürüsün

Saçlarını sürüsün

Tıpış tıpış yürüsün

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı (KK:1).

NİNNİ 4

Ayağında sarı çizme

Aman oğul beni üzme

Benim yavrum sensin

E bebeğim eee (KK:2).

NİNNİ 5

Nenni yavrum nenni
Askerlere gitsin benim yavrum nenni
Nenni yavrum nenni
Güzeller güzeli yavrum nenni nenni
Nenni yavrum nenni
Ciğerimin köşesi nenni nenni
Dağında bir gül gibi
Benim yavrum nenni
Nenni yavrum nenni
Dalında öten bülbüller gibi nenni
Neşe kaynağı benim yavrum nenni
Nenni yavrum hu hu
Benim Halil İbrahim yavrum nenni
Yürütür de yürütürüm nenni
Nenni yavrum nenni
Adı güzel kendi güzel yavrum nenni
Büyüsün de al giysin al gelin olsun benim yavrum nenni
Nenni yavrum nenni
Muradına ersin yavrum nenni
Al atlara binsin hu nenni
Nenni yavrum nenni
Yüreğimin yağsın yavrum
Dağlar gibi olsun benim yavrum
Nenni yavrum nenni
Askerler yapsın nenni
Benim yavruma uykular ver hu nenni
Nenni yavrum nenni
Uyusun da büyüsün
Tıpış tıpış yürüsün
Benim guzum hu nenni
Nenni derim de uyudurum nenni
Ben yavrumu büyüdürüm hu nenni (KK:6).

1.3.6. Lohusalık

Doğumdan sonra lohusanın yatakta kalması dinlenmesi istenir. Bu süre üç gün veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa ya da lohusanın çevresinde ona bakabilecek birileri varsa bu süre uzun olur. Doğum yapan kadına ailesi ve çevresi saygı gösterir. Dinlenmesi için yardımcı olurlar. Lohusaya yatakta kaldığı süre içerisinde özel bakım uygulanır. Yemesine, sağlığına, çevreden gelebilecek zararlardan korunmasına dikkat edilir. Sütünün bir an önce gelmesi için ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır.⁴³

Küçükkovacık Mahallesi'nde yeni doğum yapmış kadına “lohusa”, “kırklı”, ifadeleri kullanılmaktadır.

“Bizim burada lohusa derler, kırklı kadın derler” (KK:1).

“Yeni doğum yapmış kadına “lohusa” derler” (KK:30).

Lohusalık süresi 40 gündür ve süreç özellikle anne için çok önemlidir. Bu süreçte iyice dinlenmeli, yemesine, içmesine, sağlığına dikkat etmelidir. Kadının dinlenme süreci üç gün de üç ay da olabilir.

“Eğer yaz ise bir de kız doğurduysan mecbur tarlaya gidersin. Ben yirmi günde çocuğu tarlaya götürdüm”(KK:1).

Araştırma alanında kadının kırk gün evden çıkmaması gerektiği vurgulansa da buna çoğunlukla uyulmamaktadır.

“Mecbura kaldık mı evde yalnız bırakırdık. Başucuna Kur'an koyardık, süpürge koyardık. Atalardan öyle gördük” (KK:2).

“Lohusa ve çocuğu evde yalnız bırakmazlar bırakırsalar bile Kur'an-ı Kerim koyardık Yasin-i Şerif koyardık güya cinler rahatsız eder diye süpürge koyardık”(KK:1).

1.3.7. Lohusa ve Çocuk Görme

Küçükkovacık Mahallesi'nde edindiğimiz bilgilere göre lohusaya ilk ziyaretini yakınları yapar. Diğer kişiler daha uzak akrabalar, komşular lohusanın biraz kendine

⁴³ Başçetinçelik, a.g.e. s, 81.

gelmesini, dinlenmesini beklerler. Ziyaret sırasında “Maşallah”, “Allah analı babalı büyütsün, “Allah bağışlasın”, “Güle güle büyütün” gibi ifadeler kullanılır.

“Lohusa kadına şerbet içirirler, tarhana çorbası içirirler, sütlaç yaparlar. Eskiden doğum yapan kadına hemen sütlaç götürürlerdi” (KK:1).

“Lohusa kadını görmeye gelenlere şerbet verilir, çay verilir ama yabancıysa dışardan gelmişse yemek verilir” (KK:1).

“Sütlaç, pelte, komposto ya da kabak götürürdük başka bir şey yoktu sadece kızın kendi annesi esbap yapardı o kadar” (KK:2).

“Bebeği görmeye gelenler önceden pelte, süt getirirlerdi şimdi ise para getiriyorlar” (KK:6).

Geçmiş yıllarda anne sütünün öneminin çok anlaşılmamasına rağmen son yıllarda üzerinde çok durulan ve bilimsel olarak faydaları kanıtlanan anne sütü bebek için oldukça gerekli ve önemlidir. Anne sütünün çocuğun bağışıklık sistemini koruduğu ve gelişimini olumlu yönde etkilediği günümüzde bilimsel olarak da kanıtlanmış bir gerçektir. Temiz ve güvenilir olması da onun önemini arttıran diğer faktörlerdir.. Bu nedenle anne sütü bulunmaz bir nimettir. Lohusanın sütünün bol olması ve sütünün kesilmemesi için elden gelen her şey yapılır. Bu amaçla uygulanan pek çok pratik ve inanca araştırma sahamızda da rastlamaktayız.

“Lohusa bir şeyden korkarsa, bir şeyi dert ederse, sinirlenirse sütü hemen kesilir. Sütü artsın diye tatlı şerbet içiririz, ıhlamur kaynatırız” (KK:2).

“Lohusanın sütü artsın diye süt içirirler, stres yapma derler, üzüntülü yerlere götürmezler, soğan yedirirler, tahin helvası yedirirler. Pelte yapardık nişasta ile mama yapar veririz. Başkasının emzirme durumu çok yok öyle. Süt anne süt kardeş köyde bir kişide vardır” (KK:1).

Mahallede süt kardeşlik geleneği yaygın olan bir durum değildir. Görüşme yaptığımız kişiler bunun sebebini büyüklerinden görmedikleri için mahallede alışlagelmiş bir uygulama olmadığı için yapmadıkları şeklinde açıklamışlardır.

1.3.8. Lohusalık İle İlgili Gelenek ve İnançlar

Araştırma alanında lohusa kadını kırk gün dışarı çıkarmazlar. Anneyi de bebeği de yalnız bırakmazlar. Yalnız kalmasını gerektiren durumlarda ise odaya süpürge koyarlar, Kur'an-ı Kerim'in bulunmasına da dikkat ederler. Kırklı çocuğun bezleri

yıldızlara gösterilmez, çamaşırları akşam olmadan toplanır ve eve alınır. Lohusa kadın eşiyle birlikte olmaz gece dışarı çıkmaz ve kırklı birini görmemeye dikkat eder.

“Kırklı kadının ve çocuğun çamaşırları yıldızlar görmesin diye akşamdan toplanırdı.” (KK:1)

“Kırkı bitene kadar çocuğun yıkandığı suyu meyve dibine dökerler.” (KK:2)

“Kırklı kadın ve çocuğun suyu temiz bir yere dökülür.” (KK:8)

1.3.9. Tuzlama

Tuzlama işlemi vücuda tuz serpip kısa bir zaman bıraktıktan sonra yıkamak veya önce tuzlu suda sonra duru suda yıkamak suretiyle yapılmaktadır. Halk geleneği açısından çocuğun teri veya nefesi kokmasın diye yapılan bu uygulama bir sağlık tedbiri olarak görülmektedir. Ancak bu; tuzun nazar, uğur, bereket inançlarındaki kutlu yerinden kaynaklanmaktadır.⁴⁴

Mehmet Aça, Anadolu’da eğer bir çocuk çok terler ve teri özellikle de ayakları çok kokarsa çocuğun doğduktan sonra tuzlanmamış olduğuna hükmedildiğini, gerek Anadolu’da gerekse diğer bölgelerde yaşayan Türkler(Kazak, Kırgız, vs.)arasında tuzlamanın hangi amaçlarla yapıldığına dair soruya da hemen hemen aynı cevapların verildiğini dile getirmiştir.⁴⁵

Araştırma alanında bu uygulamaya yer verilmediği derlenen bilgiler arasındadır.

“Bizde tuzlama yok” (KK:1).

1.3.10. Kırk Basmısı / Kırk Karışması

Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte anne ve çocuğun her türlü tehlikeye açık olduğuna inanıldığı için dikkat edilen bazı noktalar vardır. Araştırma alanında kırk gün lohusa kadın dışarı çıkarılmaz, evde yalnız bırakılmaz. Yalnız kalmasını gerektiren durumlarda başına Kur’an koyulur, süpürge koyulur. Kırklı kadın başka bir kırklı ile karşılaşırsa muhakkak iğne veya para değişimi yapılır. Kırklı kadın bu süreçte eşiyle ilişkisine dikkat eder. Köyde cenaze varsa cenaze evinden birinin kırklı kadının yanına gelmesine müsaade edilmez ve yine

⁴⁴ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, 3. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 150-151.

⁴⁵ Mehmet Aça, “Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek Tuzlama”, *Milli Folklor Dergisi*, C: 7, S: 52, Kış, 2001, s. 99.

kırlı kadın cenaze evine gönderilmez. Kırlı kadın ve bebeğin çamaşırları karanlık çökmeden toplanır, dışarıda bırakılmaz. Görüşme yaptığımız kaynak kişiler kırk basan çocuğun gelişme gösteremediğini, büyüemediğini, çelimsiz olduğunu ve çocuğu bu durumdan kurtarmak için onu mezarlığa götürüp dualar ettiklerini dile getirmişlerdir.

“Cenaze oldu ya bugün kırkl da oldu gelini kırk gün oraya götürmezler. İki gelini kırk gün birbirlerine göstermezler. Karşılaşırlarsa ya iğne değiştirirler ya para değiştirirler ama bizde iğne verme iğne gibi kurur derlerdi para değiştirdik birbirimizle. Mesela birinin çocuğunu kırk basmış ilerlemedi çocuğu mezara götürdüler ve al çocuğunu ver çocuğunu dediler sonra çocuk gelişti”(KK:1).

“Kırlı karı görmezdik. Gece dışarı çıkmazdık. Eğer mecbur kalıp gece dışarı çıkarsak başına süpürge koyarız”(KK:30).

“Dersin savul dersin savul” derdik. (KK:2).

“Kırlama olmazsa çocuğu kırk basar çocuk yürüyemez, çelimsiz olur(KK:6).

“Kırk basan çocuğu mezarlığa götürüyorlar, mezarın üstüne koyup dua ediyorlar” (KK:8).

1.3.11. Kırlama / Kırk Uçurma

Kırlama lohusa ile çocuğunun gebelik ve lohusalığın kirlerinden arınıp temiz bir şekilde cemiyete sokulmasıdır.⁴⁶ Araştırma alanında da kırlama işlemi sadece kırk gün geçince değil doğumdan bir hafta sonra ya da yirmi gün sonra da yapılmaktadır. Ama asıl önem arz eden kırkinci günde yapılan kırklamadır. Kırlama ile anne tüm kirlerinden arınır. Artık rahatça dışarı çıkabilir.

“Bir haftalık olduğunda, yedisinde, kırkında kırlama yapılır. Beze kırk tane taş bağlarız atarız suyun içine hem anne hem bebek yıkanır. Oğlan çocuğuna tam kırk gün yaparlar ama kız çocuğunda otuz beşten sonra artık sana kalmış”(KK:1).

“Bir hafta arayla çocuğu yıkarsın kırkinci gün oldu mu yine yıkarsın yıkarken de suyun içine kırk tane taş, yüzük koyarsın. Çocuğa abdest aldırılırdı ,

‘Sular aşağı oğlum yukarı’

‘Sular aşağı oğlum yukarı’ diye 3 defa derlerdi. Anne de aynı banyo yapardı kırklanırdı”(KK:2).

⁴⁶ Orhan Acıpayamalı, Türkiye’de Doğumla İlgili İnanmaların Etnolojik Etüdü, 1961, s. 122.

“ Kırklama, kırk gün sonra yapılır. Kırkinci gün önce anne kırklanır. Kovanın içinde kırk taş, demir para ve yüzük var. Kadın banyo yaparken de çocuğu banyo yaparken de o taşları atar” (KK:6).

Kırk sayısının önemine de vurgu yapmak gerekmektedir. Gerek mitolojik gerekse dini değerler taşıyan kırk sayısı masal, efsane, hikâye, destan gibi türlerde sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Kırk sayısı kutsallığı ile hem İslami kaynaklarda hem de Türk tarihi kaynaklarında yer edinmiştir.

Türk destanlarında çok yaygın olarak görülen kırk yiğit ve kırk kız motifi Manas Destanı’nda, Oğuz Destanı’nın parçalanarak hikâyeler biçimini aldığı Dede Korkut Hikâyeleri’nde, Çingizname’de, Köroğlu ve Saltuk Buğra Han Destanlarında görmekteyiz. Destanlarda kırk yiğit ve kırk kız motifinden başka kırk sayısının farklı kullanımları da dikkat çekmektedir. Dede Korkut’ta Boğaç’ın yarası kırk günde iyileşir, şenlikler kırk gün kırk gece yapılır, kırk yerde otağ kurulur, Emren’e kırk erce kuvvet verilir, Deli Dumrul köprüden geçmeyenlerden kırk akça alır.

Kırk çıktıktan sonra yapılan gezmeye “ kırk uçurma”, “anne gezmesi” gibi adlar verilir. Kırkı çıkan kadın giyinir, süslenir bebeğini de alarak anne evine ziyarete gider. Araştırma alanında kadının kırk uçurmaya ilk olarak anne evine ziyarete gittiği edinilen bilgiler arasındadır. Bu ziyaretler esnasında çocuğun yüzüne un sürmek veya çocuğa yumurta vermek adettir.

“Kırk bitince giyinirsin süslenirsin annenin evine gidersin. Yumurta verirler adettir. Kırkı çıkmadan giderse yüzüne un sürerler” (KK:6).

“Anne evine kırk uçurmaya gidilirdi” (KK:2).

1.3.12. Kırk Mevlidi

Doğumun üzerinden kırk gün geçtikten sonra çocuk için mevlit okutulur. Mevlit için gelen misafirlere yemekler ikram edilir.

“Kırk mevlidinde kurban keseriz. Komşuları çağırırız duyan gelir. Bir aylık olsun iki aylık olsun kaç aylık olursa olsun kurban keseriz, mevlit okuturuz. Hocalar diyorlar oğlan çocuğunun iki kurbanı olması lazım kız çocuğunun bir. Biz Allah’a şükür kurbanı kestik akşamına yemek, pilav, çorba yaptık davetlilere, eş dost öyle mevlit yaparız. Hoca Yasin, Tebareke okur, ilahiler okur, dağılır millet” (KK:25).

“Kadın hoca getiriyorlar. Hoca okuyor ve ilahi söylüyor. Gelen kişiler, çocuğu kucaktan kucağa gezdiriyorlar. Gelen misafirlere ikramlar yapıp, örtü veya havlu dağıtıyorlar” (KK:27).

1.3.13. Ad Verme

Ad verme insanlığın varoluşundan beri vardır. İlk insandan itibaren ad verme olgusu gelişerek ve değişerek günümüze kadar süregelmiştir. Bu olgu etrafında gelişen birçok gelenek, görenek, inanış ve uygulamalardan ise bir folklor olayı doğmuştur. Bunun sonucunda “ad verme folklor olayı”nı incelemek üzere halk bilime bağlı “Onomastik/Ad bilim” dalı içinde “Antroponomi/İnsan adı” doğmuştur. “Antroponomi” adın kişiliği belirleyen özelliğini; ad seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal inanç ve tasarımları belirlemeye ve değerlendirmeye çalışır.⁴⁷

Ad, insanın etik kişiliğinin de simgesidir. “Adımı beş para etti”, “adını anmak dâhi istemem”, “adı batsın” gibi deyimlerde bunu göstermekte; adın çoğu kez onurla bir tutulması da bunu belgelemektedir. Bir onur zedelenmesi sorununda söylenen;“ eğer benim adım Memet ise ben de bunu onun yanına koymam” ya da “sen benim adımı ağzına alacak adam mısın?” türünden sözler adın kişilikle aynı tutulduğunu göstermektedir.⁴⁸

Ad çok önemlidir. Çocuğa ad verilirken mutlaka kulağına ezan okuyarak ismini verme şeklinde küçük bir tören yapılır. Bu tören Türk coğrafyasında canlılığını koruyan bir gelenektir. Bu işlem ya hoca, ya evin büyüğü kayınpeder ya da Kur’an okumayı bilen, dinine bağlı kişiler tarafından yapılmaktadır. Ad koyma işlemi ile çocuğa kimlik kazandırma yolunda ilk adım atılır. Araştırma alanında daha çok evdeki büyüklerin yani kayıinvalid ve kayınpederin isimlerinin tercih edildiği görülmektedir. Önceki dönemlerde isim konusunda anne ve babaya pek öncelik tanınmazken günümüzde anne ve babanın seçimlerinin de etkili olduğu gözlemlenmiştir.

“Çocuğa isim üç gün sonra verilir. Ölür bir şey olur diye üç gün sonra verilir. Adı genelde kayınpeder verir. Genelde büyüklerin isimleri verilir. Sabah namazından sonra

⁴⁷ Orhan Acıpayamlı, “Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültür Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1992, s. 1.

⁴⁸ Sedat Veyis Örnek, “Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma”, *Folklor Edebiyat*, Cilt: 21, Sayı: 82, 2015, s. 524.

gelinir çocuğun kulağına ezan okunur sonra senin adın ‘Emre, Emre, Emre’üç kere diyerek bu şekilde oluyor” (KK:6).

“Benim ilk çocuk oğlandı Yüksel verdim. İkinci Mevlit ayında doğdu. Kız olsaydı Mevlide koyacaktık oğlan oldu Mevlit koyduk. Kız da kaç sene sonra oldu ona da Bahar koyalım dedik”(KK:8).

“İsmin ne zaman verileceği fark etmiyor. Büyük dede gelir karar verir isim verilir genelde büyük dedeler verir ismi ve genelde yaşlıların isimleri verilir. Bazen hoca çağrılır bazen evde büyükler verir” (KK:1).

“Çocuğa iki gün sonra sabah ezanından sonra ad verilir. O zaman Ayşe, Fatma, Emine şu bu varmış şimdi gari onları vere var mı?”(KK:2)

“Çocuğun adı üç günü geçince sabah ezanından sonra verilir. Yaşlıların isimleri verilir. Sülaleden bir genç ölmüşse onun ismi de verilir(KK:15).

“Evvelki peygamberlerimizden, geçmişlerden bizim dede öyleymiş Süleyman dede. Kur’an’da geçen ad olacak yoksa çocuk sizden davacı olur dermiş(KK:14).

Altay destanlarının kahramanları adlarını tanrılardan, ruhlardan alırlar. Müslüman Kırgız destanlarında ise peygamber, ak sakallı evliyalar ad verirler. Manas’ın adını dört peygamber hoca vermiştir. Manas’ın oğlu Simetey’in adını ak sakallı bir eren verdi ve kayboldu.⁴⁹ Bazı çocuklara doğdukları günün önemli olaylarını anlatan adlar verilir: Düşmanın baskını püskürtüldüğü gün doğan çocuklara Yağıbasan (Yavbastı), aş töreni yapıldığı gün doğanlara Aşbergen, sayılı bir misafir geldiği gün doğanlara Konak keldi gibi . Bazı çocuklara doğduğu yerin adı verilir: Uralbey, Sırgeldi, İdilbay vesaire gibi.⁵⁰

Doğu Anadolu Bölgesi’nde, çocuklara gök ve gökyüzü ile ilgili isimler verilir. Nazardan korumak için verilen bu isimler arasında Ayhan, Yıldızhan, Güneş, Yıldız, Seher, Gündüz, Gün, Aykız, Aybala, Ayça, Gökçen gibileri sayılabilir. Sarıkamış, Muş, Ahlat, Bitlis çevresinde, çocuklara içinde demir ve çelik geçen isimler verilirse uzun ömürlü ve sağlam olacaklarına inanılır. Kars ve Erzurum çevresinde, addaş olan iki kişi arasında biri, tesadüfen oturmuş ve bunu öğrenmişse, o anda tutacağı dileğin gerçekleşeceğine inanılır.⁵¹

⁴⁹ İnan, a.g.e., s. 174.

⁵⁰ İnan, a.g.e., s. 175.

⁵¹ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010 ., s. 287.

1.3.14. İlk Saç ve İlk Tırnak Kesme Uygulamaları

Araştırma alanında çocuğun ilk tırnağı kesilmeden önce eli babasının cebine sokulur ve cebinden para alınması sağlanır.

“İlk tırnak kırkı çıkınca kesilir”(KK:6, KK:8).

“İlk tırnağı altı aylık olmayınca kesmezlerdi. Babasının cebine elini soktururlardı ne kadar para alırsa o para onun olurdu. Bu şekilde keserlerdi”(KK:2).

“Saçı yaşı girince kesilir. Kız çocuğunun altı aylıkken kınası yakılır, mevlit okunur(KK:8, KK:6).

“Saçıyla ilgili hiç öyle şey bilmezdik.,büyüdü kocaman oldu öyle kestik”(KK:2).

“Saçı gür olsun diye bir sene sonra vururduk saçını”(KK:17).

1.3.15. İlk Diş

Diş çıkarma genellikle bir törenle kutlanır. Dişin ortaya çıkışını bu tür eğlencelerle karşılamanın temelinde yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır. Halk arasında yaygın adı “diş hediği” dir. Ayrıca buna “diş aşı”, “ diş bulguru”, “diş buğdayı” adları da verilmektedir.⁵² Dişi ilk gören, çocuğun gömleğini yakadan eteğe doğru yırtar ve çocuğa yeni bir gömlek alır. Keles ve Harmancık’ta da çocuğun dişini ilk gören kişi çocuğa hediye alır.⁵³

“İlk dişi gören göynek alırdı. Göynek derdik biz uzun böyle boydan. Diş çıkması gecikene soğan verirlerdi, onu kaşıyınca dişinin çıkacağına inanırlardı”(KK:2).

“İlk dişi kim gördüyse atlet alır, iç çamaşırı alır”(KK:6, KK:8).

1.3.16. Geç Yürüyen Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar

Pertev Naili Boratav vaktinde yürümeyen çocukların topuğuna yumurta sürülmesi, çocuğu tandır ekmeği buğusuna tutmak, ceviz yaprağı ve tuzlu suda banyo ettirmek gibi hekimlik tedbirler alındığını aktarmıştır. Ayrıca vaktinde yürütme gücü ile

⁵² Örnek, a.g.e., s. 225.

⁵³ Taş, a.g.e., s. 84.

tanınmış yatırlara gitme, köstek kesme ve duşsak kesme gibi uygulamalara başvurulduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

Acıpayamlı; çocukların yürüyememelerini, sık sık düşmelerini veya geç düşmelerini ayaklarında köstekle doğmak, hayvan basmasına uğramak, ayakların cinler tarafından bağlanması, anne sütünden yararlanamama veya ayakların altına vurulması gibi etkenlere bağlamaktadır. Doğuştan ayaklarında köstek bulunan çocukların, Tanrı şifası hariç sağaltılmalarına imkan olmadığını ve bu belirtilenler içerisinde en önemlisinin cin ile ilgili olanı olduğunu vurgular. Sağaltmaları da iki kısma ayırarak dinsel görünümlü sağaltmalar içinde cami, yatır, mezar, ezan, Kur'an gibi motifleri verir. Laik görünümlü sağaltmalarda ise çocuğa bir şeyler yedirme-içirme, çocuğu su ile temasa getirme ve çocuğun vücuduna bir şeyler sürme yöntemlerine değinmiştir.⁵⁵

Küçükkovacık Mahallesi'nde geç yürüyen çocuklar Cuma günü üç yol ağzına götürülür. Çocukları götüren kişi yanına ip ve makas alır. İpi çocuğun ayakların üç defa bağlayarak makasla keser. Bu uygulama üç Cuma yapılır. Uygulamadan sonra çocuğun ayaklarının çözüldüğü ve yürümeye başladığı derlenen bilgiler arasındadır. Bunun yanı sıra aynı uygulama camiden çıkan bir kişinin önü kesilerek de yapılabilir. Buna ise "köstek kesme" denir.

"Çocuk yürümeye yeni başlamışsa nasibi pür olsun diye sırtına ekmek koyulur. Geç yürüyen çocuk ise doktora götürülür. Bizim köyde birkaç tane vardı bu durumda olan. Aslında kalçası kırılmış, bilinmemiş, geç yürümüş" (KK:1).

"Köstek keserlerdi. Camiden çıkan birinin önünü kesiyordu babaannem bir de ip alıyordu yanına. Okuyup okuyup o ipi kesiyordu. Camiden çıkan ya amca olacak ya da okumaya yakın Allah'a yakın biri olacak. Buna köstek kesmek denir(KK:13, KK:15).

1.3.17. Ağlayan, Huysuzluk Yapan Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar

Küçükkovacık Mahallesi'nde sürekli ağlayan, huysuzluk yapan çocuklar Ana Sultan'a götürülür. Namaz kılınır, dua edilir. Çocuk, türbe içerisinde bir süre bekletilir.

"Mesela çocuğun durmuyor, çapkın hani çapkın çocuklar olur ya oraya adıyoruz, götürüyoruz. Burada ben pilav yapıyorum, ayran yapıyorum komşularımı çağırıyorum. Çocuğu türbeye dolandırıyorum. Namaz kılıyorum. Bizim bir tane gelinin oğlu vardı

⁵⁴ Boratav, a.g.e., s. 156-157.

⁵⁵ Orhan Acıpayamlı, "Türkiye'de Yürümeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri", *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yayınları, Ankara, 1974, s. 357-374.

uslanıverdi. Biz çıkıyoruz o türbede yatırın yanında kalıyor. Beş dakika orada kalıyor. Çok değil canım çocuğun aklını mı alacan” (KK:6).

1.3.18. Altına Kaçıran Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar

Küçükkovacık Mahallesi’nde altına kaçırın çocuklar için aileler genellikle doktora giderek tıbbi yöntemlerle bu durumun çaresine bakmaktadır. Daha eski dönemlerde yılan derisinin bal ile karıştırılarak çocuklara yedirildiği, bunun altına kaçırın çocuklara iyi geldiği derlenmiştir.

1.3.19. Sarılığa Yakalanan Çocuklar İçin Başvurulan Uygulamalar

Küçükkovacık Mahallesi’nde sarılığa yakalanan çocukların başına sarı bez veya sarı havlu koyulur. Aynı zamanda çocuğun idrarının su ile karıştırılarak içirilmesinin de sarılığa iyi geldiği derlenen bilgiler arasındadır.

“Yeni doğan çocuk muhakkak sarılık olur. Böyle durumlarda çocuğun başına sarı bez koyulur veya yüzüne sarı bez örtülür” (KK:28).

“Çocuğun çişini su ile karıştırıp içermiş. Benim kardeşime içirmişler” (KK:5).

1.3.20. Nazardan Koruma

Küçükkovacık Mahallesi’nde çocuğu nazardan korumak için hocaya gidilir, muska yazdırılır ve çocuğun üzerine takılır. Bir bezin içerisine çörek otu, tuz koyulur bez bağlanarak çocuğun üzerine dikilir. Bunun dışında sarımsak dişinin de nazarı önlediği inancı yaygındır.

2. SÜNNET

Sünnet sözcüğü Arapça kökenli olup, dar anlamı ile “işlek yol” geniş anlamı ile insanın yapmayı adet durumuna getirdiği iyi davranışı anlatır. Diğer bir anlamda ise, peygamberimiz Hz. Muhammed’in yaptığı, uyguladığı veya yapmayı, uygulamayı

öğütlediği hal ve hareketlerdir. Sünnet geleneğinin köklü olmasını sağlayan en önemli etken ise Peygamberin sünnetli doğmuş olduğu inancıdır.⁵⁶

Sedat Veyis Örnek, sünnet zorunluluğunun İslamiyet'in kutsal kitabında açıkça belirtilmemiş ve buyurulmamış olmasına rağmen, yine de “İbrahim Peygamberin bu husustaki şeriatına tabi ol” ayetinin genel bir kural olarak kabul edildiğini, bu geleneğin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin biçimde yerine getirilmesinde bir takım inançlar ve görüşlerin egemen olduğunu belirtmiştir. Geleneksel toplumun bu konudaki hoşgörüsü ve bağışlaması yok denecek kadar azdır.⁵⁷

Küçükkovacık Mahallesi'nde de sünnet geleneğine çok önem verilmekte, yerine getirilmesi şart olan bir uygulama olarak bakılmaktadır. Sünnet olan çocuk hayatında önemli bir adım atmış, artık erkek olmuştur. Sünnetle birlikte çocuğun manevi olarak olgunlaştığına inanılır.

2.1. Sünnet Yaşı / Dönemi

Sünnet yaşının belirlenmesinde ailenin durumu, ekonomik etkinliği gibi etmenler rol oynamaktadır. Ancak çocuğun en geç on dört on beş yaşına varmadan sünnet ettirilmesine özen gösterilir. Çocuklar dört-beş yaşından başlayarak on dört- on beş yaşına kadar geçen süre içerisinde sünnet edilirler. Sünnetle aile hem çocuğunun mürüvvetini görmekte hem de grup içerisindeki saygınlığını tazelemekte ve artırmaktadır. Çocukların okul durumları, yaralarının iyileşme süresi, tarımla uğraşanların ürünü kaldırma işleri mevsim seçiminde etkilidir.⁵⁸

Küçükkovacık Mahallesi sünneti; peygamber emri, yerine getirilmesi gereken şey olarak görmekte ve sünnete önem vermektedir. Beş yaşından on iki yaşına kadar olan süreçte çocuklar sünnet ettirilmektedir. Sünnet mevsimi olarak kimi zaman kış ayları tercih edilse de çoğu zaman okulların tatil olduğu dönem çocuklar sünnet ettirilmektedir. Ailelerin ekonomik durumunun da sünnet yaşında belirleyici bir unsur olduğunu dile getiren kaynak kişiler, önceden ailenin ekonomik durumu olmadığı için sünnet yaşının geciktiğini, şimdilerde ise sünnetin hastanelerde hemen yapıldığını dile getirmişlerdir.

⁵⁶ Taş, a.g.e., s. 110.

⁵⁷ Örnek, a.g.e., s. 239.

⁵⁸ Örnek, a.g.e., s. 240-242.

“Peygamberimizin sünneti olduğu için yapılıyor. Büyüsün biraz kendini bilsin deriz bu yüzden 10 yaşına kadar yapılıyor. Yazın herkes çalışıyor kışın da zor olduğu için sünnet genelde güz esnasında yapılıyor” (KK:1).

“Sünnet Allah'ın emri, peygamberin emridir, peygamberden kalmadır. Sünnet yaşı eskiden on yaşına on bir yaşına kadar varıyordu. Ailenin gücü yoktu yapmak için şimdi sünnet yapıyorlar. Benim torunun biri iki yaşına girmedi sünnet oldu” (KK:2).

“Sünnet, peygamberimizin sünneti yapmamız gereken şeydir. Sünnette yaşa da pek bakmıyorlardı uygun olan zamanda yapıyorlardı. Bizim abilerimiz vardı onların düğününün olacağı zamanda bizi de aradan çıkarıverirlerdi. Genelde altı yaş beş yaştan başlar on yaşına kadar sürerdi. Genelde kış mevsimini tercih ederler (KK:3).

“Sünnet peygamberimizim emriymiş. O günden bu güne kalmış. Sünnet olmazsa insanlarda hastalık belirliyormuş. Sünnet ekseri beş-altı yaş aralarında okula başlamadan olur ama adamın hali vakti yerinde olmazsa on bir yaşı buluyor. Sünnet için evveli biz kış aylarını seçerdik insan toplumu kışın evde olduğu için. Şimdi okulların tatil olduğu zamanı seçiyorlar” (KK:7).

“Büyüdü mü ayıp olduğu için on – on iki yaşlarında yapılıyor. Şimdi çocuk kendini bilmeden sünnet yapılıyor, eve getiriliyor, mevlidi yapılıyor(KK:11).

“Genelde okulların tatil olduğu zamanlar tercih edilir. İşlerin güçlerin olmadığı, çocukların okullarının aksamayacağı zaman olur”(KK:16.)

2.2. Sünnet Hazırlıkları

Sünnet vakti yaklaşınca aile hazırlıklara başlar. Sünnette ikram edilmesi için dana, tavuk kesilir; tahin helvası, irmik helvası, çorba yapılır. Anne ve baba o gün için giyecekleri kıyafetleri ayarlarken çocuk için de sünnet kıyafeti, ayakkabısı alınır. Önceki dönemlerde sünnet çocuğunun elbisesinin uzun olduğu, şapkasına da tel takıldığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Bursa'ya gideriz, kıyafetini alırsız. Akrabalara gömlek falan elbise alırsız. Sünnetlerimiz ağır olur. Dana kesilir. Tahin helvası keseriz, çorba yaparız. Bazen irmik helvası yaparlar(KK:1).

“Sünnet öncesi sünnet çocuğuna elbise alınır, giyimi kuşamı alınır. Elbiseler o zaman şafşatalı değildi sünnet çocuğunun elbisesi de uzun olurdu. Ona da göynek denirdi. Şimdiki gibi süslü pantolon, ceket yoktu. Başında fese benzeyen takkesi olurdu. Sünnet öncesi yufka yapılırdı muhakkak tavuk kesilirdi”(KK:3).

“Sünnet için alışveriş çocuğun boyuna göre götürürsün çarşıya sünnet malzemeleri var onlardan alırsın. Onları o gün giydirirsin. Evveli bu kıyafetler yoktu. Kadınlar bir makara tel alıyorlardı, çocuğun boyunu ölçüyorlardı, bir makara teli arkasında olacak şekilde şapkaya takıyorlardı. Çocuğun aklı erdi mi teli takmıyor”(KK:7).

“Sünnet yapılmadan önce belli hazırlıklar yapılır. Çocuğa özel dana beslenir. Bunu ben torunumun, çocuğumun sünnetinde keseceğim denir(KK:16).

2.3. Sünnet Yatağının Hazırlanması

Sünnet yatağının hazırlığına büyük önem verilir. Anne; sünnet yatağının güzel olması, dikkat çekici olması, temiz ve düzenli olması için elinden geleni yapar. Daha önce kullanmadığı iğne oyalarını, dantelli yastık kılıflarını, işlemeli yatak örtüsünü çıkararak yatağı özenle hazırlar. Özenle hazırlanan yatak hem çocuğa hem de misafirlere verilen değeri ortaya koyar. Önceki dönemlerde sünnet çocuğunun yatağı için hazırlanan karyola ve sedirlere dayama yastıklar yerleştirilirdi. Daha sonraki dönemlerde sünnet yatağına yerleştirilen yastıklara işlemler geçirilmiş ve temiz , beyaz çarşaflar yatağa geçirilerek yatak sünnet için hazır hale getirilmiştir.

“Önceden süslü püslü yatak yoktu. Uyduruk bir ağaçtan karyola veya sedire yatırıyorsun yanı başına dayama yastıklar vardı içine ot koyarlardı dışları halı gibi onları dayarlardı”(KK:7).

“Sünnet çocuğunun yatağını annesi hazırlar. Annesi en güzel şeyleri çıkartır. Çeyizinden kalan, gelinliğinden kalan bezleri çıkartır. İşlemeli bezler asılır yatak odasına. Öncesi daha doğaldı. Ben çocuğumun sünnetini öyle yaptım. Bana getirdiler ben de yok dedim babaannesinin çeyizinden çıkarın o bezleri, o kumaşları, babaannesinin giydiği giysileri onları takacaksınız başucuna dedim. Gayet doğal yaptım eski geleneği sürdürdüm(KK:16).

“Kasnak yapıyorsun ve karşıya örtüleri diziyorsun. O zaman büyük yastıklar vardı. Biri çocuğun başına, diğeri de yan tarafına koyulurdu. Onlara işleme geçirilirdi. Yatağa etek geçirilirdi. Sünnet yatağı için beyaz, temiz çarşaflar serilir; yastıklar yatağın başına koyulur “ (KK:30).

2.4. Sünnet Düğününe Davet

Mahallede sünnete davet, düğün törenlerinde olduğu gibi okuntu ile yapılmaktadır. Okuntuda kullanılacak malzemelerin temini sünnet alışverişinde tamamlanır. Davet edilen kişiye yakınlık derecesine göre hediyeler verilir. Bu hediyeler

içerisinde elbiselik kumaş, havlu, örtü, mendil, şeker vb. bulunmaktadır. Yakın akrabalar gömlek, havlu, işlemeli bez ile davet edilir. Akraba dışında kalanlar mendille veya şekerle davet edilir. Ayrıca caminin minaresinden sünnet ilanı verilir.

“Bütün köyü sünnetim var diye davet edersin. Şekerle halkayla davet edersin. Komşu da senin sünnetine buyurur gelir” (KK:26).

“Sünnete çağrı akrabasına göre, derecesine göre değişir. Kimine örtü, kimine havlu, kimine elbise alınır mesela teyze, halalara hep elbise alınır. Enişte dayılara gömlek alınır. Benim abimin torunu sünnet olacak bayramda eşime gömlek aldı bana penye almıştı. Gelin örtülerimizi de yaptı”(KK:1).

“Sünnete davet edilirken şeker dağıtıldı. Kaba şeker deriz biz.Ucuz olduğu için o şekerden alınır, herkese dağıtıldı.Evlerinde ne varsa getirirlerdi”(KK:3).

“Davetiyeler hazırlanır. “Okunuculuk” deriz biz ona. Yakın akrabalara gömlek, anne veya halasıysa onlara elbiselik kumaş, çocuğun yakın arkadaşı varsa onlara özel hediyeler verilir. Yakın akrabalara göre gömlekten tut havlu, bez, işlemeli bezle davet edilir. Ondan sonrakiler mendille davet edilir. Ondan sonrakiler şekerle davet edilir. Onun dışında caminin minaresinden sünnetimiz var gelin diye bağrılır”(KK:16).

“Komşulara davetiye verilirdi. Kart falan yoktu. Bez alacaksın veya havlu alacaksın. Daha yakınların varsa onlara fistan alabilirsin”(KK:7).

2.5. Sünnet Düğünü/ Sünnet Hayrı

Çocuk, sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmaktadır. Müslüman çocuk, bu yol ile Müslüman olmayandan ayrılmaktadır. Sünnetli olanın sünnetsiz olandan daha temiz olduğu inancı ve görüşü de mühimdir. Sünnet konusunda geleneksel toplumun hoşgörü ve bağışlaması da yok denecek kadar azdır. Çeşitli sebeplerle sünneti geciken delikanlılar bunun tedirginliğini duymaktadır.⁵⁹

Küçükkovacık Mahallesi'nde sünnet geleneği tüm canlılığıyla devam etmekte adeta bir düğün gibi karşılanmaktadır. Düğünün coşkusunu, heyecanını, maddi manevi emeğini sünnet de görmek mümkündür. Sünnetten bir süre önce kapı kapı dolaşarak mahalleli sünnete davet edilir. Tabi bu davet eli boş yapılmaz davet edilenlere havlu, tül bent, gömlek götürülür. Kapı kapı dolaşarak davet etme mahallede devam etmektedir. Öncelikle sünnetin yapılacağı yer belirlenir. Bunun için en uygun yer evin önündeki bahçe veya boş alandır. Çocuğun yatağı özenle hazırlanır, süslenir. Çocuğun anne

⁵⁹ Örnek, a.g.e., s. 239.

babası en güzel kıyafetlerini giyerler. Bugün için özel yemekler hazırlanır. Sünnet çocuğunun kınası yakılır, mevlidi okunur. Özetle sünnet, tıpkı bir düğün gibi karşılanır ve icra edilir.

“Sünnet demek Hristiyan’la Müslüman’ı ayıran şeydir. Sünnet bizlerin, İslam âleminin farzı yani olmazsa olmazdır”(KK:11).

“Sünnet, Peygamber Efendimizden beri Müslümanların geleneğidir. İslamiyet’in kuruluşundan beri hem çocuklarımızın sağlığı açısından hem de Peygamber Efendimizin geleneği olduğundan çocuklarımızı sünnet ettiririz. Eski gelenekleri aynen devam ettiriyoruz. Çocuk sünnet oluyor, sünnet olan çocuğa hediyeler veriliyor, sünnet evinde mevlit okutuluyor, sünnet annesi güzel hazırlıklar yapıyor, ertesi gün de çocuğun sünneti oluyor”(KK:20).

2.6. Sünnet Kınası

Sünnetten bir gece önce çocuk için sünnet kınası hazırlanır. Sünnet kınasının yakılacağı gecede uygulanan pek çok şey gelinin kına gecesiyle benzerlik göstermektedir. Mahallenin tüm kadınları bir araya gelerek kendi aralarında türkü söyleyerek gecenin geç vaktine kadar eğlenirler. Gecenin ilerleyen vaktinde sünnet annesi çocuğun kıyafetini giydirerek onu orta yere getirir. Çocuğun sağ eline kına yakıldıktan sonra eğlenceye devam edilir.

“Kınayı bir gün önceden yaparlar. Bir de bugün sünnet varsa minareden “Bugün sünnetimiz var, herkes yemeğe davetlidir” diye bağırırtılır. Önce mevlit okunur sonra çocuk gezdirilir. Türbemiz var burada Ana Sultan Türbesi oraya götürülür. Koca Yayla’ ya götürülür orada da oyunlar oynanır. Akşam olunca yemek verilir. İsteyen erkeklere çalgı tutar. Erkekler bir tarafta, kadınlar bir tarafta oynarlar. Çocuğa kına yakılır. Çocuğa kınayı yengeler yakar. Bahşiş almazlar. Kollarına örtü bağlarlar(KK:1).

“Sünnetten bir gece önce annesi çocuğun işaret parmağına kına yakar. Kadınlar orada eğlenirler, oynarlar. Sünnet kınasından sonra da gelenler devam eder”(KK:16).

“Sünnet kınası yakılacağı zaman çocuk güzelce giydirilir. Genelde pijama giydirerek çocuğu herkesin içine getirirler ve kınasını yakarlar”(KK:4).

2.7. Sünnet Gezdirmesi

1940’larda folklor araştırmaları için Bursa’ya gelen Malik Aksel, burada sünnet düğünlerini gözlemlemiş ve izlenimlerini şöyle kaleme almıştır: “Bursa’da sünnet çocukları fayton arabalarıyla Ulu Camii önünden görünürler; Çınarlı Kahve’ye gelince

darbuka sesleri daha da yükselirdi. Bunlar buradan Yeşil Camii önünden Emir Sultan’a yollanırlardı. Yeşil Türbe’den sonra Emir Sultan’da arabadan inilir, türbe ziyaret edilir, dualar okunur, tekrar geriye dönülürdü. El öpmeler bittikten sonra çocuk baba evine gelir, kalabalık arasında içeri girerdi”.⁶⁰

Küçükkovacık Mahallesi’nde sünnet kıyafetini giyen çocuk, gezmeye çıkarılır. Önceki dönemlerde at üzerinde yapılan bu geziler artık arabayla yapılmaktadır. Sünnet çocuğu Ana Sultan Türbesi’ne götürülür. Çocuk, türbenin etrafında dolandırıldıktan sonra mahalleye dönülür. Sünnet çocuğu dedesinden, ninesinden veya yakın akrabalarından birinde sünnet hediyesi ister. Bu hediye kimi zaman ahırdaki hayvan, kimi zaman arsa, kimi zaman da bir ev olabilir.

“At süslenir, atın üzerine süslü malzemeler heybe, namaz seccadesi konur. Üzengileri renkli iplerle süslenir. Genelde oğlanın amcaları ve dayıları tutar atın yularından. Onun önünde hoca olur o dualar eder. Atın hemen arkasında da çocuğun arkadaşları olur. Hoca okudukça çocuklar ‘amin’ der işaret parmağını havaya kaldırır. Çocukların arkasında da davetliler olur. Köy gezilir. Köyü gezerken sünnet çocuğunun akrabalarının evine gidilir. Oralarda amcaların, dayıların çocuklara çok özel hediyeleri olur. Biri tarla bağışlar, biri koç çıkartır koçu bağışlar biri onun şanına silah atar. Sünnet evinin önüne geldiğinde yine attan inmez. Dedesine, babasına naz yapar. Onlar da ‘falan tarla senin filan bahçe senin filan yerdeki ev senin oğlum bak damdaki büyük at varya beyaz at o senin olsun’ gibilerinden hediyeler verilir. Çoğu da gerçekleşir. Yaşı yirmi beş otuz olduğunda ‘dede o tarlayı sen bana vermiştin’ der” (KK:16).

“Çocuğu gezdirirken yanında yakınları gider. Dua ediliyor. Hoca dua eder sonra kişi kalbinden ne geçiriyorsa onu diler” (KK:1).

“Çocuğu hocanın önünde ata bindirirlerdi. Atı süslerlerdi. Çocuk önde, arkasında hoca ile öğretmen, arkasından biz giderdik” (KK:2).

“Çocuk, en yakınları tarafından gezdirilir. Baba değil de dayı, amca gibi... Ata bindirilir, gezdirilirdi. Şimdi arabalarla gezdiriyorlar. Ana Sultan’ı bilen yoktu. Daha yeni yeni biliyorlar. Hoca varsa orada bir dua yapılır, yoksa dolaşıp dönüyorlar” (KK:7).

“Evvelten imam geçerci, çocuğu arkasına alırdı, ilahi söyleyerek çocuğu gezdirirdi” (KK:5).

⁶⁰ Malik Aksel, “Bursa’da Sünnet Düğünleri”, *Bursa’da Yaşam, Olay Gazetesi Armağanı*, Haziran, 2003, s. 8.

“Sünnet olacak çocuk ata bindirilir. Başta iki hoca olur arkasında çocuğun arkadaşları. İlahi okurlar, tekbir getire getire köyü dolaştırırlar. Hoca değneğini kaldırır arkadaşiler amin der. Atın üzerinde dolaşır ve sünnet evine gelir” (KK:29).

2.8. Sünnet İşlemi

Sünnet evine gelen misafirlere yemek verilir. Hoca mevlit okur. Bu sırada çocuğa elbisesi giydirilerek çocuk hazır hale getirilir ve sünnet işlemi başlar. Bu işlem sırasında çocuğu yakın akrabaları sakinleştirmeye çalışır, ona acısını unutturacak sözler söyler. Araştırma alanında derlenen bilgilere göre kesilen parça çubuğa takılarak çocuğun akrabalarına bahşiş karşılığında verilir. Sünnet annesi ise sünnet sırasında çocuğun acısının dineceğine inanarak oklavayı dizlerine sürer. Sünnet işlemi bitince çocuk yatağına alınır, dinlenir.

“Davet edilen kişiler davet edilir. Gelen misafirler karşılanır. Her gelecek misafirin gideceği ev bellidir. O evlerden toplanır sünnet evine gelirler. Sünnet evinde yemekler verilir. Düğün evi dolar, herkes dolar hocalar mevlit okurken mevlidin belli bölümünde çocuk hazırlanır, tuvaleti yaptırılır, o elbisesi çıkarılır uzun elbisesi giydirilir. Dayıları, amcaları tutuyor ayaklarından çocuk ağlamasın diye lokum tıkıyorlar ağzına. İğne, uyuşturucu falan yok. Kesilen parça çubuğa takılır. O anda oradan kim geldi mesela çocuğun babasına, dedesine verilir ve bahşiş alınır. Dede, baba onu kapı pervazının oraya çubuğa takar. Orada kuruyana kadar kalır. Çocuğa da senin parçanı pilava koyduk pilavla beraber yedin sen onu derler (KK:16).

“Sünnet olurken ağzına bir lokum tıkarlar. Evvela misafirler varsa misafirlerle yemeğini yersin. Sünnetçi geldikten sonra iki kişi biri arkadan kollarını tutar senin biri de ayaklarını tutar. Tutanlar da akrabaları, dayılarıdır. Konuşmasın diye ağza lokum tıkarlardı. Sünnet olduktan sonra fazlalık çubuğa takılır, saklanırdı(KK:3).

“Sünnette çalgıcı olurdu. Topraktan bir dömbek, bildiğimiz bakır olurdu” (KK:4).

“Sünnet olmadan önce hafızları davet ediyorsun hocaları. Evveli mevlit üç saat sürerdi şimdiki mevlidi on beş dakikada bitiriyorlar. Mevlit bittikten sonra çocuğu sünnet ederler, yatağına yatırılırlar. Yemek yendikten sonra herkes sünnet çocuğunu görür. Gönlünden koptukça beş kuruş on kuruş çocuğa verir. Kağıt para yok, hep bozuk para. Para dışında bir elbise, bir ayakkabı da verilebilir. Kap kacak daha sonra çıktı. 60'lardan sonra kap kacak başladı. Sünnet çocuğunun topladığı parayla da eve kap alınırdı demir kap ama. Bu sünnet hediyesi diye geçer. O ayrılışıya kadar çocuğa verilirdi. Önceleri basma, uzun etek giyinilirdi, pantolon yoktu(KK:7).

“Çocuk kesilirken anne dayanamaz, acısı gider diye oklavayı dizlerine sürter. Anne oturur ‘Kesildi gali çocuk kesildi’ diye söylenir, dua okur(KK:5).

Çocuk, varsa kirvesi, yoksa bir yakınının kucağına oturtulur ve bacaklarının iki yana açılması sağlanır; çocuğun kucağına oturduğu kimse onun kollarını sıkı sıkıya tutar. Bu sırada çocuğa korkmaması için yüreklendirici, erkekliği vurgulayıcı sözler söylenir.⁶¹

Küçükkovacık Mahallesi’nde sünnet çocuğunun yanında olup ona destek veren, onun korkularını önlemek için elinden geleni yapan, sünnet düğününün ağırlığını hafifletmek için aileye yardım eden bir kişi vardır ve bu kişi sünnet çocuğunun yakın akrabaları arasından seçilmektedir.

“Kirve dediğimiz şey Doğu’da, Güneydoğu’da olan şey. Bizim burada da sünnet babasının arkadaşları, sağdıçları, kardeşleri ya da sünnet annesinin kardeşleri, abileri onlar ağırlarlar herkesi. Masraf anlamında değil ama hizmet anlamında koştururlar” (KK:16).

2.9. Sünnet Yemeği

Sünnet törenine gelen misafirlere muhakkak yemek ikram edilir. Araştırma alanında düğünde yapılan yemeklerin, sünnet töreninde de yapıldığı, listede pek bir değişiklik olmadığı derlenmiştir. Bu yemekler: çorba, pilav, et yemeği, börek, tatlı, cacık veya ayrandır.

“Sünnet öncesinde yufka yapılırdı. Muhakkak tavuk kesilirdi. Börek yapılır biz ona çullama deyiveriyoz(KK:4).

“Sünnet yapılmadan önce ailece konuşulur ne yapalım nasıl yapalım diye. Evveli çeşitli yemekler yapılırdı kabaktan, pancardan, sarmadan. Yufka ıslaması olurdu. Eski yemekler kalktı şimdi et kesiyorlar pilav vs.”(KK:7).

“Sünnet yemekleri düğündeki gibi değişmiyor. Et yemeği, pilav, çorba muhakkak olacak.”(KK:30).

⁶¹ Örnek, a.g.e., s. 247.

2.10. Sünnet Ziyaretleri

Herhangi bir sebepten dolayı düğüne katılamayan kişiler, düğün sonrası çocuğu ziyarete gelirler. Ziyarete gelirken hediyelerini de getirirler. Çocuğa ve ailesine “geçmiş olsun” dileklerinde bulunarak geri dönerler.

“Sünnet ziyareti olur. Zaten artık çocuklar yatmıyor, gezip duruyor. Evvelden çocuk yatar, gelen şapkasına para koyardı. Hediyesini vermediyse gelip hediyesini veriyor. Para, altın artık ne verecekse verir. Anneye, babaya ‘ geçmiş olsun ’ denir” (KK:27).

“Gelemeyenler sonra geliyor. Para takacaksa zarfa koyup getiriyor. Çayını içiyor, yemeğini yiyor” (KK:30).

3. ASKERLİK

Sözlük anlamı olarak askerlik, “ordu hizmeti”, “asker olma görevi” , “asker olma durumu”, “özel yasa ve kurallara göre savaş sanatını öğrenme ve uygulama yükümlülüğü”dür.⁶² Vatandaşın devlete karşı olan görevlerinden biri de zamanı geldiğinde askerliğini yapmaktır. Vatan için yapılan en büyük ve kutsal hizmet askerliktir. Onun için Bursa il ve ilçelerinde askerliğe ayrı bir önem verilir.⁶³ Küçükkovacık Mahallesi’nde de askerlik çok kutsal, çok yüce bir görev olarak görülmektedir. Her anne baba çocuğunun sağlıklı büyümesini, askerlik yaşı geldiğinde bu görevi layıkıyla yerine getirmesini ister. Askere gidecek olan genç, hem mahalleli tarafından maddi manevi desteklenmekte hem de onların gururlu bakışlarıyla bu görevi yerine getirmeye gitmektedir. Oğlu askerde olan aile ise hasretini bir kenara bırakarak oğluyla gurur duymakta ve onun yolunu gözlemektedir.

“ Askerlik çok yüce, çok kutsal, çok vefalı bir duygu. Onu bir annenin bir babanın yaşaması, o çocuğun yaşaması çok mübarek, kutsal bir şey. ‘Ah be oğlum be senin askere gittiğini de bir görebilseydik’ derler ve o mübarek günü görüyorlar. O zamanlar beş yıl altı yıldır. Çocuğunu beş yıl altı yıl sonra görürdü ama ne mübarektir ki eşi de onu evde namusuyla, şerefiyle beklerdi” (KK:16).

⁶² Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara.

⁶³ Taş, a.g.e., s. 113.

3.1. Asker İçin Yapılan Hazırlıklar

Küçükkovacık Mahallesi'nde askere gidecek genç için birtakım hazırlıklar yapılır. Bütün mahalleli, komşular, yakın akrabalar asker için çıkı hazırlarlar. Çıkıya helva, tavuk, köy ekmeği herkes elinde ne varsa, gönlünden ne geçiyorsa koyar. Oğlan askere gideceği gün hamursuz denilen ekmekten yaparlar ve tüm mahalleye dağıtırlar. Askere gidecek gencin yakınları çıkının dışında gömlek, elbise, çorap, pijama da getirirler. Mahallede vatana hizmet büyük bir borç olarak görülmektedir. Aile kurban keser, insanları o kurbana davet eder, ziyafet verir.

“Asker için tavuk alırsın, gömlek alırsın gidersin. Şimdi millet mevlit okutuyor. Asker bezi yaparız, bağlarız. Kırmızıdan ay yıldızlı puylat dikeriz boynuna bağlarız”(KK:1).

“Çıkı yapardı herkes elinde ne varsa koyardı. Gideceği gün hamursuz derdik bir tepsi hamursuz yaparlardı, dağıtırlardı, duasını yaparlardı”(KK:2).

“Önce bir kağıt gelir. Cami duvarına veya mektebe asılır. Evveli böyleydi. O gün gelmeden koca köy ona bir çıkı yapar. Çıkı ne olur biliyon mu? Altına bir tas helva, üzerine tavuk kızartır, üzerine köylü ekmeği koyar, çıkı budur. Bunu götürürler asker görmeye giderken. Daha yakınları gömlek alır, elbise alır, çorap alır çıkının dışında”(KK:7).

“Nişanlıysa nişanlısı ona özel hediyeler hazırlar. Bekar ise annesi ona güzel hediyeler hazırlar. Kurbanlar kesilir insanlar o kurbana davet edilir”(KK:16).

3.2. Asker Eğlencesi/ Asker Kınası

Küçükkovacık Mahallesi'nde askere gidecek gence muhakkak eğlence düzenlenir. Daha önceki dönemlerde köyde köy odaları, delikanlı odaları olduğu, eğlencelerin bu odalarda yapıldığı mahalle sakinleri ifade etmişlerdir. Şimdi ise evlerde ya da açık alanlarda eğlenceler düzenlenmektedir. Askere gidecek olan genç; yakın arkadaşlarını, akrabalarını toplar. Bir araya gelen gençler daha önceden hazırlanan yemeklerden yer, içeceklerden içerler. Eğlenceler ailenin ekonomik gücünün yettiği ölçüde düzenlenir. Ekonomik durumu iyi olanlar bu eğlenceleri daha şatafatlı yapmaktadır. Bir araya gelen gençler çiftetelli, Gelemiş oyunu, Domaniç oyunu gibi oyunlar oynarlar. Önceki dönemlerde ise köy odalarına toplanan gençler diktiri, dokurcum, üçgen, yüzük oyunu, kös oyunu gibi daha geleneksel oyunlar oynarlardı. Bu oyunlardan kös oyunu şu şekilde oynanmaktadır: Dört adet 10-15 cm boyunda boyuna ikiye bölünmüş ağaç çubuklar hazırlanır. Oyunculardan biri 4 adet yarım ağaç çubuğu

eline ya da avucuna alıp aynı anda hepsini yere veya masanın üzerine atar. Dördü de kapalı olursa altı puan, dördü de açık olursa dört puan, bir açık üç kapalı olursa bir puan, iki açık iki kapalı olursa iki puan alınır. İki açık iki kapalı olması duurmunda atma sırası karşı oyuncuya geçer. Aynı esarla bu sefer karşı oyuncu çubukları atar. Yirmi puanı ilk sağlayan oyuncu kazanır. Yüzük oyunu ise şu şekildedir: Masa ya da benzer bir düz zemin üzerine ceviz kabukları ceviz kabukları açığazları aşağı gelecek şekilde kapalı durumda dizilir. Oyunculardan biri diğer oyuncular görmeden bu ceviz kabuklarının birinin içine bir yüzük saklar. Diğer oyuncular tek seferde bu yüzüğü bulmaya çalışırlar. Yüzüğü bulan oyuncu kazanır. Dokurcum oyununda ise her oyuncunun elinde farklı renklerde taş vardır. Yere ya da masaya iç içe üç dörtgen çizilir. Köşeleri ve kenarlarının orta noktaları birer doğru ile birleştirilir. Oyuncular sıra ile köşe ve kesişme noktalarına birer adet kendi taşlarını koyarlar. Her oyuncu aynı doğru üzerinde üç taşını koymaya, diğer oyuncu ise kendi taşını koymak suretiyle bu üçlüyü bozmaya çalışır. Aynı hizada 3 taşını koyan oyuncu karşı oyuncunun bir taşını alır. Eğlence bitiminde askere gidecek gencin işaret parmağına kına yakılır. Halk arasında “ Kızın kınası gelin olacağı gece, erkeğin kınası ise askere uğurlanacağı gece yakılır” söylemleri asker kınasının vazgeçilmez bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Kına yakmak, o kişinin vatan için kurban seçildiğinin, vatani koruyup kollamak görevinin ona verildiğinin bir ifadesidir. Asker eğlencesine “arfene” denilmektedir.

“O zaman eğlence yoktu şimdi yapıyorlar. Bir hafta önceden mevlit okutuyorlar. Arkadaşları gece muhabbet yapıyor” (KK:2).

“Eskiden odalar vardı köy odaları, delikanlı odaları. Orda eğlence yaparlardı. O odanın da başkanı olur. Herkes de o gruba giremez. Kurallara uyacaksın, cezalara katlanacaksın. Askere gidecekler de toplanırlardı. Oyunlar oynarlardı. Diyelim ki dikme, diktiri. Diktiri derlerdi. Ocak başında ateş yanıyor. Yandım Allah yandım oyunu. Amuda kalkacan önünde de ocak yanıyor ya düşersen yandım Allah. Yapamazsan cezasına katlanır. Yüzük oyunu vardır. Kös oyunu çok güzeldir. Kös oyunu mesela taşı çizerdik. Çizgileri kare kare yapardık. Oyuna başlardık. Diyelim ki ben şunları elime aldım (dört odun parçası) attım.Üçü kapalı biri açık ise ben oyuna başlayabilirim.Oyunlardan sonra gezmeye giderlerdi.Kına tetik atan parmağa, işaret parmağına yakılırdı.Yemekler yine aynıydı”(KK:3).

“Dokurcum, üçgen, dama oyunu, yüzük oyunu, kös oyunu vardır. Bunlar içerde oynanan oyunlardır” (KK:4).

“Evveli askere gitmeden üç gün önce eğlence yapılırdı ona biz “erfene” derdik. Odada veya birinin evinde kendilerine oyun kurarlardı” (KK:7).

“Gelibolu’da üç sene askerlik yaptım. Hoca okuyarak askere uğurlar. Eskiden köy odaları olurdu, misafır odaları olurdu. Asker eğlenceleri orada yapılırdı.Onlar artık kalmadı” (KK:20)

3.3. Askere Uğurlama

Küçükkovacık Mahallesi’nde bir genç askere gideceği zaman tüm mahalle halkı onu uğurlamak için toplanır. Genç, orada bulunanlarla tek tek helalleşir ve onların ellerini öper. Orada bulunan, uğurlamaya gelenler de gönüllerinden koptuğu kadarıyla gence para verirler. Hocanın duaları eşliğinde genç askere uğurlanır. Askere gidecek genç Ana Sultan Türbesi’ne gidip hocanın duaları eşliğinde askere uğurlanır. Mahalleden bugüne kadar hiç şehit çıkmadığı da derlenen bilgiler arasındadır.

“Genç, kutsal bir göreve gittiği için dualarla uğurlanması lazım. Asker babaları kendi aralarında kuzu keserler. Patates çullaması, patlıcan çullaması gibi şeyler yapardık” (KK:16).

“Eskiden merasimle uğurlarlardı. Mevrit okurlardı, Kur’an okurlardı. Hısım akraba, eş dost toplanır ziyafet verirlerdi çünkü vatan hizmeti büyük borçtur. Askerlik yapmamış erkeği erkek saymazlar. Askerlik yapmış kimseyi daha makbul sayarlar. Bizim köyümüzde komşu olarak yediden yetmişe herkes çıkar orada dua yapılır. Dua yapıldıktan sonra askerin harçlığını eline, cebine verirler gider” (KK:11).

“Hoca, bildiğini okur. Güzel gidip gelmesini, beladan kazadan korunmasını, düşmana fırsat vermemesini o şekilde söyler” (KK:4).

“Ana Sultan’a kadar geçiriveririz. Askerimiz yola çıkmak üzere diye bağırırız. Elinden ne gelirse beş lira on lira para veririz. Çocuk sonra elimizi öper. Hamursuzu da dağıtırız” (KK:2).

“Askere gitmeden önce mezarlıkta duamızı yaparız. Falancanın derler bugün askere gidecek herkes çıkar oradan uğurlar. Bütün köy katılır bir de para verirler. Koluna bez bağlarlar” (KK:1).

3.4. Asker Bekleme / Asker Karşılama

Askere uğurlanan genci; annesi, babası, akrabaları, evliyse eşi ya da nişanlıysa nişanlısı büyük bir heyecanla beklemeye başlar, sağ salim evine dönmesi için dualar

ederler. Önceden askerden haber almak için seçenekler kısıtlıydı. Bu yüzden asker mektupları aileler için büyük bir önem arz etmekteydi çünkü askerin özlemi satırlara dökülür, manilere işlenirdi. Günümüzde gençler genelde bekar olarak askere gitmekte, askerden geldikten sonra evliliği tercih etmektedir.

“Asker mektupları tabii saklanır hele nişanlı falansa herhalde saklanır. Karşılama töreni olarak da öyle özel bir şey yapılmaz. Arabası olan komşulardan mesela gider Bursa’dan falan alır. Yemin törenine anne babalar muhakkak gitmek isterler”(KK:24).

“Asker mektupları saklanmaz olur mu? Benim mektuplar daha durur. Ne maniler yakmışız”(KK:3).

“Ayağıma diken battı dabana”

“Anne beni niye verdin yabana” (KK:4).

“Asker mektuplarını saklardık. İlk mektup geldiğinde yumurta verirlerdi. Annesi verirdi yumurtayı. Yemek yaparlardı askerden döndüğünde (KK:2).

“Askerden geldiğinde karşılamaya gidilir”(KK:16).

Mevlit okutma ise ailelerin tercihiine göre kimi zaman askere gitmeden önce kimi zaman askerden döndükten sonra okutulmaktadır.

“Terhis oldu geldiyse evinde yemek yapılır. Geldiğinde camı isteyen mevlit okutur, kurban kesilmez”(KK:1).

3.5. Asker Manileri

Mani, genellikle dört mısradan kurulu, yedili hece vezniyle yazılan, birinci ikinci ve dördüncü mısraları aynı uyuma bağlı, üçüncüsü bağımsız kalan türdür.⁶⁴ Sevgi, özlem duygularıyla oluşturulan maniler, asker gencin hislerini en iyi anlatan unsurlardan biri olmuştur. Araştırma alanında derlenen asker manisi örnekleri şunlardır:

Bir haber geldi de köye yayıldı
Asker olacaklar bir bir sayıldı
Habersiz gönüller hemen ayrıldı
Bunların içinde ben de varıdım

⁶⁴ M. Hasan Göksu, *Manilerimiz*, Milliyet Yayınları, Ekim 1970, s. 10.

Anam hazırladı asker torbamı
Katla hepsini koydu urbamı
O gün düşünceli buldum babamı

Sağlık olsun baba gider gelirim
Anamı susturmak kolay olmadı
Yanına gelmeyen komşu kalmadı
Tanrım sizden razı olsun komşular

Sabah oldu gözyaşlarım çağladı
Annem bacım dertli dertli ağladı
Bu ayrılık yüreğimi dağladı
Büyük üzüntüyle ayrıldım köyden

Anamdan babamdan helallik aldım
Şu garip gönlümü devreye saldım
Köyden ayrılınca yalnız kaldım
Dağlar ses verdi sesim oldu

Yollar boyu düşünceler derindi
Şubede toplandık tamam denildi
Sülüsler kesildi bize verildi
Ayrılış tarihi kondu şubeye

Gidip istasyona trene bindik
Kimimiz şendik kimimiz kederli
Şakayla türküyle güçlüğü yendik
Tren bir kuş gibi uçurdu bizi

İstasyonda indik bir müddet durduk
Gelenden gidenden kışlayı sorduk
Şehirden uzakta bir yerde bulduk
Böylece kışlaya karıştık biz de
Bizi alıp bölük bölüklediler

Subay çavuş aramıza girdiler
Asker elbisesini giyin dediler
Ne güzel yakıştı askerlik bize

Kalmadı üzüntüm şükür halime
Giyindik kuşandık çıktık talime
Selam olsun memlekette anacığma
Bekle yollarımı bir gün gelirim

Emiri alınca süngüyü taktım
Askerlik sevgisini kalbimde yaktım
Geriye dönüp de yollara baktım
Sizlerden uzakta kalmışım anam

Vatan ödevini namus bilirim
İcap ederse canım veririm
Kısmette var ise geri gelirim
Ben gibi oğlunu övün baba

Türk askeridir vazifeden kalmaz
Hiçbir düşman üzerime varamaz
Bu vatanı benden kimse alamaz
Sen de benim gibi olasın gardaş

Askerlik dedikleri yamandır yaman
Döşeğim ottandı yastığım saman
Ne zaman terhis olduğum zaman
Deli gönlüm sağ olduysa o zamandır

Akşam olur ranzalara yatarız
Sabah olur saat beşte kalkarız
Sivil güler oynar biz de bakarız
Onun için arz ederim sılayı
Ötme garip bülbül

Bağrımı deldin
Sen de benim gibi
Gurbetten mi geldin
Sabahın zehrini suya mı verdin

Ötme garip bülbül
Bağrımı deldin
Sen de benim gibi
Gurbetten mi geldin
Onun için arz ederim sılayı (KK:7).

Asker yolu beklerim
Günü güne eklerim
Sen git yavrum askere
Ben burayı beklerim (KK:11).

Mendilimde tel oya
Gülmedim doya doya
Asker yolu beklerim
Günleri saya saya

Yârim gitti askere
Aylar değil yıllar değil
Nasıl gelir teskere

Kolumdaki saati
Ya kurarım ya kurmam
Sen askere gidince
Ya durarım ya durmam

Bursa'nın koruları
Çal asker boruları
Benim yârime yakışır
Askerlik urbaları

Tren yolu bayır mı
Yârim çantan ağır mı
Hiç mektubun gelmiyor
Başçavuşun gavur mu

Asker yolu beklerim
Günü güne eklerim
Sen git yârim talime
Ben yolunu beklerim(KK:16).

Asker olan çantasını takınır
Anam benden al gelini sakınır
Askerlere giydirmişler başlığı
Babam yoktur kim yollasın harçlığı

Bizim bağlar küllenmeden bozuldu
Hep kara yazılar senlen bize mi yazıldı
Varın bakın benim hanem tüter mi
Bağımda bahçemde bülbül öter mi

Gide gide kundurama kum doldu
Ölüm değil ah ayrılık çok koydu
Aşağı yerden çıktı bayrağın ucu
Cebinde sallanır çevrenin ucu

Asker günü beklerim
Günü güne eklerim
Sen git yavrum vatana
Ben burayı beklerim

Al geydim alsın diye
Mor geydim sarsın diye
Kimselere varmadım
Askerden gelsin diye (KK30).

4. EVLENME

Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturmaları, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, âdet, gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur.⁶⁵ Doğumdan sonra önemli bir geçiş dönemi de evlenmedir. Evlilikle birlikte iki genç hem bir yuva kurmuş hem de bir anne baba adayı olmuştur. Bu evlilik beraberinde farklı insanlarla oluşan bir akrabalık bağına da meydana getirmektedir. Toplumun inanç ve kültür olguları evliliğin şeklini çizmekte ve oluşan aile de toplumun temelini oluşturmaktadır. Bu yüzden evlilik toplumsal bir olgudur.

Evlilik müessesesi, bir yandan Türk toplumunun en zengin görüntülerini ortaya koymakta, bir yandan da kurulacak ailenin sağlıklı, tutarlı ve mutlu olması için bir tür görev üstlenmektedir. Akrabalar, komşular ve diğer insanlar arasında mevcut olan ilişkilerin ve bağların daha da sıklaşmasını, tanıdık olmayanların da birbirleriyle dostluk kurmasını sağlamaktadır.⁶⁶

Kalafat'a göre de, Türk hayatında ev ve evlilik, çocuk sahibi olmak en mühim kaidelerden biridir. İnsan, ev-bark sahibi olunca, bulunduğu toplulukta itibar kazanır. Çocuk sahibi de olunca da itibarı yükselir. Türk hayatının her safhasında yaşayışımıza, hareketlerimize yön veren inançlarımızın burada, rolü devam etmektedir.⁶⁷

⁶⁵ Başçetinçelik, a.g.e., s. 149.

⁶⁶ Taş, a.g.e., s. 126.

⁶⁷ Kalafat, a.g.e., s. 290.

4.1. Evlenme Biçimleri

Sedat Veyis Örnek evlenme biçimleri olarak “görücü usulü, kız kaçırma, otura kalma, dezmal kaçırması, beşik kertme, berder, kepir ve taygeldi”yi saymaktadır.⁶⁸ Araştırma alanında daha çok görücü usulüyle evlilik karşımıza çıkmıştır. Erkeğin annesi, yengesi, akrabaları, tanıdıkları uygun gördükleri bir kızı erkeğe bildirirler. Kız tarafına haber verilir ve kızı görmek için evine ziyarete gidilir. Eğer görüşme olumluysa söz, nişan hazırlıklarına başlanır. Fakat son dönemlerde her yerde olduğu gibi Küçükkovacık Mahallesi’nde de görücü usulünden ziyade gençlerin belli bir süre konuşarak, anlaşarak ailelerine bildirmeleri şeklinde oluşan bir süreç vardır.

Bir diğer evlilik şekli “Kız Kaçırma”dır. Önceki dönemlerde nadir de olsa görülen bu evlilik şekli Küçükkovacık Mahallesi’nde artık görülmemektedir. Kızla erkek bir süre görüştüktan sonra bunu ailelerine bildirirler. Aileler ise belirli sebeplerden dolayı kızı vermek istemez. Bu sebepler değişiklik göstermektedir. Kimi zaman erkeğin ekonomik durumundan dolayı kızı vermek istemeyebilirler kimi zaman da ailelerin geçmişte yaşadığı bir husumet buna sebep olabilmektedir. Bunun sonucunda kızla erkek anlaşarak kaçabilirler veya erkek kızı zorla kaçırabilir. Kızla erkeğin anlaşarak kaçtığı durumlarda aile bağları zayıflamakta, araya dargınlıklar girmektedir.

Sonuç olarak ifade edecek olursak Küçükkovacık Mahallesi’nde taygeldi, berder, kepir, dezmal gibi evlilik biçimlerine rastlanmazken görücü usulü evliliğe rastlanmaktadır. Ancak son dönemlerde değişen toplum yapısı yerini görüşerek, anlaşarak evlenmeye bırakmıştı. Sosyal, ekonomik, eğitim alanındaki değişimler gençlerin küçük yerleşim yerinden büyük şehirlere açılmaları bu durumu beraberinde getirmiştir.

“Kız kaçırma olmuyor. Eskiden zorla kaçırılmışlar başka bir köye ama şimdi yok. Beşik kertmesi de yok. Önceden görücü usulüydü. Son zamanlarda oğlan kızı istiyor o şekilde oluyor. Tek eşle evlilik var. Sütkardeşler arası evlilik de yok”(KK:1).

“Kız kaçırma bizim köyde olmuyor eskiden de çok olmazdı. Hep görücü usulü. Ne diyom ben sana hep görücü usulü. Dayım yaptı beni buraya”(KK:2).

“Ekseri buralarda anne babanın tavsiyeleriyle olur. Ana kimi beğenirse babanın gönlünü yapıyor. Okumuş şahıslar saymıyorlar bunu. Kendileri beğenip kendileri alıyorlar”(KK:7).

⁶⁸ Örnek, a.g.e., s. 255-261.

“Şimdikiler severek yavrum bizim zamanımızda görücü usulüydü” (KK:13).

“Görücüydü. Ben varmayacaktım zorla verdiler. Sormadı bana bir de dövdü babam beni. Evleneceksin dedi teyzesinin oğluna verdi beni”(KK:14).

“Anne baba kime derse o olurdu. Görüşme, konuşma yoktu. Şimdi oğlanla kız anlaşıyorlar” (KK:22).

“Genelde görücü usulü olurdu eskiden. Şimdi tabi gençler bir araya geliyorlar, tanışıyorlar sonra anne babalara iş düşüyor ama bizim zamanımızda tamamen görücü usulüydü. Köyde insanlar birbirini tanıyor uzaktan, yakından zaten tarlada, bahçede de kız görülür oğlan görülür birbirlerine yakıştırılır, öyle giderler. Kızın teyzeleri, anneleri oğlanın teyzeleri, anneleri yakıştırır içinden geçirir aa bu çok iyiymiş diye bu şekilde” (KK:16).

“Görücü usulü kızım. Kimseyle ne konuşmuşumdur ne görmüşümdür. Nikâh olduğu gün gördüm yüzünü bizim öyleydi” (KK:2).

“Benim görücü usulü oldu. Liseye gidiyordum. Nenemle dedem oturmuşlar, düşünmüş taşınmışlar, karar vermişler. Gidelim söz alalım demişler”(KK:18).

4.2. Evlilik Yaşı

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenme çağına geldiklerini belirleyen birtakım ölçütler vardır. On-on dört yaşları arasında başlayan bulûğ çağı bu ölçütlerin başında gelmektedir. Kız ergin yaşa girmesiyle, ev işlerine yardım etmesiyle, karşı cinsle ilgilenmesiyle evlenecek duruma geldiğini gösterirken erkek ise toplumsal rolüne bürünmesi, ev ekonomisine olan katkıları, askerlik görevini yerine getirmesi ve bir iş sahibi olmasıyla bunu göstermektedir. Evliliğin erken yaşta gerçekleştirilmesi özellikle kız çocuklarının psikolojik gelişmelerini olumsuz etkilemekte, küçük yaşta hayata karşı onları savunmasız bırakmaktadır. Evliliğin getirdiği sosyal ve psikolojik sorumluluk bireyin hayata bakış açısı değiştirmektedir.

Yerleşim yerinin türü ve yaş grupları açısından incelendiğinde kırsal kesimde yaşayan kadınların ilk evlenme yaşının daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Kentsel yerleşimde kadının sosyal hayatın içinde daha çok olması, eğitim düzeyinin daha yüksek olması, çalışma hayatının içerisinde aktif halde bulunması evlilik yaşının daha yüksek olmasını sağlamıştır.

Evlilik, kolay alınan bir karar gibi gözükse de artan eğitim düzeyi ile birlikte zor verilen kararlar arasında yerini almıştır.

“O artık gönlüne kalmış. Kaç yaşında istiyorsa. Genelde askerden gelmiş olacak çok nadirdir askere gitmeden önce evlilik. Kızın evlenme yaşı on sekizden sonra oluyor. Biz on sekiz yaşımıza geldik öyle evlendik” (KK:1).

“Evlilik yaşı ortalama on sekiz ama on dördünde de evlenen var”(KK:7).

“Yaşı böyle on altı on beş oldu mu tamam. Ergenlik yaşına girdi mi kız oğlan bazen kızın yaşı tutmuyor anneyle babayı götürüyorlar, anneden babadan razı alıyorlar onun gibi olabiliyor. Askere yavuklu ya da nişanlı giderlerdi veya askerden önce evlenirlerdi. Biz on kişi askere gittik dokuz tanesi evliydi bir tek ben bekardım. Şu anda artık eline ekmeğini alsın, işe girsin diye bakıyorlar” (KK:16).

4.3. Kısmet Açtırma

Evlenmek isteyen genç kızlar kısmetlerinin açılması için birtakım pratikler yaparlar. Evlilik yaşına gelip de evlenemeyen kızlar Ana Sultan’a gidip dua ederler. Servi ağacına taş atarlar ve dilek dilerler eğer taş servi ağacında kalırsa dileğin kabul olacağına inanırlar.

“Ana Sultan’a giderlerdi, dua ederlerdi. Selvi ağacına ataş atardık, attırırlardı. Taşın orada durursa dileğin kabul olur derlerdi. Ben atmadım ama hep atılırdı.”(KK:1)

5. EVLİLİK AŞAMALARI

5.1. Eş Seçimi

Kadının toplum içerisinde tek başına kendine yer edinip ayakta kalabilmesi, üretkenliği yakalayıp ortaya bir şeyler çıkarabilmesi zorlu ve uzun bir süreç olmuştur. Çünkü kadın, çoğu zaman bir erkeğe bağımlı yaşamak ve onun bir adım gerisinde kalmak zorunda bırakılmıştır. Kadın erkek eşitliğinin büyük ölçüde sağlandığı günümüzde hâlâ kadınlar birçok problemle baş etmek zorunda kalmaktadır. Kadın ve erkek eşit şekilde yaratılmış ve üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekten de aynı derecede sorumlu tutulmuştur.

Günümüzde evlenecek kızın huyunun güzel olmasına, ailesine bağlı olmasına, hamaratlığına, edebine, terbiyesine dikkat edilirken erkeğin de iş sahibi, askerliğini yapmış, evine ve ailesine bağlı, ahlaklı, dürüst, namuslu olmasına dikkat edilir. Bu

hususların hepsi önemli olmakla birlikte önem sırası kişiye ve kişinin ailesine göre değişmektedir.

Eşler arasında sevgi ve saygı çok önemlidir. Dede Korkut, eşler arasındaki saygıyı bize en güzel şekilde sunmaktadır. Bayındır Han'ın toyunda statüsüne uygun bir ağırlama göremeyen Dirse Han, kendisine yapılan küçük düşürücü muamelenin gerekçesi olan çocuksuzluğun kaynağını bulmak için evine döner. Eşiyle karşılaştığında ‘ Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı’ diye hitap eder. Bayındır Han'ın otağından kızgınla ayrıldığı halde eşine saygıyla hitap eder. Kazan Beyoğlu Uruz'un esir olduğunun anlatıldığı boyda Kazan Han'ın eşi Burla Hatun, oğlu Uruz'un ilk avı diye Oğuz beylerini toplayıp ziyafet hazırlıkları yapar. Kazan Han avdan dönünce eşi onu karşılamaya gider, fakat oğlunu göremez. Bunun üzerine zorlukla bulduğu oğlunu göremediği halde eşine büyük saygı ifade eden şu sözlerle hitap eder: “Başum bahtı ivüm tahtı/Han babamın güvegüsi/ Kadun anamın sevgüsi/Atam anam virdügi/Göz açuban gördüğüm/ Könül virüp sevdüğüm/ Big yigidüm Kazan”⁶⁹ Bazı durumlarda kızla erkek tanıştıktan sonra aileler arasında daha önce yaşanan bir husumet veya daha önce gerçekleşen kız alıp verme durumları o evlilik kararını etkileyebilir. Kızın ve erkeğin bu durumu göz önüne alarak bu kararı vermeleri istenir.

“Kız verilirken erkeğin işi var mı, çalışıyor mu, terbiyeli mi? Sorup soruşturulur bir de nasip dersin kaderin önüne geçilmez dersin”(KK:1).

“Gelinde güzellik, ahlak, huy aranır. Erkek de aynı” (KK:2).

“Hamarat olacan, her şeyden anlayacan, çalışkan olacan “Gelin al, hamurdan çıksın; öküz al, çamurdan çıksın” derler ekmek yoğuracak mesela “anasına bak kızını al kenarına bak bezini al” öyle derlerdi” (KK:13, KK:14).

“Eş seçerken hani atasözleri varya anasına bak kızını al diyorlar onun gibi işte oğlana bakıyorlar geçmişte soyuna sopuna bakarlar. Eskaza kızla oğlan tanışıyor ya diyorlar ki kızım bak daha önce senin teyzeni istemişti oğlanın babası şimdi siz onlarla aynı sofraya oturacaksınız, aynı düğünde olacaksınız, aynı ortamda bulunacaksınız olmaz kızım diyorlar. Böyle şeyler de çıkabiliyor. Bak diyor senin ablanı istemişlerdi bunlar şimdi de seni istiyorlar. Oğlanla ablan yan yana gelecekler böyle bir hoş ortam olmuyor diyor bu tür şeyler de çıkabiliyor ama istisna bir durum” (KK:16).

⁶⁹ Cafer Özdemir, “Dede Korkut Kitabında Saygı”, Dil ve Edebiyat Araştırmaları, Güz, 2017, s. 13-14.

5.2. D n rc  C kma/ Kız Görme

D n r sözcüğü, “E  lerin baba ve analarının birbirlerine göre durumu.” demektir.⁷⁰ Evlenme içi eğer görücü usulü olacaks  i e ilk olarak kız bakma ile ba lanır. Erkek taraf  tüm akrabalarını, tanıdıklarını bu i  için seferber eder. “Evlenecek oğlum var  u  u özellikte kız arıyorum” diye bildirir. Sorup soru turulur ve uygun bir kız bulunduğu vakit aracı yollar. Küçükkovacık Mahalesi’nde erkek tarafına önerilen veya erkek tarafının görüp be endi i kızın evine aracı gönderilir. Aracı kız evine ziyarete giderek niyetini açığa vurur. Kızın anne ve babasının ağzını arar. Eğer kız taraf  istemiyorsa, kızın o landa g nl  yoksa bu durum aracıya belli edilir. Kız suratını asar, gelenlere ikramda bulunmaz, yanlarına çok u ramaz, ayakkabılarını çevirmez. Yani kız taraf  eğer istemiyorsa bunu hal ve hareketleriyle belli eder. Olumlu baktığı durumda ise karşı tarafa daha ılımlı yakla ılır, biraz düşünmek uygun bir karar vermek için açık kapı bırakır.

“Kızı görmeye yengeleri, babası gider eğer be enirlerse o lanı g t r rl r. Benim büyük kızım birbirlerini sevdi evlendiler ama küçük kızım görücü usulü evlendi. D   nde be enmi ler küçük kızımı görmeye geldiler. Bizde dedik o lanla kız konu sun, anla sın olursa olur” (KK:1).

“Kızı be endilerse  a ır rlarmı  komşuların evinde o şekilde g r   t r rl mi . Kar ıdan geçerken  u falanca kız derlermi  öyle bakt r rlarmı . Şimdi konuşuyorlar” (KK:1).

“Kız evine aracı yollarlar. Aracı söyler falancanın oğluna istiyorlar diye. Bizim zamanımızda sevdi ine varamıyordun anne baban ne derse oydu itiraz edemezdin” (KK:1).

“Kız evinin a z  aranır. Sözü geçen birini yollarlar” (KK:2).

“Kız görmeye yakınları gider. Zaten başta annesi, yengesi gider. Çocuğun ablaları varsa onlar gider. Kız istemed n evvel kız evinin a z  aranır” (KK:7).

“ Kız görmeye halaları, teyzeleri giderler, yoklarlar. En son babalar duyar derler ya hani anne, hala, teyze herkes birbirine ‘ben söyleyemem gitsin  u söylesin’ falan derler ya da o evin beyinin yakınları, kardeşleri, kayın osu der ‘ak am kız  görmeye gelecekler’ diye. O da ‘gelsinler i te nasipse k smetse olur’ der bu şekilde olur” (KK:16).

⁷⁰ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara.

5.3. Kız İsteme

Kız isteme, evliliğin ilk adımıdır. Önceki dönemde kız genellikle damadın ailesi tarafından seçilirdi. Kız müsait olan bir ortamda bu bir düğün olabilir bir hamam olabilir erkek tarafına gösterilir. Eğer erkek tarafı kızı beğendiyse araya aracı girer ve kız tarafının ağzı aranır. Kız tarafı bu yaklaşımı olumlu karşılırsa görücü gidilir. Erkek tarafından oğlanın annesi, babası, yakınları çikolatasını, tatlısını alıp temiz, düzgün bir şekilde giyinerek kız evine gider. Buna “dünür gitme” de denir. Kızın annesi, babası, kardeşleri, yakın akrabaları da orada hazır bulunur. İlk hal hatır sorulduktan sonra erkek tarafının en yaşlısı meseleyi açar. “Allah’ın emri” diye başlar. Kız babası vakar duruşuyla “Bakalım kismetse olur. Hayırlısı olsun” der. İlk istemede hemen olumlu, net bir cevap verilmez. Bir dahaki buluşma için erkek tarafına tarih verilir. Bu süreçte aile kendi arasında konuşur, kızlarının fikrini alır, akrabalarına danışır. Erkek tarafı sorup soruşturulur.

“Kız istemeye anne, baba, büyükler, yaşlılar, ağızları laf yapacak birileri varsa gider. Kız istemeye ‘dünür gidiyoruz’ da deniliyor. İlk istemede kızı vermezler. Hemen bıkmış gibi algılanmasın diye. İki üç defa gelirler. Sen oğlan tarafısın ben kız tarafıyım. Sen geldin ama ben vermeyecem derim. Ayakkabılarını çevirmezsin. Önlerine sofraya bir şey koymazsın eğer istemiyorsan. İkrâm da yapmazsın. ‘Yumuşaklık yapma’ derler bizde. İstiyorsa ayakkabıları çevirirsin önlerine de sofraya koydun mu o iş bitmiştir”(KK:1).

“Kız istemeye oğlanın babası gider varsa ağabeyini götürürler tabi damat da olacak. Kızı hemen vermezler. İki üç sefer gidecen. Bizde yufka ıslaması vardır o yufka ıslamasını iyi yediysen kızı vermişlerdir yoksa vermemişlerdir. Kız istemede ‘Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle oğlumuz Hasan’a kızımız Hülya’yı münasip gördük istiyoruz ‘denir”(KK:7).

“Kız istemeye kaynata, kaynana gider. Kız evinin samimi olduklarından biri gider. İlk istemede kız verilmez. İki sefer, üç sefer gelir giderler. Kızı verirsen çaylarını da yaparsın, ayakkabılarını da çevirirsin eğer gönlün varsa eğer gönlün yoksa ne çaylarını verirsin ne ayakkabılarını çevirirsin. Kimisi sopayla bile kovuveriyor” (KK:2).

“Kızı görmeye en yakın akrabalar, amcalar, dayılar, halalar gider. Kız istemede ise ‘Allah’ın emri Peygamberin kavliyle biz senin kıza görücü geldik’ deniyor sonra söz kesilir” (KK:5).

“Halâmı göndermişler. Halâm oturmuş öyleydi böyleydi derken mesele açılıyor. ‘Münasip görüyoruz’ demiş ama görücüde hemen aldım, verdim olmuyor. ‘Bir düşünelim,

bir danışalım' derler. Vermeyecekse durgun durur, yüz vermezse sen de anlarsın gönlü yok diye bir daha üstelemezsin" (KK:18).

"İstemeye buğday çıkısı götürürler. Çıkılar vardı eskiden. Eski parçaları birleştirirlerdi, çıkıyı dikerlerdi. İçine buğday koyardık üç dört kilo bir de ekmek koyardık üstüne köy ekmeği koyardık" (KK:9).

"Kız istemeye büyükler gider. Bir gün önceden haber yollarsın 'ben senin kızına dünürçüyüm' diye 'gel' derse gidersin, istemiyorlarsa 'bizde öyle verilecek kız yok' derler. 'Allah'ın emri Peygamber'in kavliyle kızınıza dünürüz' derler. Onlar da 'bir düşünelim' derler. İlkten kızı vermezler iki üç defa gelir gidersin." (KK:14)

"Eğer vereceklerse ayakkabıları çevrilir, çayını yapar eğer gönlü yoksa çay yapmaz o ayakkabılar çevrilmez." (KK:22, KK:23)

5.4. Söz Kesimi

Evlilik ilişkisini başlatan sözlü bir antlaşma olan söz kesimi, geleneklere göre evliliğin ilk adımıdır. Aynı zamanda kız ile erkek ailesi arasında hısımlık bağlarının kurulmasının da ilk adımıdır sayılmaktadır.⁷¹ Küçükkovacık Mahallesi'nde söze "urba" denilmektedir. Oğlan tarafı söz kesmeye giderken heybe hazırlar ve heybenin içerisine buğday koyar. Diğer taraftan kız evi gelen bu buğdayı kendi buğdayına karıştırıp eker. Sözde takılar takılır, yemek yenir ve nişan hakkında ön konuşma yapılır.

"Söz kesmeye önceleri 'urba' derdik. Heybe götürürlerdi. O heybeyi amcaları, yengeleri alırdı. Heybenin bir tarafına buğday koyarsın bir tarafına ekmek koyarsın. Bunu oğlan tarafı koyar kız evine getirir nasip olsun diye. Bir de buğdayı değiştirirler. Bir poşet sen koyarsın bir poşet oğlan evi koyar. Hâlâ yapılıyor" (KK:1).

"Sözde takı takılır. Yüzük, set, söz bileziği takılır. Eskiden bir yüzük bir de altın yapılırdı" (KK:1).

"Söz kesmeye baba gider. Söz yüzüğü alınır. Oğlan evinin götürdüğü basmalar giyilir. Söz kesmede oğlan evi bez bağlar oradan belli olur" (KK:7).

Keles'te oğlan evi söz kesmeye giderken kıza yüzük götürür. Ayrıca bir torbaya buğday, ekmek ve kıza takılacak altınlar, nişan bezi, yemeni, havlu gibi eşyalar kız evine götürülür. Kız evi de torba içerisindeki hediyeleri alır ve bu torbaya buğday, ekmek, mendil koyarak oğlan evine geri verir.⁷²

⁷¹ Taş, a.g.e., s. 132.

⁷² Taş, a.g.e., s. 113.

“Söz günü buğdayı koyarlar, ekmek koyarlar, çay şeker koyarlar getirirler”(KK:14).

“Kırmızı bezin ucuna çörek otu ve mih koyarlardı. Al murat olduğu için kırmızı tercih edilir (KK:12, KK:14).

“Kız evine buğday geldi ya kız evi gelen buğdayı tohumuna karıştırır. Artık akraba olduk ya kız evi onu ekiyor. Sözde kızın başına kırmızı bir örtü bağlanırdı. O zaman söz yüzüğü yoktu. Oğlan evine de mendil işlerdik bir de mavi örtü koyulurdu. Bunlar hâlen yapıyor. Hatta çocuk doğunca da mavi örtüyü yüzüne örterler. Kız olursa kırmızıyı erkek olursa maviyi örterler(KK:13).

“Söz kesiminde gelin hepsinin elini öper, çayını yapar, sofrasını yapar, güzel onları ağırlar. İkilik getirirler, geline bez bağlarlar iş bitti gali dünürlük oldu diye”(KK:23).

“Sözde eş dost çağrılır, heybeler vardı, süslü heybeler vardı, püsküllü. O heybenin içine ekmeği korlardı bir gözüne, bir gözüne buğdayı korlardı onu evin yengesi omzuna alırdı ve götürürdü. O heybe gider ve söz kesilirdi”(KK:10).

“Söz kesmede aç biraz daha büyür. Önce bi kızın annesi, oğlanın annesi gider. Ne istiyonuz siz ne yapalım gibilerinden işte iki tane burmalı altın, bir tane bilezik, bir tane bilmem ne sayılır. Kızın annesi sayar ve onlar hazırlanır. Yine oğlanın birince derece yakınları, oğlanın annesinin, babasının akrabaları oraya giderler. Orada salonda takı merasimi olur, takıda dualar edilir, ikramlarda bulunulur. “(KK:16)

“Sözde evvela bez konurdu. Bezin ucuna çörek otu konurdu bir çıkı yapılırdı. Buğday konulurdu, ekmek konulurdu öyle gelinirdi”(KK:3).

5.5. Nişan

Nişan, evlenme geleneklerimiz arasında yer alıp evlenme olayının resmen açıklanması ve duyurulması anlamına gelmektedir. Kimi zaman söz kesimi ve nişan bir arada yapılırken bazen de nişan, söz kesiminden sonra yapılmaktadır.⁷³ Nişanlılık süresinin ise kesin bir kuralı bulunmamaktadır. Bu süre iki tarafın anlaşmasına bağlıdır ve askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm gibi sebeplerden ötürü değişiklik gösterebilmektedir. Sürenin uzun veya kısa olmasında iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler rol oynamaktadır.⁷⁴

⁷³ Taş, a.g.e., s. 133.

⁷⁴ Örnek, a.g.e., s. 268.

Küçükkovacık Mahallesi’nde de nişanın hangi tarihte yapılacağına söz kesiminden sonra karar verilir. Nişan için iki tarafın da uygun olduğu gün belirlenir. Genelde cumartesi veya pazar akşamları tercih edilir. Nişan gününü sabırsızlıkla bekleyen aileler hazırlıklara başlarlar. Nişan alışverişine çıkarlar. Alışverişe gelin, gelinin annesi, kız kardeşi, yengesi, damat, damadın annesi, yengesi, kız kardeşi gider. Nişan alışverişinde gelin için alınanlardan birkaç örnek verecek olursak: iç çamaşırı, terlik, ayakkabı, çanta, elbise, bilezik, nişan yüzüğü vs. Gelinin anne ve babasına kumaş, gömlek, bluz, çorap, örtü alınır. Damat içinse tıraş takımı, pijama, iç çamaşırı, takım elbise, kol saati, cüzdan, mendil vs. Damadın anne ve babasına ise aynı şekilde gömlek, çorap, iç çamaşırı, elbiselik kumaş alınır. Damadın ve gelinin varsa kardeşlerine de uygun hediyeler alınır.

“Alışverişe kızın yengesi, teyzesi, annesi, babası olur oğlanın annesi olur babası olur. Kız giyecek ya hani kız hemen kalkıp kayınpederine veya nişanlısına söyleyemez bana kırmızı değil de yeşil al veya o gömleği beğenmedim şu gömleği al diyemez. Kız yakınına söyler yakını da gider onlara söyler o şekilde olur. Nişan olduğu için oğlanın babasına gömlek, annesine fistan, namaz seccadesi, havlu, patik olur. Hatta oğlanın abisine kıyafet alındı ya mesela beğenmez benim ayakkabımın biri kırk bir biri kırk iki vs. Onlar değiştirilir yerine yenisi alınır. Oğlanın anne babası kıza vermek üzere zamanında birçok hazırlık yapmıştır. Kızın annesi de oğlanın malzemelerini hazırlar. Tıraş takımı, kokular, tırnak çakısı, saç fırçası, pijama, iç çamaşırı, gömlek, pantolon, kazak. Özel kazak örer damadına” (KK:16).

Nişan alışverişi yapıldıktan sonra her iki taraf da bohça hazırlar. Bu bohçalar çok özenle hazırlanır ve içerisine alınan hediyeler yerleştirilir. Bohçalarla birlikte gözleme, helva, çerez, tatlı da beraberinde götürülür. Oğlan tarafından kız evine getirilen bohça açılır ve içerisindekiler merakla incelenir. Kız tarafı da göndereceği bohçada oğlan tarafından aşağı kalmamaya ona denk olmaya özen gösterir.

“Nişan bohçasında kaynanaya örtü, iç çamaşırı görümce, elti herkesin bohçası ayrı oluyor. Bohçalara her şey koyuluyor. Örtüsünden patik, çorap oğlana da gömleği, iç çamaşırı, kravatı, traş takımı koyulur. El örgüsü yelek yapılır” (KK:14).

“Nişan bohçasında bez, etek, gömlek, pijama, çorap olurdu. Kız tarafı da oğlan tarafına damadınkini kor” (KK:23).

Araştırma alanında nişan için hazırlanan yemekler sünnet töreni ve düğünlerde verilen yemeklerle aynıdır. Çorba, et, pirinç veya bulgur pilavı, hoşaf, helvadır. Gelen misafirlere bu yemekler ikram edilir. Yemekten sonra takı merasimine geçilir.

“Nişanda kız evinin oğlan evinin durumuna göre yemekli olur bizim her şeyimiz. Et, pilav, çorba yapılır, sarma olur, tatlı olur. Eskiden helva yaparlardı şimdi hazır tahin helvası oluyor”(KK:14).

“Nişanda yemek oluyor. Oğlan evinin getirdiği, kız evinin pişirdiği yemekler ikram ediliyor. Çorba, kurban kesilir, et olur. Pirinç veya bulgur pilavı olur. Hoşaf deriz biz komposto olur. Helva alınır veya evde yapılır. Un helvası veya tahin helvası”(KK:16).

Nişan genelde kız evinde veya kız evinin avlusunda yapılmaktadır. Kızın ve oğlanın en yakınları orada bulunurlar. Gümüş tepsi içerisinde bulunan yüzüğü evin hatırı sayılan, ileri gelen büyüğü takar. Yüzüğü takarken de ‘makas kesmiyor’ ifadesi dile getirilir. Bu bahşış almak amacıyla süregelen bir uygulamadır. Yüzüğü takarken dua edilir, iki taraf için de iyi dileklerde bulunulur. Günün anlam ve önemini belirten konuşma yapılır. Davetliler de gelin ve damadı tebrik ederler. Yüzüklerin takılmasının ardından takı töreni başlar. Kız ve oğlana yakınlık derecesine göre para veya altın takılır. Takının ardından kadınlar kendi aralarında bakır çalıp eğlenirler erkekler de bir arada vakit geçirirler.

“Nişanda kıza alyans, bilezik, küpe herkes gücüne göre takar” (KK:13).

“Nişanda takı takılır. Bilezik, para isteyen para takar. Set takılır. Nişana gidenler para götürür önceden basma deriz biz hep kumaş götürürdük şimdi para takarız” (KK:1).

“Kız, oğlanın aldığı kıyafetleri giyer. Oğlan da kız tarafının aldığı veya kızın annesinin hazırladığı kazaktır, kravattır, gömlek, pantolondur onları giyer. Koluna saat, parmağına yüzük. Bunları da kız evi alır, damat takar. Nişanda takı takılırken dua edilir. Eğer kız dışardan geldiyse, yabancıysa kızın anne babası takdim edilir, anlatılır. Oğlanın anne babası takdim edilir, anlatılır. ‘Bunlar birbirlerini sevmişler, şahitlik etmek üzere de siz büyüklerini davet etmişler’ vs. denir. Oğlanın eşi, dostu takdim edilir eğer dışarıdansa. İçeridense zaten herkes birbirini tanıyor. Dua edilir, yüzük takılır, alkışlanır. Oğlanın yakınları, ablaları, teyzeleri, halaları geline para takar. Oğlanın annesi kıza takar. Kızın annesi damada takar. Takıdan sonra erkekler bir arada, kadınlar bir arada kahr. Silahlar atılır, köye duyurulur(KK:16).

“Nişanda kıza altın takılır. Nişanda oğlan evi çerez getirir. Halka deriz bunu da oğlan evi yapar kız evine getirir”(KK:2).

Araştırma alanında kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre önceki dönemlerde karşımıza çıkan bir uygulama da “el öpme” dir. Sadece kadınlar arasında yapılan el öpmeye erkekler katılmaz. El öpme kız evinde, kız evine yakın bir mekânda yapılabilir. Bu törenle amaç iki aile arasında gerçekleşen bu olguyu herkese duyurma, ilan etmedir. Tören yeri önceden hazırlanır, misafirlerin oturacakları yerler, ikramlar ayarlanır.

Bir araya gelen kadınlar bakır çalıp türkü söyler, kendi aralarında eğlenirler. Gelin tam orta yere alınır, oturtulur. Sesi gür, hitabeti kuvvetli biri gelinin başında dikilir ve gelen misafirlerin getirdikleri hediyeleri alır. Hediye kimin getirdiğini adını söyleyerek oradakilere duyurur. Hediye verme işlemi bitince gelin oradakilerin elini öper.

“El öpme kızın evi veya geniş bir yerde olur. Kadınlar kendi aralarında bakır çalar, türkü söylerler. Orada kız beğenmeler, gelin beğenmeler olur. Kız oynarken oğlanın annesi kızın üzerinden fıstık serper, çerez serper bizim gelinimiz bu kimse bunu istemesin diye. El öpmelerde buluşmalar, kaynaşmalar olur, kız beğenme olur. El öpmelerde hediyeler çıkartılır. Gelin oturtulur sandığın üzerine ve oğlanın ne kadar akrabası varsa hediyeler verir. Nevresim takımı, namaz seccadesi, havlu, elbiselik kumaş, çarşaflık kumaş. Onu verirken de bu da teyzesinden bu da şundan diye hitap edilir. Kız kalkar, hediye verenlerin elini öper. O yüzden el öpme deriz. Erkekler girmez. Tamamen kadınlarla ilgili bir durum(KK:16).

“Nişana önceden ‘el öpme’ derdik. Gelini ortaya oturturlardı. Üzerine örtü örterlerdi. Herkes basma getirirdi. Bu falancının bu Ayşe ablanın gibi gösterirlerdi o çarşafa konurdu. Kırmızı bez örterlerdi. Güzel sesli kadınlar çıkar gösterirlerdi gelenleri. En yakınları, basmanın üzerine patiğini, örtüsünü dikerler ama şimdi her şey paketleniyor”(KK:1).

“ Nişana herkes çağrılır. O zamanlar basmadan entari, koca paçalı şalvar vardı. Bunları nişana yaptırırlar bir de yelek alırlardı. Gelin bunları giydi geldi mi köylüyü de çağırırdık. Gelin gelir kaynananın elini öper. Sandalyeyi getirirler, gelini oturturlar. Önüne veya başına koyarlar takılacak şeyleri. Önceden durumu yoksa yazma vs. getirirlerdi. Azıcık durumu olan basma alırdı. Bu görümcenin, bu eltinin, bu falan komşunun diye köyün ileri gelen kadınlarını çıkarırlardı ortada gösterirlerdi.”(KK:9)

Nişanlandıktan sonra artık gençler nişanlıdırlar ve birbirlerini daha yakından tanımaya çalıştıkları, ailelerin yakınlaştığı ve düğün için hazırlık yapmaya başladığı

süreç başlar. Bu süreçte aileler gerek birbirlerini yemeğe davet ederek gerek işlerinde birbirlerine yardım ederek kurulan bu akrabalık bağıni pekiştirirler.

Bayramlarda hediyeler götürülür, mahallede düğün, sünnet vb merasimlere birlikte katılırlar. Günümüzde nişanlı çiftlerin görüşüp konuşmaları hoşgörü ile karşılanırken eskiden nişanlıların birbirlerini görüp konuşmaları hoş karşılanmaz hatta nişanlısını gören genç kız yolunu değiştirir veya o ortamı terk ederdi. O dönemlerde nişanlıların birbirlerini ancak gerdek gecesinde gördükleri de derlenen bilgiler arasındadır.

“Nişanlılık süresince oğlan kız birbirini göremez. Bir araya gelip de konuşmak yoktu öyle” (KK:18).

“Kayınpederden kaçacan, kayınlardan kaçacan, nişanlıdan kaçacan ödün kopardı zaten onları gördün müydü” (KK:10).

“Ne diyom ben sana. Kaçacam derken yumruk yedim. Oğlan kızı göremezdi. Şimdi oğlanla kız işi pişiriyor cebe sıra geldi mi anne ile babanın haberi oluyor” (KK:2).

“Nişanlılar bir araya gelip görüşemezdi. Şu anda öyle değil. Görüşemezler, konuşamazlardı. Kız, nişanlısından kaçır, saklanırdı. Çeşmede su dolduruyorsa bakırları bırakır kaçır yüzünü göstermezdi ta gerdeğe girene kadar yüzünü göstermezdi” (KK16).

“Bizim zamanımızda nişanlıni göremezdin. Tahtalık deriz biz oradan bakardık. Nişanlından kaçardın. Kaçmazsan taşı yerdin (KK:26).

Araştırma alanında nişanın bozulması çok fazla rastlanılan bir durum değildir. Gerçekleşmesi durumunda da köy halkı tarafından anlayışla karşılanmakta, kıza ya da oğlana farklı gözle bakılmamaktadır.

“Anlaşmazlık olur nişan bozulabilir. Kızla oğlan anlaşamaz ya da aile aralarında anlaşmazlık olur. Takılar kıza kalır. Oğlan evi caydıysa hak talep edemez. Eğer kız evi caydıysa bütün bohçasını oğlan evine yollar. Eğer oğlan caydıysa kıza kalır” (KK:1).

“Nişan bozulabilir. Benim ablamın da bozuldu. Araya sen ben giriyor, şeytan giriyor araya. Nişan atan kızın evlenmesi kolay olur. Bir engel olmaz” (KK:2).

5.6. Nişanlılıkta Bayram Gelenekleri

Kız, nişanlandığı andan itibaren artık erkek tarafının gözetimi altındadır. Kızı benimserler, onun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar, onu koruyup kollarlar. Bayramlarda da oğlan tarafı kıza bayramlık kıyafetini ve bunun yanında çeşitli

hediyeler alır. Damat, kayınpederinin ve kayınvalidesinin elini öper. Kız da aynı şekilde kayınpederinin ve kayınvalidesinin elini öper sonra da diğer akrabaları ziyaret ederler.

“Geline üst baş alıyon, çerezini alıyon, ayağından tepeye kadar. Erkek tarafı geline alır, kız tarafı da damada alır. Tavuk korlardı hediyesini korlardı öyle giderlerdi bayram görmesine” (KK:22, KK:23).

“Gelin; oğlanın anne, baba ve kız kardeşleriyle gider. ‘Hadi gelinimizi alalım bayramlaşmaya gidelim’ denir. Onlara bayramlaşmaya giderler. Geline giysiler alınır artık o onların kızıdır. Giderler onu giydirirler mesela. Oğlan da aynıdır. Oğlum gel bak sana kazak ördüm, baban sana gömlek almış falan. Gittikleri yerlerde ‘bu bizim damat, bu bizim gelin’ diye tanıştırlar”(KK:16).

Nişanla düğün arasında Kurban Bayramı varsa kıza kurbanlık koç gönderilir. Ramazan Bayramı’nda ise kıza bayramlık giysiler, ayakkabı, terlik, kızın ailesine bazı hediyeler ve bir tepsi de baklava gönderilir.⁷⁵

Nişanlılık döneminde bayram veya Hıdırellez olduğu zaman erkek tarafı kıza giysi, çerez gibi hediyeler götürürdü. Kurban Bayramı’nda mutlaka kınalı bir koç armağan edilir, boynuzuna da altın bilezikler takılırdı. Bayramlarda damat, önce kız evine gidip onlarla bayramlaşır, sonra da kız, oğlan evine gidip onların bayramını kutlar.⁷⁶

5.7. Çeyiz Hazırlıkları

Çeyiz, evlenecek kız için önemli bir unsurdur. Çeyizi çok olan kıza bakış açısı daha farklı olmuş ve bu kız daha çok itibar kazanmıştır. Bu sebepten daha küçük yaşta anneler kızlarının çeyiz hazırlığına başlarlar. Önceki dönemlerde bir araya gelen kadınlar, ellerinden el işlerini eksik etmezler bir yandan sohbet ederken bir yandan da el işlerini yaparlardı. Eskiden el emeği göz nuru çeyizlerin sayısı fazlaydı. Kadınlar yatak çarşaflarını, yastık kılıflarını, yatakörtüsü takımlarını hep ellerinde yaparlar; mendillerine, iğne oyalarına motifleri tek tek işlerlerdi. Şimdi çeyizde havlu, çarşaf, nevresim gibi tekstil ürünleri yine bulunmakla birlikte mutfak eşyaları, elektrikli küçük ev aletleri, beyaz eşya daha çok yer tutmaktadır. Günümüzde el emeği göz nuru çeyizlerin yerini artık parayla alınan, hazır çeyizler almıştır.

⁷⁵ Taş, a.g.e., s. 136.

⁷⁶ Kaplanoğlu, a.g.e., s. 124.

“Kızın çeyizinde evvelden tabak, çanak yoktu. Şimdi öyle değil. Tencere, tabak, bardak, fincan her şey oluyor. Bizim zamanımızda yoktu. İşleme yapar çarşaflara dikerdik, Yastık kılıfı eder dikerdik” (KK:27).

“Bizim zamanımızda kanaviçe o kadar meşhurdu ki kanaviçe bilmeyen kız yoktu” (KK:14).

“Şimdi artık kızın çeyizinde her şey oluyor. Tencere takımı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi. Bizim zamanımızda iki tabak iki çatal kaşıktı. İşlememiz, kanaviçemiz çoktu”(KK:1).

“Kendi işlediği namaz seccadesi, yatak örtüsü, elbise örtüsü, yastık başı işlemesi, yorganlar, mutfağına kullanacağı örtüler, patik, iğne oyası.”(KK:16).

“Kız çeyizinde yatağı, yorganı, masa örtüsü, yatak örtüsü, bez, patik böyle şeyler olur. Yemek takımı, kaşık, çatal, sürahi bir evde ne kullanacaksa kız alır, götürür. Anne de döşek ,yorgan yapar. Battaniye, uyku seti her şeyi yapar” (KK:28).

“Çeyiz yapmaya ufakken başladık. Sokakta birin gördük mü seni kimse almaz evde kalırsın derdik” (KK:1).

“Bizim zamanımızda ne var ki iki yorgan, iki yastık, bir döşek çeyizimiz buydu bizim” (KK:2).

5.8. Çeyizle İlgili İşlemler

5.8.1. Çeyiz Serme

Çeyiz sermeye kızın akrabaları, yakın arkadaşları gider. Önceki dönemlerde gardırop olmadığı için kızın çeyizinde ne varsa hepsi asılarak sergilenirdi. Tavana çivi çakılır, ipler döndürülür ve örtüler, krepler, etekler o iplerden aşağı asılırdı. Büyük beyaz bezlere de elbiselik kumaşlar, işlemeler, kanaviçeler, namaz seccadeleri dikilir o bez odanın duvarlarına asılırdı. O dönemlerde kanaviçeler kız çeyizinin vazgeçilmeziydi. Kızın yatağı, yorganı, yastıkları da odanın belli bir yerinde üst üste koyularak sergilenirdi. Kenarları işlemeli değme yastıklar odanın kenarlarına dizilirdi. Günümüzde artık kız genelde kayınvalidesi ile yaşamayıp yeni bir ev kurduğundan mutfak eşyalarından yemek takımına, çatal bıçağına, tencere takımına, bardak takımına her şeye ayrıntılı bakılmakta mobilyaları, hali ve perdeleri, beyaz eşyaları, evinde kullandığı aksesuarlar gelen misafirler tarafından incelenmektedir. Gelinin havluları, patikleri, dantelleri sergilenmektedir. Gelinin ve damadın kıyafetleri, çamaşırları

gardıroba asılmakta, dolap kapaklarının ağzı biraz açık bırakılarak görmeye gelenlerin beğenisine sunulmaktadır.

“Çeyiz sererken duvarlara asardık. Çarşafılar, yastık kenarları hep işlenirdi. Yorgan başları işlenirdi. Değme yastıkların üzerine işleme yapılır, serilirdi” (KK:12, KK:14).

“Kanaviçeler duvarlara asılırdı. Boydan elbiselere de sırtlara ip takarlar çivilere asarlardı” (KK:22).

“Çeyiz, kız evinde üç gün önce bir hafta önce serilir, oğlan evinde bir ay iki ay üç ay kalır. Çeyizde iğne oyası şarttır. Has bez, has yazmalar yapardık. Kedi mermeri, kocak oyası yapardık. Boncuk oyaları vardı. Boncuk oyasını sımsıkı bağlar, ak bez de bürünürdük çıkı gibi sarardık. Nişanlandın mı ak bez hep başında kalacak”(KK:23).

“Çeyiz sermeye kızın evindeki yenge, hala gelir hazırlarlar. Beyaz örtüyü serip onun üzerine asarlar. Tavana da çivi çakıyorlar, ip döndürüyorlar. O bezler, pullular tavanda duruyor. Çorapları, havluları, yastık kılıflarını kenara diziyorlar. Damadın kravatını, ceketini vs. bir kenara koyuyorlar. Annesinin ördüğü kazakları diziyorlar(KK:16).

“Çeyizleri koca çarşafa dikerlerdi. İşlemeli yerleri diker çarşafı doldururlardı. O çarşafı da duvara asarlardı. Üç duvar işleme olurdu. İşlemeden duvarlar gözükmezdi”(KK:27).

“Önceden önden kız evine serilirdi, herkes bakardı. Şimdi öyle yapmıyorlar doğru oğlan evine gidiyor. Bizim zamanımızda on beş yirmi elbise dikilirdi. Tavana örtüler, krepler asılırdı. Duvarlara elbiseler asılırdı. Yatakları, yorganları da yığarlardı. Şimdi kızın yatağı falan her şeyi hazır oluyor” (KK:28).

“Bizim zamanımızda cumartesi günü kına oldu ya kız evinde çeyiz asılırdı. “Askı” deriz biz ona. Kız evine bir hafta önceden asılırdı. Kınada herkes çeyizi görürdü. Kızın arkadaşları o akşam yatarlar sonra çeyizi toplarlar pazar günü oğlan evine giderlerdi ama şimdi ayrı ev diziyorlar. Tavana kim çeyizi asmışsa en çok para ona verilirdi çünkü tavana asmak zordur onu her kişi asamaz”(KK:8).

5.8.2. Çeyiz Toplama

“Çeyiz kız evinde kınadan önce yapılıyor. Kız evinde kalıyor. Düğün günü erkek evine getiriliyor. Gelin gitmeden onlar gidiyor. Sağdıçlar onları dürerdi bebek haline getirirdi. Bebek de damada veya kayınpedere satılırdı. Şaka niyetine beş on kuruş kazanmak için”(KK:13, KK:14).

“O sana kalmış. Benim on gün serili kaldı çeyizim sonra Doğu’ya tayinimiz çıktı(KK:6).

“Düğünden bir hafta on gün sonra oluyor. İsteyen akrabasını eşini dostunu çağırıyor çeyiz toplama için” (KK:22).

6. DÜĞÜN

6.1. Düğüne Davet / Okuntu

Günümüzde düğüne davet için dağıtılan davetiyelerin yerini önceki dönemlerde gömlek, kumaş, havlu, çember vs. tutmaktaydı. Düğün sahibi, tüm mahalleyi kapı kapı dolaşarak düğüne davet eder. Davet ederken de kişilerin yakınlık derecelerine göre erkeklere gömlek kadınlara havlu, çember dağıtılır. Bu uygulamanın düğün sahibini çok masrafa soktuğu ve eskisi kadar hediyelik eşya gönderme geleneğinin olmadığı belirtilmiştir.

Okuntu geleneği, zaman içerisinde şartların değişmesiyle yerini düğün davetiyelerine bırakmıştır. Bunda en etkili âmil sanırız okuntunun, düğün sahibine oldukça pahalıya mal olmasıdır. Nüfusun artması ve buna bağlı olarak üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte toplum yapısında, komşuluk ilişkilerinde görülen değişiklikler de bunda pay sahibi olsa gerektir.⁷⁷

“Eskiden herkese hediye alınırdı. Kadınlara elbiselik, yakınlara gömlek alınırdı şimdi davetiye bastırıyorlar. Çok yakınlarına yine hediye koyuyorlar”(KK:28).

“Perşembe günü halka yapardık. Bütün herkesi ünlersin evce evce düğün evine buyurun dersin” (KK:27).

“Sünnette olduğu gibi yakın akrabalara, köye mutlaka ya örtü ya bez dağıtılır. Örtü, gömlek, penye en yakınlar böyle çağrılır. Köy halkı örtüyle çağrılır yakın olduğu zaman hem örtü oyalanır hem de yanında bir şeyler olur. Güzel has bez örtülür. Has bezlerimiz oluyor bizim Keles örtüsü hem de iğne oyalı onu örterler evce evce çağırırlar. (KK:1)

“Kadınlarda ak bez var ya onlarla okurlardı. Yakın akrabaysa bir metre basmayla böyle şeylerle okurlardı. Havlu, gömlek de verirlerdi ama şimdi döndü davetiye” (KK:29).

⁷⁷ Şeref Boyraz, “Okuntudan Davetiye Bir Dönüşümün Anatomisi”, *Milli Folklor Dergisi*, S: 84, Yıl: 21, 2009, s. 90.

Düğün sahibi, düğününe çağırdığı kişilere ufak ekmek, kuru üzüm, şeker, ufak havlu ya da basma gibi hediyeleri okuyucularla okuntu için gittikleri evlere gönderir.⁷⁸

6.2. Danışık

Küçükkovacık Mahallesi'nde kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda düğünlerin dört gün sürdüğü ve perşembe gününden başladığı derlenen bilgiler arasındadır. Perşembe günü kız evine oğlan tarafından heybe gider. Buna “urba” denilmektedir. Heybenin içerisine geline düğün için gerekli olan eşyaları, kıyafeti, takıları koyulur. Bunların yanı sıra buğday, mısır, ekmek, halka da heybenin içerisinde bulunmaktadır. İki taraf düğün için gerekli konuşmaları yaparak yemeklerini yerler. Mahallede önceki dönemlerde bu yöresel urba gelin olacak kız tarafından giyilirken günümüzde artık beyaz gelinlik ya da kınalık kaftan giyilmektedir.

“Perşembe urba gider. Kınadan iki gün önce kızın gelinliği gider. Kız tarafına ayakkabılar, hediyeler, gömlekler gider. Ayakkabıların numarası farklı olur mesela küserler buna da “küsteç” derler” (KK:19, KK:12).

“Perşembe urba gidiyor derlerdi. Kıyafetler olur, heybeler yapıldı. Hediye ayakkabılar olurdu. Kadınlara iskarpin adı verilen parlak lastik koyulurdu. Akşam toplanıp yemek yerlerdi. Oğlan tarafı gidince kız tarafı açar urbayı incelerdi. Çerez, ayakkabı içinde her şey olurdu” (KK:21).

“Düğünden önce perşembe günü oğlan evi kız evine yüklü hediyeler götürür. Heybenin içine biraz buğday tohumu, biraz mısır tohumu koyulur. Kız evine gelinin giysileri, düğünde giyeceği kıyafeti götürülür. Düğünde ne yapacağız, ne yedirip içireceği bunlar konuşulur. Gelin almaya geleceksiniz kapının önünde kim duracak, arabanın önüne kim geçecek bunlar konuşulur. Eğer yabancı biriyse, dışardan biriyse muhtar da bu konuşmada olur” (KK:16).

“Köylü, yakın köylerden gelen misafirleri aralarında paylaşır, onlar kendileri misafir eder(KK:29).

“Danışık dediğimiz düğünün başlangıç gecesi, çalgıcının geldiği gündür. Çalgıcı gelir, delikanlılar arkasına toplanır. Meydanda oynaya oynaya düğün evine gelinir. Evde de oynanır. Oradaki komşulara gönderilir civar köyden gelenler” (KK:26).

Mahallede danışık günü cumadır. Danışık, düğün sahibinin yükünü hafifletmek amacıyla iş bölümü yapılan, gelecek misafirleri hangi evin karşılayacağını belirlediği

⁷⁸ M. Esat Bozyiğit, “Ankara’da Düğün Okuntusundan Davetiyeye”, *Folklor Edebiyat*, C: 2, S: 10, 1997, s. 167.

ve eğlencelerin olduğu uygulamaya verilen addır.⁷⁹ Danışık günü, dışarıdan gelen çalgıcılar, müzisyenler köyün gençleri tarafından karşılanır. Mahalle girişinde karşılanan müzisyenler düğün evine getirilir. Müzisyenlerin gelmesiyle köyde düğün havası başlar. Çalınan müzik sesleri köyün her yanına yayılır. Düğün evine gelen müzisyenlere, köyün gençlerine, misafirlere yemekler ikram edilir.

Danışık günü civar köylerden veya dışarıdan gelen misafirler için konak verilirdi. Gelen misafirler komşu evlere dağıtılırdı. Komşular da o misafirleri düğün sahibi adına ağırlar, yedirir, içirir, evinde misafir eder. Buna “konak verme” denirdi. Böylelikle düğün sahibinin yükü tüm mahalle tarafından hafifletilir ve ona yardımcı olunurdu. Bu uygulama da komşular arasındaki sosyal ilişkileri geliştirir, köylüler arasındaki dayanışmayı arttırdı.

“Düğüne gelenler konak beklerler. Ev sahibi tüm gelenlerin hakkından gelemez. Diyelim ki Gelemiş köyü bir, iki üç kişinin ve bunlar sizin evde şunlar bizim evde diye ayarlanır. O gelen misafirlere üç gün biz bakar, yemeklerini veririz” (KK:7).

“Cuma günü kapılara vururlar ve bu akşam danışık gecemiz var derlerdi” (KK:12).

“Perşembe urba olur, cuma çalgılar gelirdi” (KK:21).

“Cuma günü danışık olur. Cuma düğünün çalgıları gelir. Çalgılar köyün girişinde karşılanır. Delikanlılar onları alır, düğün evine gelirler. Düğün evinin avlusunda oynarlar. Çalgı bitince düğün sahibi eski dünürlerine, kayınçolarına, bacanaklarına oturun bakalım benim falan köyden şu kadar arkadaşım gelecek. Ahmet bunları sen karşılayacaksın oğlum filan yerden şu kadar arkadaşım gelecek onları da sen karşılayacaksın, misafir edeceksin diye paylaşım yapılır. İşte bu danışıktır, danışmadır. Ne yapalım edelim, düğünde sofrayı kim kuracak, çayları kim ikram edecek gibi görev dağılımı verilir herkese. Danışıkta da yemek sofrası kurulur(KK:16).

“Eskiden düğünler dört gün sürerdi. Perşembe yemek yapılırdı, geline urba getirirlerdi. Ben gelinlik giymedim biz hep urba giydik. Buğday, ekmek, halka yapar, getirirlerdi. Cuma ise danışık olur, davullar gelirdi. Koca köy, oğlan evinde yemeklenirdi. Delikanlılardan biri çıkar evce evce çağırırdı herkes gelirdi.” (KK:28)

⁷⁹ Özer Güleç, “Keles Belenören Köyünde Düğün Bölümlerinden Güvey Salma, Güvey Uyandırma, Dini Toplama”, II. Bursa Halk Kültürü Sempozyum Bildiri Kitabı, (20-22 Ekim), C: 1, Bursa, 2005, s. 254.

6.3. Kına Gecesi

Araştırma alanında düğün için genellikle pazar günü tercih edildiğinden kına gecesi cumartesi yapılmaktadır. Cumartesi sabahı öncelikle damadın yakın akrabaları arasından on üç on dört yaşlarında bir erkek çocuğu görevlendirilir. Buna “bayrakçı” veya “bayraktar” adı verilir. Bayrakçı, uzun bir sopaya bez bağlayıp Türk bayrağını takar. Sopanın ucuna bir ayva, ayvanın üzerine de bir tüy takar. Bu şekilde hazırlığını tamamlayan bayrakçı, arkasına çalgıcıları da alarak yola düşer. Tüm mahalleyi gezip tek tek evlere uğrayarak danışıktan dağıtılan evlerden misafirleri toplar. Toplanan misafirler düğün evine getirilir, yemeklendirilir.

Cumartesi sabahtan oğlanın bir yakını, evde bayrak hazırlar. Sopaya biri sevgiyi, biri toprağı, biri bereketi sembolize eden kırmızı, sarı, yeşil bezleri takar. Sopanın tepesine küçük bir Türk bayrağı onun üzerine ayva takılıp ayvaya da tüy takılır. Ayva, bereketin bol olsun anlamına gelirken tüy de hayvanın bol olsun anlamına gelir. O evin önünden çalgılarla bayrakçı çıkartılır.

“Çocuk, çalgıların önünden yürür. Çocuğa gideceğı, uğrayacağı evler söylenir. Evlere uğranır ve hediyeler alınır. Akrabalardan biri sofra kurar, biri tavuk çıkartır. Evlerin yakınlık durumuna göre değişir. Hem yakınların evine uğrarlar hem de yavuklu olan çiftler kaynanalarının evine uğrarlar. Giden kişinin koluna işlemeli mendil bağlarlar, eline tavuk verirler. Tabi her gittikleri yerlerde de küçük küçük sofralar kurulur. Cumartesi akşama kadar bu böyle devam eder. Köy gezdirilir. Danışıkta dağıtılan evlerden misafirler toplanır, yemekler yenilir, çaylar kahveler içilir. Güzel bir eğlence tertip edilir. Delikanlılar köyün içini gezip geldikten sonra da cuma günü getirilen oyunları yarırlar. Sen vuramadın budağına getirdin vursun bakalım bir de Ahmet vursun derler. Amaç hangisinin daha kuvvetli olduğunu bulmaktır” (KK:16).

“Bayraktar yakınlardan bir çocuk olur. On üç on dört yaşlarında olacak şekilde. Evveli bez bağlardık pullu bezler vardı. Bayrağa takıp bayrak çıkacak derlerdi. Bayrak çıktı mı falancanın evine gidilecek bayrakçı onu çeker götürür” (KK:7).

“Biz çubuğa bez bağlarız ucuna ayva koyup ufak çocuğa veririz. Çocuk, o bayrağı gezdirir. Çocuk, damadın kendi akrabaları arasından seçilir, bahşiş toplar”(KK:1).

Kız evinde kına gecesi için hazırlıklar tamamlanmıştır. Kına gecesinin yapılacağı avlu önceden temizlenip düzenlenir. Gelen sandalyeler alana yerleştirilir. Misafirler ağırlanır ve eğlenceye başlanır. Kadınlar karşılıklı iki kişi halinde, bakır ve

kaşık eşliğinde türkü söyleyip oynamaya başlarlar. Kız evinde eğlence olduğu sırada erkek evinde de misafirler eğlenmeye, yemeye içmeye devam ederler.

“Kına akşamı dışardan gelen misafirler erkek evinde otururlar. Saz, cümbüş eğlenirler, yerler, içerler. Hediyesini veren gidebilir”(KK:16).

Kına gecesinde kadınların kendi aralarında bakır çalıp söyledikleri türküler şu şekildedir:

Geline bakın geline
Kınalar yakmış eline
Kınalar yakmış eline
A gelin

Allıdır gelin allıdır
Asker içinde bellidir
A gelin

Gelinin yükü tutuldu
Oğlan evine yıkıldı
A gelin

Buba pazara vardın mı
Alımı yeşilimi aldın mı
A gelin
Buba ben gibi kız gördün mü
Alırlar senin elinden
Sarılar ince belinde
A gelin

Ambar altının küngesi
Hani bu kızın yengesi
A gelin

Yoğurdum var yeşil meşil çanakta
Benleri var ak gerdanda yanakta
Benim yârim şu karşıki konakta

Beri gel a yârim
Beri gel ben adam yemem
Ellerin yârine yârim ol demem

Aşağıdan gelen gelin olmasın
Keklik kebabını yiyen doymasın
Keklik kebabını yiyen doymasın

Beri gel a yârim
Beri gel ben adam yemem
Ellerin yârine yârim ol demem

Dere kenarında biter naneler
Yârim gibi yar doğursun anneler
Yârim gibi yar doğursun anneler

Hemen ağlayalım gülmeyelim mi
Asker olanlara varmayalım mı
Dağların başında üç çam budadım
Bir dahi görüşmeye kurban adadım
Bir dahi görüşmeye kurban adadım

Yanıyom Sabiyem dağdan aştı başımdan
Uçan kuşlar ayrılmasın eşinden

Dağların başında kar bölük bölük
Yardan mı ayrıldın yüreğin sönük
Yardan mı ayrıldın yüreğin sönük

Hemen ağlayalım gülmeyelim mi
Asker olanlara varmayalım mı

Dağ başında cendime
Ben yeni düştüm derdime
Ben yeni düştüm derdime

Ben bu dertten ölürsem
Üç taş koyverin böğrüm
Üç taş koyverin böğrüm

Dağ başında ikimiz
Şeftalidir aman yükümüz
Şeftalidir aman yükümüz

Şeftaliyi satalım a canım
Gel sarılalım ikimiz
Gel sarılalım ikimiz

Dağ başında gezeriz
Top karanfil ezeriz
Doğru söyle Mehmet oğlan
Ben Melek'ten güzelim

Zeynep'in evleri kaya başında
Zeynep'i sorarsan on beş yaşında
Zeynep'i sorarsan on beş yaşında

Zeynep Zeynep otur dizime
Sen şeker ye ben bakayım yüzüne
Sen şeker ye ben bakayım yüzüne

Deryanın düzündə un elenir mi
Oğlansız evlerde can eylenir mi
Oğlansız evlerde can eylenir mi

Mezarlık taşını koyun mu sandın
Adam öldürmesini oyun mu sandın
Beni bu sevdadan döner mi sandın
Beri gel a oğlan öldürdün beni
Bahçe gülü gibi soldurdun beni

Elinde sallanır çevrenin ucu
Sen benimsin ben seninim el gücü aman
Doğan aylar doğuşundan bellolur
Güzel seven yürüşünden bellolur

Poyraz esmeyinen kar sivrulur mu
Gönül almayınca yar sevilir mi

Gide gide gitmez oldu dizlerim aman
Ağlamaktan görmez oldu gözlerim
El oğluna geçmez oldu sözlerim aman

Doğan aylar doğuşundan bellolur
Güzel seven yürüşünden bellolur

Aşağı yoldan geliyorlar güzeller aman
Altın tasta hurma şeker ezerler
Biz güzeliz diye ayrı gezerler aman

Doğan aylar doğuşundan bellolur
Güzel seven yürüşünden bellolur
Merdivenden iner iken

Ayağıma battı diken
Ah ayrılık belleri bükem
Ah ayrılık belleri bükem

Merdivenden inip gelir
Şalvarını yayıp gelir
İsteyene verip gelir
Ah ayrılık belleri bükem

Çıkılmış yaylanın yoluna
Ben varamam emim oğluna
Sen gel menekşeli gelin

Gelin gelin allı gelin
Al yanağı morlu gelin

Gelin gider su doldurur pınardan
Aylar geçti haber gelmedi yardan
Aylar geçti haber gelmedi yardan

Gelin gelin allı gelin
Al yanağı morlu gelin
Varayım mı varayım mı

Camlarını kırayım mı
Sen döşekte yatar iken
Ben ayazdan öleyim mi

Gelin gelin allı gelin
Al yanağı morlu gelin

Çukurca'nın aktaşları
Çukurca'nın ha demam

Aktaşları kol kol olmuş
Olmuş aman kardaşları

Gece gece gelir oynaşları
Gece gece ha demam
Oynaşları al gel oğlan
El vermem kıyamam ben esmeri

Çukurca'ya varmadın mı
Çukurca'ya ha demam
Varmadın mı top tas helva
Var aman almadın mı

Böyle olacağını bilmedin mi
Böyle olacağını ha demam
Bilmedin mi al gel oğlan
Ellere vermem kıyamam ben esmeri (KK:12, KK:13, KK:14, KK:15, KK:17, KK:19).

Kuş kanadın kırılısın
Niye kondun asmaya
Dünyada muradım var
Girmem kara toprağa

Asmada kara kedi
Ağzında geyik eti
Yatağında yatarken
Aklına beni getir

Kuş kanadın kırılısın
Niye kondun asmaya
Dünyada muradım var
Girmem kara toprağa

Fadime'nin sarı saçı sallanır
Gölgesinde koç yiğitler eğlenir
A fadimem seni gali almazlar
Bal da olsan kaymağından yemezler

Denizin dibi tekmeli
Dibine güller ekmeli
Dere kenarında boyalı taşlar
Kızları göğsüne gül aşlamışlar
Herkes sevdiğini dünyaya bağışlar

Kız saçların iki kat
Bir katını bana sat
Bana da oyun ediyorsa
Kalkmaz döşeklere yat

Akirman'dan dün gece geçtim
Eğildim sularından içtim
A kız sen benden vaz mı geçtin

Kara taş boyanır mı
Öpsem yar uyanır mı
Gece gündüz sarmaya
Buna can dayanır mı
Menekşe buldum derede
Sordum evleri nerede
Menekşesi biçim biçim
Ben ağlarım onun için

A kargalar kargalar
Ceviz dalını ırgalar
Elin oğlu değil mi
Ayı gibi hırpalar

Derede davul sesi var
Bugün gelinin yası var
Allıdır gelin allıdır
Asker içinde bellidir

Dağ başında gerdibe
Ben yeni düştüm derdime
Ben bu dertten ölürsem
Üç taş koyun böğrüne (KK:28).

Gelinin yükü tutuldu
Oğlan evine döküldü
Anasının beli büküldü
Allıdır gelin allıdır
Asker içinde bellidir

Ambar altının kümbesi
Hani bu kızın yengesi
Yengesiz kızlar gelin olur mu
Olsa bile belli olur mu

Pazara vardı mı
Allı yeşili aldın mı
Babam ben gibi kızı gördün mü
Alırlar senin elinden
Sarılar ince belinden(KK:2) .

Bu ayrılık iki değil üç değil
Kara bağrım demir değil tunç değil
A fadimem seninle gel kaçalım
Beyce yollarına dükkan açalım

Menekşesi tutam tutam
Arasına güller katam
Gel seninle sarılıp yatam

Menekşesi biçim biçim
Ben ağlarım onun için

Araştırma alanında edindiğimizi bilgilere göre önceden gelinin saçları tek tek örülür, kenarlardan zülüfleri kesilir ve arkasına uzunca bir tel takılırdı. Başına bir fes ve fesin üzerine de bir krep (has bez) örtülürdü. Gelin, kına gecesinde de urba adı verilen bir giysi giyerdi. Beline Gelemiş şalı bağlar, şalın üzerine de kırmızı ve yeşil renkte simli krep bağlardı. Günümüzde artık kına geceleri için “bindallı”, “kına kıyafeti” kiralanmaktadır.

“Önceden ayrı bir kıyafet yoktu. Şimdi geline kınalık alınıyor Keles’e götürülüp kuaför tutuluyor, saçı yaptırılıyor. Önceden gelinlerin saçlarını tek tek örerlermiş. Üzerine krep dediğimiz has bez örterlerdi. Simi kumaştan olan bu elbise giyilirdi. Önceden gelinlik yoktu bizim zamanımızda çıktı” (KK:1).

“Gelin simli, işlemeli urba giyerdi. Altına şalvar giyerdi. Şalvar altta olur, fazla gözükmezdi. Başımıza da beyaz örtü örterdik. Gelin çıkarken de duvak teli bağlardık. Kırmızı bürümcük örter onun üzerine de ak bez örterlerdi” (KK:2).

“Kına kumaşı alır simli dikerlerdi. Gelinin başını evde yaparlardı. Saçlarını yirmi yirmi beş tane çok sayıda örerlerdi. Kenarlarından zülüf çıkarırlardı. Arkasından tel çözerlerdi. Urba çok eskidendi. Sonra bindallı giyinildi” (KK:19, KK:15).

“Kınada kız bindallı giyer. Ya kırmızı ya eflatun ağır olurdu. Bindallının üstüne Gelemiş şalı derdik onu bağlarlardı. Şalın üstüne de kemer bağlarlardı” (KK:27).

Günümüzde kiralanen salonlarda gelin ve damat müzik eşliğinde dans eder. Dans bittiğinde çiftetelli oyununu oynarlar. Bu arada salonda bulunan konuklar da oyuna kalkar. Gecenin ilerleyen saatlerinde kız, kına gecesini kıyafetini giymek ve hazırlanmak için salondan ayrılır. Kadifeden işlemeli, değişik renk tonlarında, ayak bileklerine kadar uzanan kaftanını giyer. Kaftanını giyerken en yakın arkadaşları ve akrabaları geline yardım eder. Kaftanını giyer başına al, pullu bir duvak örter. Gelinin arkadaşları ellerinde kına tepsi ve mumlarla kına türküsü söyleye söyleye içeri girer.

Gelin ortaya oturtulur. “Yüksek Yüksek Tepelere” ve daha farklı hüzünlü türkülerle gelin ağlatılmaya çalışılır. Kına gecesinde kız mutlaka ağlar amaç kızı ağlatmaktır. Geline kınayı genelde yenge yakar. Kınayı yakan kişinin evine bağlı, başından ayrılık geçmemiş, mutlu biri olmasına dikkat edilir. Gelin, kına yakılacağı sırada elini hemen açmaz. Kaynana gelip avucunu bir altın koyduğunda elini ancak öyle açar. Kınası yakılır ve yakılan kınayı korumak amacıyla eline eldiven geçirilir.

“Gelinin kınasını bekar kızla bir yenge yakar. Yenge de evlenip boşanmamış olacak. Ona çok dikkat edilirdi. Güya kız da boşanmış. İlla sağlam evliliği olan biri kınayı koymalı” (KK:13, KK:19).

“Kınayı kızın yengesi yakar. Bir eline yengesi bir eline arkadaşı yakar” (KK:1).

Kına yakıldıktan sonra takı merasimine geçilir. Geline yakınlık derecesine göre takıların niteliği de değişiklik göstermektedir. Misafirlere çerez dağıtılır. Kızlar da oynamaya, eğlenmeye devam ederler. Kına gecesi bitiminde dışarıdan gelen misafirlere konak veren kişiler danışık günü kararlaştırıldığı şekliyle onları evlerine götürüp ağırlandılar. Misafirler evlerine giderken kızın en yakın arkadaşları kızın yanında kalır, sabaha kadar eğlenir, sohbet ederler.

“Kızlar gelinle kalır, eğlenirler. Gece birbirlerini çarşafa dikerlerdi. Sen yattın ya bir tane muzır tip uyumazdı kim uyuduysa onu iğneyle yatağa dikerdi. Sabah birbirlerine yapışık şekilde kalkarlardı” (KK14).

“Şimdi altın takıyorlar. O zaman altın, para takmak falan yoktu. Kap kakak, basma, tabak çanak götürürlerdi. Şimdi ya altın ya para takılıyor” (KK:27).

Kına yakıldığı sırada gelin ve damadın avucuna konan para kısmet içindir. Bir tür “saçı” olan bu uygulamanın onları kötülüklerden koruyacağına inanılır. Gelini al basmasın diye başına al örtülür. Bazı köylerde gelin ve damat kına öncesi iki rekat namaz kılmaktadır. Bu ise eski Türk inancıyla İslamiyet’in iç içe yaşadığının göstergesidir.⁸⁰

6.4. Nikâh

Küçükkovacık Mahallesi’nde imam nikâhı ve resmi nikâh olmak üzere iki tür nikâh vardır. Resmi nikâh belirlenen, seçilen şahitler eşliğinde belediyeden alınan

⁸⁰ Erman Artun, “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, İstanbul, 1998, s.13.

tarihte gerçekleştirilir. Şahitleri gelin ve damat kendi tercihlerine göre kimi zaman yakın arkadaşlarından kimi zaman yakın akrabalarından seçerler. Dini nikâhta ise hoca çağrılır. Kız adına iki kişiye vekalet verilir ve onlar kızı temsilen dini nikaha katılırlar. Kız dini nikâhta bulunmaz. Mehir konuşulur, dualar edilerek dini nikâh kıyılır. Nikâhtan sonra aile büyüklerinin eli öpülür.

“Biz resmi nikâha “izin alma” derdik. Belediyeye giderdik orada kıyılırdı. Dini nikâhta vekiller olur. Hoca gelip sorduğunda istiyorum diyemezdik. Zaten bizi terbiye eder, istiyorum deme derlerdi. Başımızı sallardık” (KK:1).

“Bir hafta on gün önce Keles’e gider resim çektirirdik. Öyle birbirini görmek falan yok. Benim ablamla amcamın kızı izinlemeye gitmişler. Dönerken de arkadan damatlar geliyormuş. Çok korkardık biz. Görüşme falan yoktu. Dini nikâh da gizlidir. Damat ve kız olmaz, onların vekili olur” (KK:2).

“Kız gideceği zaman hoca nikâhlarını kıyardı. İki tane adam getirirlerdi. İki oğlan tarafından, iki kız tarafından olurdu” (KK:3).

“Dini nikâh düğünde kıyılıyor. Eskiden bizi bir odaya sokarlardı. “Şahidin olam mı, nikâhın kıyam mı?” diye sorarlardı. Bunu üç defa sorarlardı sen de evet derdin. Odada iki şahit, bir hoca olurdu. Hoca, oğlanın babası, kızın babası, iki tane de şahit oluyor” (KK:28).

Kızın sağ koltuğuna Kur’an, sol koltuğuna ekmek koyulması dini nikâh sırasında Bursa’da gözlemlenen bir uygulamadır. Kızın giydiği elbisede düğme varsa bu düğmeler nikâh esnasında açtırılır. Kapı kilitlenmez, eller kollar bağlı bir şekilde oturulmaz. Bu uygulamalar yapılmazsa güvey gerdek gecesi bağlanır ve görevini yerine getiremez.⁸¹

6.5. Düğün Yemeği

Düğün sabah erkenden kalkılır. Erkek evinde hareketlilik, heyecan, koşturmaca hâkimken kız evinde gelin çıkacağı için durgunluk hâkimdir. Kız evi hüznülüdür. Erkek tarafına sabahın ilk saatlerinde misafirler gelmeye başlar. Onların ağırlandığı odalar daha önceden hazırlanmıştır. Öğlene doğru sofralar hazırlanmaya başlanır. Misafirlere çeşit çeşit yemekler sunulur. Bu yemekler daha önceden komşuların yardımıyla hazırlanır. Mahallede kimin düğünü olacaksa akrabalar, komşular o eve yemek hazırlığında yardımcı olurlar.

⁸¹ Taş, a.g.e., s. 149.

Kadınlar yemek yapma sırasında sohbet ederek, yardımlaşarak birlik beraberlik duygularını da geliştirirler. Mahallede, düğünlerde de sünnetlerde de değişmeyen yemekler şunlardır: Çorba, et, pilav, hoşaf ve tatlı. Masalar donatılır, yenilir, eğlenilir. Önceki dönemlerde dışarıdan gelen misafirlerle köy dolup taşmakta, çalgı ve çengillerle köyde düğün havası kendisini derinden hissettirmekteydi. Yemekler kazanlarda pişmekte, gelen tüm misafirler yemek ve eğlencenin tadına varmaktaydı fakat araştırma alanında değişen pek çok değer gibi evlenme, düğün değerleri de zaman içerisinde değişim yaşamıştır. Günümüzde de yine misafirler gelmekte, yemekler yapılmaktadır ama eski dönemlerdeki canlılık yoktur. Artık düğün salonlarına toplanan misafirler gelin ve damada takılarını da orada takarlar. Takılar, yakınlık derecesine göre değişir. Önce gelinin ve damadın ailesi takısını takar(bilezik, set, altın) sonra sırayla diğer misafirler takılarını takarlar.

“Düğün sabahı misafirler gelir, ikram olur. Büyükbaş hayvan kesilir. Pirinçler, nohutlar, buğdaylar ıslanır. O gün evde et doğranır, etler küçük küçük parçalara ayrılır, kavrulur, yemekler yenir” (KK:16).

“Düğün yemeği hep aynı çorba, et, pilav, dolma, sarma” (KK:13).

“Yemeği yedikten sonra ortaya boş bir sofraya koyulur. Gelin almaya gelenler o boş tepsiye para atarlar. Oğlan tarafından kadınlar beyaz örtüyle gelirlerdi. Kız tarafı o beyaz örtüleri alırdı başka yazma takarlardı” (KK:15).

“Yemekler erkenden pişer, hazırlanırdı. Çorba, et, pilav daha önceden yufka da varmış”(KK:10).

Düğünde damadın yanından ayrılmayan, onun her türlü ihtiyacını karşılayan kişi de sağdıçtır. Sağdıç, damadın en yakın arkadaşı olabileceği gibi akrabalarından biri de olabilir. Sağdıçın görevi düğün öncesinde başlar. Düğün evindeki tüm işlere koşar, maddi ve manevi desteğini esirgemez, düğün günü gelin ve damadın huzuru kaçmasın diye çıkan problemleri çözer. Düğün günü de damadın yanından ayrılmaz. Onu korur, kollar, yalnız bırakmaz, ilk geceyle ilgili kafasında oluşan soru işaretlerine cevap verir.

“Sağdıç, damadın yakın arkadaşı olur. Damada her şeyi öğretir. Gece sağdıç, oğlan evinde yatar. Sabaha karşı sağdıca tavuğunu verirler evine öyle gider” (KK:23).

“Sağdıç, damadın birinci derece yakınlarından seçilir. O evin sırrını dışarı çıkarmayacak, o evin abisi, damat kadar o kahır çekecek insandır. Sıradan insana sen sağdıcsın denilmez. Ben de halamın oğluna, dayımın oğluna sağdıçlık yaptım. Gençleri toparlıyorsun, bayrakçıyı organize ediyorsun, evlerden şunları şunları al gel diyorsun.

Gelen misafirlere hoş geldin der, yerlerine oturtur, onlara ikramlarda bulunur, damadı koruyup kollar. Damadı yanından hiç ayırmaz. Damat gerdeğe giremesin, mutlu olmasın diye büyü yapan çok olmuş zamanında. O yüzden ilk gece odası hazırlanırken kızın akrabaları gelip çeyizleri bırakıp çıkınca sağdıç odanın kapısını kilitler, oraya kimseyi sokmaz. O odaya sadece yengeler girer. Onlar da yatağ, yorganı vs. hazırlar, içerisini temizler çıkarlar. Kapı gelin geleceği zaman açılır” (KK:16).

“ Sağdıç, düğünde hizmet eder, oğlana yardım eder, gezer” (KK:28).

Düğünde *sağdıç* kavramı kadar önemli diğer bir kavram da yengeliktir. Yenge de *sağdıç* gibi düğün öncesinden düğün sonuna kadar her işe koşan kişidir. Düğün öncesinde gelinin alışverişinde yanında bulunur, çeyizinin paketlenmesi, oğlan evine götürülmesi, serilmesinde yenge başı çeken kişilerdendir. Kına gecesi ve düğünde gelen misafirlerin ağırlanması, işlerin organize edilmesi, yemek yapımı ve dağıtımında yenge karşımıza çıkan asıl kişilerdendir. Aynı zamanda gelinin yanında bulunup ona destek olur ve onun kendini daha iyi hissetmesini sağlar.

“Evvelde yengeler her işe koşardı. Gelinin yanında olurdu.Yatağa para koyulurdu yengeler yatağı kaldırırlardı” (KK:23).

Düğün günü yemekler yenildikten sonra gelin alma için hazırlıklar başlar. Arabalar süslenir ve konvoy oluşturularak yola çıkılır.

6.6. Gelin Alma

Gelini almak için yola koyulan konvoy, kornalarla ve büyük bir coşkuyla kız evine gelir. Kız evinin hem içi hem de dışı kalabalıktır. Gerek dışarıdan gelen misafirler, gerek komşular o alanda büyük bir kalabalık oluşturur. Kız evine gelen alayın en ön tarafında erkekler vardır.

“Gelin almaya gelirken adamlar alay olurlardı. Önden çalgıcılar arkasından gençler türkü söyleye söyleye gelirlerdi” (KK:12).

Gelin almak için söylenen türkülerden birkaçı şöyledir:

Menekşesi tutam tutam

Arasına güller katam

Gel seninle sarılıp yatam

Sen gel menekşeli gelin

Gelin gelin allı gelin

*Al yanağı ballı gelin
Ben bir çevreye başladım
On iki ayda işledim
Ben onu yâre başladım
Sen gel menekşeli gelin (KK:3).*

*Köprüden geçti gelin
Saçları düştü gelin
Diloy loy
Halden bilmez Diloy loy
Söz anlamaz ne çare*

*Köprünün altı diken
Yaktın beni gül iken
Diloy loy
Halden bilmez ne fayda
Söz anlamaz ne çare*

*Allah da seni yaksın
Allah da seni yaksın
Üç günlük gelin iken Diloy loy
Halden bilmez ne fayda
Söz anlamaz ne çare*

*Köprüden geçemiyom
Az doldur içemiyom yar hayda
Halden bilmez ne fayda
Söz anlamaz ne çare*

*Sen benden geçtin amma
Ben senden geçemiyom yar hayda
Halden bilmez ne fayda
Söz anlamaz ne çare*

*Emirdağı'na da kara gidelim
Ayva dolu sandıklara gidelim gelin gidelim
Buranın güzeli gönül eylemez
Gönül eyleyecek yâre gidelim gelin gidelim*

*Ah Emirdağı bir geçmeyle yol olmaz
Altın yere düşmeyle pul olmaz gelin pul olmaz
Bir gececik yatmayla dul olmaz
Dön gel Azimem dön gel (KK:12, KK:13, KK:15, KK:14, KK:17, KK:19).*

*Acem şalı belinde
Bir ucu da Halime'nin elinde
Halime de benim olmazsa
A yârim dayanamıyom
Durmam şu gavurun köyünde*

*Ay doğar arasından
Bir şeftali ver bana
A yârim dayanamıyom
Al yanak arasından*

*Ay doğar ayazlanır
Gün doğar beyazlanır
Halimem beni görünce a yârim
Hem güler hem nazlanır. (KK:3, KK:7).*

Oğlan tarafı eve geldiğinde kız tarafından biri bahşiş almak için kapıyı açmaz. Anca bahşişi aldığında kapıyı açar. Gelin; babası, annesi, kardeşleriyle tek tek vedalaşır. Bu vedalaşma anı çok duygusal ve hüznü olur. Kırmızı kuşağı bağlanan gelin hocaların duaları eşliğinde baba evinden çıkartılır. Gelin evden çıkarken başına buğday, leblebi,

şeker serpilir. Gelin arabasına binen gelinin yanında yenge bulunur. Gelini alan oğlan tarafı kornalarla, türkülerle, köyü turlayarak gelini oğlan evine getirirler.

“Gelin almaya gelirler. Oğlan evi millete yemek yedirir. Hoca dua eder, gelini arabaya bindirirler, götürürler. Gençler, delikanlılar gelini almaya giderken de türkü söylerler” (KK:28).

Gelinin başının üstüne ayna tutulmasını, başına arpa, darı serpilmesini, yeni evine girmeden önce koyun postuna bastırılmasını, baba evinden bir parça tuz ve yağ getirmesini gelinin bahtının açık olması, yeni evine bağlanarak bereket getirmesi amacıyla yapılan işlemler olarak örnek verebiliriz.⁸²

Gelin, güveyin evinin önüne geldiğinde başına arpa, para, üzüm, buğday, şeker gibi şeyleri yakın akrabalarından biri serper.⁸³

Gelin ve damat içeri geçtikten sonra erkekler halka biçiminde el ele tutuşarak şu türküyü söylerler:

Odam kireç tutmuyor
İçine de kum atmayınca
Sevda baştan gitmiyor
Sarılıp yatmayınca

Amma da yaptın ha haha
Düş mü de gördün hey budala

Odalarda idare
Vallahi etmem müdahale
Seni bana beni sana vermezler
Var git oğlan odana

Amma da yaptın ha haha
Düş mü de gördün hey budala

⁸² Örnek, a.g.e., s. 280.

⁸³ İhsan Şimşek, “Çukurova’da Gelin Göçürme”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Yıl: 14, Temmuz, 1963.

6.7. Güvey Salma

Düğün gecesi damat ve sağdıçlar yatsı namazını kılmak için birlikte camiye giderler. Sağdıçın görevi halen tüm titizliği ile devam etmektedir. Sağdıç, hem damadı her türlü tehlikeden korur hem de sağdıçın ayakkabıları çalınmasın diye onlara sahip çıkar. Sağdıç, ne olursa olsun hem damadı hem de onun ayakkabılarını iyi korumalıdır. Eğer koruyamazsa bu durum düğün sonrasında her defasında dile getirilerek, damadın yüzüne vurulur. Namaz bittikten sonra camiden çıkarak güveyin evine doğru yol alırlar. Hoca, dualar ederek güveyi eve uğurlar. Damat, eve gireceği sırada arkadaşları tarafından yumruklanır. Eğer bir genç; arkadaş canlıysa, arkadaşları tarafından seviliyorsa, yumruklama uygulamasının daha uzun sürdüğü, damadın kolay kolay içeriye bırakılmadığı derlenen bilgiler arasındadır.

“Eğer damat delikanlılar tarafından çok seviliyorsa ona binbir türlü eziyet yaparlar. Çeşmeye götürürler, çamura yatırırılar” (KK:16).

Yumruklama olayı kızgınlıktan, kırgınlıktan veya küskünlükte yapılmaz. Amaç, güveyi ilk gece şokundan çıkarmaktır.⁸⁴

Güvey, içeri girdiğinde kapı arkasına konmuş içi su dolu testiye kırar ve geline yüz görümlüğü takar. Sağdıçlara ise önceden hazırlanmış çıkı teslim edilir.

“Güvey salma, damadın camiden gelince salınmasıdır” (KK:16).

“Damadı camiye götürürler, namaz kıldırırlar. Sonra güveyi avluya getirirler. Hoca dua eder. Güvey yukarı çıkar. Gelinin elinden biri tutar, güveyin elinden biri tutardı. Kapının arkasına bir tas su koyarlardı, güveye çarptırırlardı. Buna “güvey salma” denirdi (KK:27).

“ Geline yatsıda abdest aldırıyorlar. İki tane yenge oluyor. Damat abdest aldıktan sonra camiye gidiyor. Camiden çıkınca kalabalık geliyorlar güvey salma olacak ya. Tekbirle kapının önüne geliyorlar ve kapıda dua oluyor. Güveyi salıyorlar, güvey gelinin yanına geliyor. Tabi güveyi paldır küldür vurarak içeri yolluyorlar. Damat kapıdan girince de yengeler dışarı çıkıyor. Hocalara da lokum ikram ediliyor. Lokumunu alan gidiyor” (KK:6).

⁸⁴ Özer, a.g.e., s. 256.

6.8. Güvey Uyandırma

Gerdek gecesi sabahı güvey uyandırılır. Sabahın erken saatlerinde davulcu, güvey evinin önüne gelerek damadı uyandırır. Uyanan güvey, anne babasının, akrabalarının ellerini öper. Havaya atılan silah ise gerdek gecesinin olumlu geçtiğinin habercisidir. Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre damadı uyandırmada söylenen türkü şu şekildedir:

“Yine şafak söktü sunam uyanmaz

Hasret çeken gönül derde dayanmaz

Çağırırım sunam sesim duyulmaz

Uyan sunam uyan derin uykudan

Çektiğim gönül elinden

Usandım gurbet elinden

Hiç kimse bilmez halimden

Uyan sunam derin uykudan”

“Sabahleyin ezan okunmadan, güveyi davulcular kaldırırlardı. ‘Şafak söktü sunam uyanmaz’ diye bir türkü söylerlerdi. Güvey uyanır, anasının babasının elini öperdi. Sağdıçla birlikte tüm akrabaları gezer, ellerini öperlerdi” (KK:27).

“Davullar sabah ezanı vakti evin önüne gelirdi. Yanık hava söylerlerdi. Damadı kaldırırlardı” (KK:28).

“Güvey uyandırma davulla zurnayla olur. Sabah ezanında davullar çalmaya başlar. Gelinle damat kalkınca oyun oynanıyor sonra çalgıcılar gidiyordu” (KK:6).

“Damadı uyandırdıktan sonra damat evleri gezer. Babasının evine, akrabalarının evine gider. Ama gelin gitmez. Gelin bir hafta evden çıkmaz”(KK:3).

6.9. Döşek Kaldırma

Düğün sürecinde gelinin her türlü hazırlığına yardım eden, düğünün yükünü omuzlayan kişilerden biri de yengedir. Yenge, gelinin yanından ayrılmaz ve psikolojik olarak ona destek verir. Düğün öncesinde de ilk gece odasını yengeler hazırlar. Yengeler, o gece için iki yatak hazırlar. Güvey salma işlemi gerçekleştikten sonra ise yengeler gelinin odasına girip yatağını kontrol ederler. Yatağın içine önceden

yerleştirilmiş beze bakarak bekaret kanını kontrol ederler. Yatağı kaldırırlar ve altındaki parayı alırlar. Buna “döşek kaldırma” adı verilir. Araştırma alanında bu uygulamanın artık görülmediği, derlenen bilgiler arasındadır.

“İlk gece odasını yengeler hazırlar. İki tane yatak yaparlar. Yengeler o şeyi görmek zorundaydı. Yatağın üzerinde bereket olsun diye oğlan veya kız yuvarlardı” (KK:14).

“Gelin, yengelere kahvaltı hazırlar. Gelin, serili yatağın altına para koyar. Yenge yatağı toplarken o parayı alır” (KK:15).

“Evvelen yengeler vardı. Yatak kaldırırlardı ve yatağa para konurdu. Yenge gelmeden yatak kalkmazdı. Yenge, yatağı kontrol ederdi” (KK:23).

“Yengelik önceden vardı ama şimdi yok. Yenge, kıza şöyle şöyle olacak diye her şeyi anlatırdı. Önceden yatak yapılırdı. Bunu yengeler yapardı. Gelin geldiğinde, damadı yatsı namazına götürürler, geline de abdest aldırırlar. Sabahleyin de o yatağı yengeler toplardı” (KK:1).

6.10. Paça

Düğün sabahı damat davulla uyandırılır. Yengelerin döşek kaldırma işlemleri sona erdikten sonra paça için hazırlıklara başlanır. Eğlencenin yapılacağı alan düzenlendikten sonra mahallenin tüm kadınları bir araya gelir. Bu kadınlara erkek tarafı küçük ikramlarda bulunur. Kadınlar kendi aralarında tüm gün bakır çalıp türkü söyleyerek oynarlar. Gelin, orada bulunan bütün kadınların ellerini öper.

“Kadınlar kendi aralarında eğlenirler. Erkekler olmaz paçada. Öğleye doğru yemekler yapılır. Gelin kalkar, kahvaltı yapar, üzerini giyer, yeniden başı yapılır ve öğleye doğru paça olur. Yemekler yenir, oynanır, eğlenilir” (KK:6).

“Kadınlar bakır çalıp oynarlar. Biz buna ‘paça’ deriz. Oğlan tarafı yemek verirdi. Gelin oturur kadınlar bakır çalar kaşık oynarlardı” (KK:1).

“Paçada herkes oynardı. Şimdi bunlar olmuyor. Ne döşek yayma ne yatak kaldırma hiçbirisi olmuyor. Oğlanla gelin biliyor ne var ne yoksa” (KK:28).

6.11. Şenlik Heybesi

Döşek kaldırma uygulaması sona erdikten sonra kız evine heybe hazırlığına başlanır. Heybenin içerisine ekmek buğday veya halka koyulur. Erkek tarafının heybenin içerisine ne koyacağı göndermek istediği mesaja da bağlıdır. Eğer ilk gece

olumlu geçtiyse heybenin içerisine ekmek koyulur ve kızı́n bakire olarak oğlan evine geldiğine işaret edilir. Heybe içerisinde halka gönderilmesi ise kızı́n bakire olmadığı anlamına gelmektedir.

“Düğün sonrası kız evine şenlik heybesi götürülürdü. İçine bir ekmek veya helva koyulurdu kız evine götürülürdü” (KK:13).

“Kız evine heybe hazırlanırdı. Eğér kı́zın bekareti yoksa içine halka koyulurdu” (KK:14).

7. DÜĞÜN SONRASI

7.1. Gelinin Suyu Götürülmesi

Düğünden sonraki bir hafta gelin ve damat evden dışarıya çıkmaz, köyün içinde dolanmaz. Dışarı çıkmaları hoş karşılanmaz ve halk arasında olumsuz düşünceler doğurur. Düğünden bir hafta sonra gelin normal, günlük kıyafetlerini giyer. Gelini suya götürmek için özel kıyafet alınmaz. Gelin, oğlan tarafından birileri ile genellikle yengeler, eline ibrik veya su kabı verilerek dışarıya çıkartılır ve çeşmeye su almaya götürülür. eşmeye gidip kaplarını su dolduran gelin, kaplardaki suyu dke dke eve gelir. O günün akşamı da kız evine kı́zın anne ve babasının elini öpmeye gidilir.

“Geline eşmeleri öğretirler, gösterirler. Amaç çeşmeyi öğretmek, bakırları doldurup eve getirmesini sağlamak” (KK:16).

“Bir hafta evden dışarı çıkarmazlar gelini. O gün, çıkacağı gün evde yemek, hamursuz, börek çörek yapılır. Gelin suya çıkacağı zaman çıkıyorsun bütün akrabalarını nlyorsun, çağırıyorlar kapı kapı. Millet toplanıyor, gelin de giyiniyor, kuşanıyor eline iki tane sürahi veriyorlar çeşmeye götürüyorlar. Başka yerlerde ayna, tarak falan var. Ben yle bir şey görmedim. İki kap su dolduruyor ve onu dke dke eve geliyor. Çeşmenin önünde de herkese hamursuz, bohça dağıtıyorlar. Gelin eve geldiğinde de az da olsa oynanıyor” (KK:6).

7.2. Geze

Düğünden bir hafta sonra suya götürülen gelin, o günün akşamında da damatla birlikte anne babasının evine gider. Bu, kı́zın düğünden sonra anne babasını, en yakınlarını ilk defa görüşü olacaktır. Gelin ve damat kız evine gider, kız evinin büyüklerinin elleri plr. Kız annesinin özenle hazırladığı yemekler yenir. Bu ziyaretin

bu kadarla sınırlı kalmadığı, gelinin de aynı şekilde oğlanın akrabalarını dolaştığı derlenen bilgiler arasındadır. Gelin bu evlere ziyarete giderken çeyizinden de bir şeyler götürür.

“Gezeç, gelinin suya götürüldüğü günün akşamında annesine götürmektir. Oğlan evi, gelini annesine götürür. Kız evi yemek hazırlar ve onları yemektendirir. Gelin bir hafta dolaşır herkese gider. Gittiği yere de eli boş gitmez. Çeyizinden havlu, yastık ne varsa çıkarır. Örtü koyar, patik koyar hazırlar ve akşamları oturmaya gider. Şimdi bunlar yok artık. Bizim zamanımızda vardı” (KK:6).

“Bir hafta kız evine gidilmezdi. Bir haftadan sonra kız evine giderlerdi. Kızın annesi çok özel yemekler hazırlar. Sonra gelin ve damat, damadın yakınlarına gider. Çok anlamlı aslında. Sen mesela evlendin oğlanın dayısının evine gidiyorsun. Giderken de çeyizinden ona bir şeyler götürürsün. Bu, gelinin dayıya yengeye hediyesi olur”(KK:16).

8. ÖLÜM

Ölüm, Türkler arasında diğer bütün topluluklarda olduğu gibi hayatın diğer safhaların nazaran daha ayrıntılı inanışlarla anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Bir insanın ölümü, doğumu kadar olağan karşılanmış ve mevtanın ardından kalan akraba, eş-dost ve urukdaşları, ölüm anından itibaren cesedin toprağa karışıp gittiği ana kadarki süreç içinde, kökeni çok eski dönemlere kadar giden uygulamalarla ölen insanı öte aleme yolcu etmeye çalışmıştır.⁸⁵ Eski Türkler ruh, can mefhumunu tın, kut ve sür kelimeleriyle ifade etmişlerdir. Tın kelimesi aynı zamanda nefes, rüzgar, esinti anlamlarına da gelir. Altaylıların inançlarına göre tın, süne ve ‘kut’dan başka insanın” yula” dediğimiz bir eşi de vardır. İnsan uyurken “yula” sı her yerde dolaşabilir. Düş dediğimiz işte bu yulanın gördüğü şeylerde ibarettir. Ölülerin serseri dolaşan ruhlarına Altaylılar üzüt, Yakutlar ise üör derler.⁸⁶ Ölüm çevresinde karşımıza çıkan adet ve inanmaları üç üç grupta toplayabiliriz. Bunlardan birincisi ölenin “ öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlamaya yöneliktir. İkincisi ise ölen yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesin diye dönüşünü önlemektir. Üçüncüsünde toplananlarsa

⁸⁵ Mehmet Aça, “Kazak ve Kırgız Trüklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, *Milli Folklor Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 43, Yıl: 11, Güz, 1999, s.24.

⁸⁶ İnan, a.g.e., s. 176.

ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak, sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamaktır.⁸⁷

8.1. Ölüm Öncesi

İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zamanda çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesneleri ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır.⁸⁸

8.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir önbelirtisi saymaktadır.⁸⁹

Hayvanların ölümü haber vermedeki payı halk inanışlarında açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bazı hayvanların uluması, bazısının kişnemesi veya değişik sesler çıkarması ölüme bir işaret olarak algılanmaktadır. Özellikle karga, köpek, baykuşla ilgili inanmalar daha büyük yer tutmaktadır. Bu hayvanların gerek dış görünüşlerinin aldığı şekil gerek sesleri ne kadar sıklıkla çıkardığı, sesin hızı, ritmi ve insanda uyandırdığı duygu hep dikkate alınarak yorumlanmıştır.

Araştırma alanında da hayvanlarla ilgili inanmaların daha çok karga üzerine yoğunlaştığını görmekteyiz. Karganın ötmesi köy halkını tedirgin etmekte ve onlara ölümü düşündürmektedir.

“Kargaya çok inanıyorlar. Karga gak gaklamaya başladı mı iki üç gün içinde muhakkak bir şey olacak derler. ‘hayır öt’ ‘hayır öt’ diye bağırlarlar” (KK:3).

“Kargaya ‘hayır öt’ derler” (KK:7).

⁸⁷ Örnek, a.g.e., s. 285.

⁸⁸ Başçetinçelik, a.g.e., s. 329.

⁸⁹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971, Ankara, s. 15.

“Karganın ötmesi ölüme yorumlanır” (KK:15).

*“Köpek uluması, karga uluması herhangi bir kaza bela olacak diye yorumlanır.
Karganın uzun müddet ötmesinin uğursuz olduğuna inanılır”(KK:24).*

Araştırma alanında görülen bazı rüyalar, bu rüyalarındaki çarpıcı bazı olaylar veya kavramlar ölümün habercisi olarak görülür. Araştırma alanında ölecek kişinin yakınları rüya görür yani kişinin öleceği önceden yakınlarının rüyasına girer. Ev yıkılmış olarak görülür. Diş çektirmek de ölümün habercisi olarak yorumlanır.

“Yakınları rüya görür, evi yıkılmış olarak görürler”(KK:13).

“Ölecek kişi rüyasında görürmüş öleceğini”(KK:12).

Hastada görülen bir takım psikolojik ve fizyolojik değişiklikler hastanın yakınları tarafından dikkatle izlenerek değerlendirilmektedir. Hastanın “gidici” olduğuna, artık sonunun yaklaştığına birer işaret sayılan bu değişikliklere ve isteklere önem verilmekte, ona göre hazırlığa girilmektedir. Her ne kadar “çıkamamış candan ümit kesilmez” se de, bu atasözü, çoğu zaman kuru bir avuntudan öteye gidememekte, ölümün gerektirdiği bir takım hazırlıkların yapılmasını önleyememektedir.⁹⁰

Araştırma alanında da hastada gözlemlenen ve ölümün yaklaştığını düşündüren belli psikolojik ve fizyolojik değişimler vardır. Ayaklarından başlayarak tüm bedeni morarmaya başlar. Nefesi kesilir, kısa ve kesik kesik nefes alıp vermeye başlar. Yüzünün rengi solar, gözlerindeki ışık kaybolur ve sadece bir noktaya bakmaya başlar. Özlediği, görmek istediği kişiyi sayıklar, onu görmek istediğini dile getirir. Eğer o kişi gelemeyecekse çamaşırları üstüne atılır. Sorulara cevap vermez. Etrafında olup biteni umursamaz.

“Tavana dik dik bakar ölecek olan kişi. Konuşmalarında farklılaşma olur”(KK:3).

“Ayakları soğumaya başlar ilk başparmakları. Diz kapaklarına kadar gelir soğukluk. Yolcu demek yani. Gözlerini diker en yakınlarına bakar kapatmaz hiç dikkatlice bakar. Elleri, avuçları soğur. Yavaş yavaş can gidiyor demek. O zaman can suyu verirsin. Zemzem koyarız bir kaba suyla karıştırırız kaşıkla azıcık azıcık ağzına alırsın. Bir de hasta üç gün önce iyileşir. ‘Ben kalkacağım’ der konuşur. Bu ölümün habercisidir. İyileştiği zaman gidici demektir(KK:7).

⁹⁰ Örnek, a.g.e., s. 30.

“Kimi sayıklarsa onu getirttirirler. Gelemezse onun çamaşırından üstüne atarlar” (KK:15).

“ Ölecek kişiye malum olur derler. Mesela benim dedem hiç gitmediği torunlarına evine ziyarete gitti. Son zamanlarında kızlarının evine gitti. Adam sanki biliyormuş gibi. Eşimin dedesi evinde oturmuş, kahvaltı yapmış, her şeyini hazırlamış, gelinlerine ‘bir su getirin de elinizden son defa su içeyim’ demiş. Suyu içmiş ve kenara kıvrılmış (KK:16).

Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen bir takım inanmaların temelinde de ölüm korkusu vardır.⁹¹

“Bardak yere düştü kırılmadıysa onu iyi saymazlar hemen kırarlar” (KK:3).

“Düşünde ekmek yapıyoruz ya onun hamurunu döktürmezler. Hamurun yere dökülmesi uğursuzluk sayılır. Bu benim başıma geldi. Ben ekmek yoğuruyordum ben ekmek yoğurdukça parça parça hamur dışarı atıyor. Kızım dedim bu uğursuzluktur inşallah hayırlara karşılık gelir. Amcaları öldü kazada. Ekmek yoğururken çok dikkat ederiz. Uğursuzluk sayarız. Damadın amcası öldü (KK:1).

“Cam yere düşer kırılmazsa kötüdür, uğursuzluktur”(KK:16).

8.2. Kaçınmalar

Çağrışım yoluyla ölümü hatırlatan, başka bir söyleyişle ölüm için ön belirti sayılan belli olayların, eşyanın, düşlerin, psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanında, yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan bir takım işlemler ve davranışlar da görülmektedir.⁹²

“Burada cenaze öldü ya yedi tane evdeki yakınları hep suları dökerlerdi. Ben çocukluğumda çok kızardım o işe. Babaannem ‘ hadi kızım falanca ölmüş kapları dök çeşmeden getirelim’ derdi. Azrail bıçağını yıkamış diye ne kadar su varsa dökülürdü” (KK:1).

“Küreği elden ele vermezler”(KK:1).

“Ölü çıkan evi süpürmezler. Ev yeniden badana olur.Evden her şey çıkarılır ne varsa dışarı çıkarılır” (KK:7).

⁹¹ Taş, a.g.e., s. 175.

⁹² Örnek, a.g.e., s. 37.

8.3. Ölüm Sırası

Araştırma alanında yapılan uygulamaların çoğu dini içerikli olsa da halkın inancı gereği yerine getirilen uygulamalar da vardır. Amaç hastanın huzurlu bir şekilde can vermesini, son nefesini rahat verebilmesini sağlamaktır. Kişi aynı zamanda ölünün son anlarında yanında olarak vicdani olarak kendini rahat hissedecektir.

8.3.1. Ölümün Hemen Öncesi

Kişinin bilincini yavaş yavaş kaybetmesi, yanındakileri tanıyamaması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerini bir noktaya dikip bakması, soğumaya başlaması ölüm anının yaklaştığının belirtisidir. Öleceği anlaşılan kişinin yanından yakınları ayrılmaz. Hastanın yanında çok fazla kişi bulunmaz. En yakını bekler. Bekleyen kişi de ses çıkarmaz çok fazla konuşmaz. Hastaya su vermek istenir çünkü ölümü yaklaşan hasta hararetlenecek ve su ihtiyacı artacaktır. Eğer hasta su içemeyecek durumdaysa o zaman dudakları ıslatılır. Bu işlem yapılırken daha çok zezem suyu tercih edilir. Hastaya su veren ya da dudaklarını ıslatan kişinin abdestli olması gerekir. Hastaya bol bol Kur'an-ı Kerim okunur. Kelime-i Şehadet getirmesine yardımcı olunur. Yanında bulunan kişi son arzusunu sorar. Son arzu yerine getirilmeye çalışılır.

“Hastanın öleceği anlaşılsa yanında beklenir. Kur'an okunur. Adetli kadını yanına sokmazlar. Su verilir. Kur'an okuya okuya su verilir” (KK:1).

“Öleceği anlaşılan kişinin başında sabaha kadar beklenir. Arada bir okutmak için din görevlisi çağırırlar. Bir isteğin var mı diye sorarlar”(KK:3).

“Hastanın yanında nöbetleşe bekler yakınları. Okurlar, zezem içirirler. İçiremezlerse pamuğu ıslatarak sürerler(KK:13).

“Kimi sayıklarsa onu getirttirirler. Gelemezse onun çamaşırından üstüne atarlar”(KK:15).

“Hastanın yanında beklenir. Hatta son günlerinde yanında yatılır, yalnız bırakılmaz çünkü su vermek gerekir. Kendi kendine ölmüş dedirtmemek için muhakkak yanında kızı olur, oğlu olur yatar yani”(KK:24).

Yörüklerde hasta ölüm döşğinde yatarken belirli bir noktaya bakıyorsa can alıcı meleğin (Azrail) o noktadan geleceğine inanılır. “Demek ki Azrail o noktadan geliyor” diye bir inanış oluşmaya başlar. Hastanın yakınları onun kuruyan dudaklarını ıslatır.

Eğer su verilmezse şeytanın hastanın en yakınının kılığına girerek onu aldatacağına ve imanını su ile değişeceğine inanılır.⁹³

8.3.2. Ölüm Sonrası

Ölümünden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtileri yatarken, kimilerinde de hijyenik endişeler ve dinsel gelenekler rol oynamaktadır.⁹⁴ Araştırma alanında da ölen kişinin nabzına bakılır, hastanın nefesi kontrol edilir. Gözleri açık öldüyse gözleri kapatılır. Gözü açık kalırsa “gözü arkada kaldı” denir. Yaşarken gerçekleştiremediği unsurlar ya da isteyip de yapamadığı uygulamalar olduğuna inanılır. Gözü açık kalan kişi çirkin ve korkunç görüneceğinden dolayı gözü kapatılmalıdır. Kimi zaman da “ gözüne toprak kaçmasın”, ya da “arkasından birini götürmesin” inancıyla gözü kapatılmaya çalışılır. Çenesi sarkmasın, ağzına toprak vb. şeyler girmesin diye de çenesi bağlanır.

“Son nefesini verdiğini anlarız. Bakarız nabzı atıyor mu diye. Ölünün gözleri kapatılır. Açık kaldı mı acayip olur. Hem insan korkunç olur hem de gözü açık gitti olmasın diye. Çenesini çekeriz. Bağlarız bezle. Ağzı açık kalmasın diye bezle bağlarız (KK:1).

“Benim babamın gözleri hiç kapanmamış. Kapatmışlar yine açılmış. O zaman hoca bırak demiş onun gördüğü yeri biz göremeyiz demiş. Meğersem nereyi görüyormuş bizim hoca dedi bunu Miraç’a çıkılan merdiveni görüyormuş. Ondan gözü kapanmıyormuş” (KK:2).

“Gözlerini kaparlar. Kapatmazsan ‘dünyaya doyamadı’ ‘dünyayı terk edemedi’ anlamında olur. Çenesi de düşmesin diye bağlanır”(KK:3).

“Gözleri açıksa yumarlar. Gözleri açık gitmesin diye. Çenesini de bağlarlar ağzı açılmasın diye. Ayaklarını uzatırlar. Uzatmazsan kaslar bükük kalıyor mezara girmiyor. Belinden bağlarlar. Kefenini komşular dikerdi başka yerden de gelir şimdi” (KK:7).

“Gözleri kapatılır. Çenesi bağlanır. Ayakları bağlanır” (KK:24).

Yakınları mevtayı yataktan kaldırıp yönü kibleye gelecek şekilde yere yatırır. Buna “rahat yatağı” denir. Üzerine beyaz çarşaf örterler. Karnı şişmesin diye karın

⁹³ Demir ve Bakar, “Silifke Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2014 s. 127.

⁹⁴ Örnek, a.g.e., s. 294.

bölgesine bıçak, makas veya bir demir parçası koyarlar. Demir parçası koyulmasındaki amaç her ne kadar vücudun şişmesini önlemeye yönelik olsa da temelinde “demir kültü” yatmaktadır. Demir, tüm dünyada ortak bir kültür unsurudur ve gök ya da yer kaynaklı var oluşu, eritilişi, işlenişi, yeryüzü ve gökyüzü cisimleriyle ilişkilendirilişi, dinlerdeki kutsiyeti ve demircilik mesleğinin icrasıyla tüm dünya uluslarının kültürlerinde bir bütünlük oluşturmaktadır. İnsan hayatının en ihtiyaç duyulan unsurlarından biri olan demirin barınma, savunma ve saldırı aracı olma, kötülüklerden korunma, sağaltıcılık gibi işlevleri vardır. Öte yandan demir, işlenmemiş şeklindeki görünüşü, eritilme işlemindeki ateşle olan ilişkisi, eritilip çelikleştirildikten sonraki sağlamlığı ve güçlülüğü ile insanlarda bir korku ve sakınma duygusunun da temelini oluşturmuştur. Demirin insan hayatındaki vazgeçilmez rolüyle birlikte demire karşı duyulan korku, sakınma ve saygı, demirin kutsal bir unsur olduğu düşüncesini doğurmuştur. Ölünün üzerine konan bıçak ve makas Türklerdeki demirin koruyucu özelliğine inanmadan gelmektedir. Eşyalarının dağıtılması bir tür saçıdır. Akşam namazından sonra defin yapılmaması eski Türklerdeki güneş battıktan sonra “yerler kilitlenir “ inancından kaynaklanır. Bu da “Toprak Kültü”nün sonucudur. Tüm bu uygulamalar Gök Tanrı inancından gelmektedir.⁹⁵

“Başı kibleye doğru yatırılır. Önceden öldüğünde kıyafetleri soyuluyordu şimdi çıkarılmıyor Keles’e götürülüyor orada çıkarılıyor”(KK:1).

“Sedirdeyse veya karyoladaysa indiririz. Rahat yatağı deriz buna. Yere bir yatak serilir oraya koyulur.Ondan sonra yıkamaya gönderilir.Kıyafetlerini çıkarır rahat yatağına yatırılırlar.Üzerini örterler”(KK:7).

“Başı kibleye çevrilir. Çakı, bıçak koyarlar şişmesin diye. Sabahleyin ölen kişi öğlen kaldırılmaya çalışılır.Eğer uzaktan gelecekleri varsa ikindiye bırakılır.Öğlen ölen de ikindide gömülür. İkindide ölen akşama yetiştirilmeye çalışılır” (KK:3).

“Ölünün kıyafetlerini üstünden çıkarırken keserler. Eskiden bunları diğer fakirlere verirdi. Onlar da onları giyiyordu (KK:2).

8.4. Ölüm Olayının Duyurulması

Sedat Veyis Örnek ölüm olayının aşağıdaki biçimlerde duyurulabileceğini ifade etmiştir:

⁹⁵ Kalafat, a.g.e., s. 29.

Ölü sahipleri tarafından

Komşular tarafından

Camilere sala verdirerek

Belediye ya da muhtarlık hoparlörlerinden anons ettirilerek

Telefon edilerek, telgraf çekilerek

Radyo ve televizyondan yararlanarak⁹⁶

Ölüm olayı gerçekleşince ölünün yakınlarının, eşinin dostunun ağlamaları, acılarını sesli bir şekilde ifade etmeleriyle ölüm haberi kısa sürede herkes tarafından öğrenilir. Bunu duyan herkes ölü evine toplanır, ölen kişinin yakınlarını teselli eder ve acısına ortak olur. Küçükkevâcık Mahallesi'nde de genellikle sala verdirme uygulaması vardır. Camiden sala verilince duyan herkes işini gücünü bırakıp cenaze evine gider. Gerekli olan yerlere telefonlar edilir.

“Öldü mü sala verilirdi. Sala bittikten sonra Mehmet oğlu Hasan vefat etmiştir ruhu şad olsun der. O zaman millet toplanmaya başlar ölünün olduğu yere. Helallik alınır milletten. Yıkandıktan sonra götürülür kabre konulur”(KK:7).

Ölüm olayının duyurulması, ölü sahipleri tarafından, komşular tarafından, camilerde sala verdirilerek, belediye ya da muhtarlık hoparlörleriyle, gazete ilanlarıyla, radyo- telefon- telgraf aracılığıyla yapılmaktadır. Küçük yerlerde sala verdirme yaygındır. Salayı duyan ölenin kimliğini araştırmaya başlar. İtibarlı kişilerin ölümü belediye hoparlörleri yapılır, ölenin kimliği halka duyurulur. Gazetelere ilan verme yoluyla duyurma daha çok büyük kentlerde görülür. Son zamanlarda, ölenin yakınları ya da çalıştığı veya bağlı bulunduğu kurum tarafından gazeteye verilen ilanla, ölümü duyurma yaygın hale gelmiştir.⁹⁷

8.5. Defin İşlemleri

Ölünün toprağa verilmesi için yapılması gereken dinsel ve geleneksel uygulamalar şunlardır:

1) Ölünün yıkanması

⁹⁶ Örnek, a.g.e., s. 293.

⁹⁷ Başçetinçelik, a.g.e., s. 342.

- 2) Ölünün kefenlenmesi
- 3) Cenaze namazı⁹⁸

“Sabah öldüyse, uzaktan geleceği yoksa öğlede gömeriz. Öğlede öleni ikindide gömeriz. Akşam öleni ertesi gün gömeriz”(KK:1).

“Sabahleyin ölen kişi öğlen kaldırılmaya çalışılır. Eğer uzaktan gelecekleri varsa ikindiye bırakılır. Öğlen ölen de ikindide gömülür. İkindide ölen akşam yetiştirilmeye çalışılır”(KK:3).

8.5.1. Yıkama

Ölüyü defnetmeden önce yıkama işlemi gerçekleştirilir. Ölen kişi erkeksen erkek bir yıkayıcı tarafından, kadınsa kadın bir yıkayıcı tarafından yıkanır. Araştırma alanında da bu işi meslek edinen ölü yıkayıcıların olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Bu kişilere yıkama işlemi sonucunda gerek para gerekse çeşitli hediyeler verilmektedir. Ölü yıkayıcının da temiz, dini bütün biri olmasına dikkat edilirdi. Yıkama işleminde fazla kişi bulunmaz. Az kişi alınır. Bunun sebebini ise kaynak kişimiz ölünün temiz hali güzel hali olabileceği gibi tam tersinin de mümkün olduğu şeklinde açıklamıştır. Yıkama işlemi için önceden evin önü, avlu gibi yerler tercih edilirdi. Yıkama suyu çeşmeden taşınır ve kazanda ısıtılır. Suyun temiz olmasına, suyu taşıyan kişi kadında temiz olmasına, adetten kesilmiş olmasına dikkat edilir. Su dışında havlu, temiz bez, sabun gerekli olan malzemelerdir. Malzemeler hiç kullanılmamış olmalıdır. Ölü teneşire uzatılır. Gusül abdesti aldırılır. Vücudunda hiç kuru yer kalmamasına dikkat edilir. Vücudunda herhangi bir pislik varsa çıkması için ölünün karnına hafifçe bastırılır. Bu işlem yapılırken çok dikkat edilmelidir zira ölüyü incitmemek gerekir. Her tarafı üçer defa yıkanır. Burun deliklerine, ağzına, gözlerine pamuk konulur. En yakınlarından dileyen yıkama yerine girip bir tas su dökebilir.

Daha önceleri evin avlusunda veya bahçesinde yıkanan cenazeleri artık belediye hastaneye götürdüğü için gerek ölü yıkama yeri, gerek ölü için su taşıma, ısıtma işlemi gerekse ölü yıkama gibi pek çok işlem yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır.

“Ölüyü eskiden yevmiye ile yıkattığımız kişiler vardı. Bayanlara yine devam ediyor o.Keles'te bir arkadaş var bayan hacı o yıkıyor ama genelde artık hastanede oluyor.Ölü yıkamada ben kendim bulundum.Üç kere yıkanır.Onun kendi özel sabunu, bezi vardır.

⁹⁸ Taş, a.g.e., s. 179.

Kokusuz olacak. Üç sefer aşağıdan yukarıya yıkanır ve abdest aldırılır. Abdest aldirmek çok önemlidir. Üç sefer de çevirip çevirip yıkarsınız başka çaresi yok. Yıkadıktan sonra hoca kefenleme işini yapar” (KK:24).

“Ölü yıkayıcılar vardı şimdi belediye yıkıyor”(KK:13).

“ Erkekleri köy hocası, bayanları da yıkayan bayanlar var” (KK:12).

“Teyzem anlatıyordu. Taharet aldırıyormuş. Namaz abdesti gibi abdest aldırıyormuş, yıkıyormuş. Gusül abdesti aldırıyormuş” (KK:15).

“Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır yoksa salar aşağı güzel gözükmez. Ölüye önce boy abdesti aldırılır. Ölüyü, görevli kimseler yıkar. Bazen köy imamı yıkar. Kadınlar içerisinde yetişmiş kimseler de var. Cesaretli olanlar da var” (KK:5).

“ Ölüyü ekseriye yaşlılar, köy hocası yıkar. Kadınları kadın, erkekleri erkek ama erkek olmazsa bir kadın da erkekleri yıkayabilir. Ama namazlı olacak yaşını bulmuş şahıslardan seçimli. Mesela harbe gitmiş millet. Kadınlar gömebilir bir erkeği. Diyelim ki Çanakkale Harbi gibi erkek yok köyde kim yapacak bu işi kadınlar yapacak. Rahat yatağından alırlar hoca yıkar onu tabuta koyar. Camilerde, evlerin önünde yıkarlar.

Ölü yıkayanlara para verilir. Yıkanacak su bildiğimiz sudan alırsınız. Kazan koyarsınız evin önüne ısıtırız. Evvelden tas tabak yoktu su kabağı vardı. Onu oyardık bizim tasımız oydu onunla dökerdik” (KK:7).

“Ölüyü Şerife hala derdik bir kadın vardı o yıkardı. O öldü. Ondan sonra bir kadın daha yıkamaya başladı. Şimdi vefat edeni götürüyorlar Keles'te yıkattıyorlar. Ölü yıkayanlara para veriliyor. Valla kızım dayımın karısında ben girdim. Önden taharet aldırıyon ondan sonra abdest aldırıyon sonra onu üzmeden yıkıyon. Ölü gittiği yerden hoş çıkacakmış hiç incitmeyecekmişsin. Ben su döktüm, ayaklarını yıkadım. Ölüden korkmam hiç. O bize dönmeyecek biz ona döneceğiz. Ağzına pamuk, gözlerine pamuk. Ölünün suyunu çeşmeden getirirdik. Aybaşı olmayacak onu getiren kadın (KK:2).

“Ölüyü hocalar yıkar. Erkekleri hoca yıkar, kadınları da kadın yıkayıcılarımız var. Ölü yıkamada su dökmeye girdim. Ölünün önce karnına bastırıyolar, ondan sonra abdest aldırıyolar. Ben de geçen sene girdim güzel yıkadık. İçeri çok fazla kişi sokmazlar çünkü cenazede her şey olur. Güzel hali de olur iyi hali de olur. Herkes temiz olamaz tabi. Onun için herkesi sokmazlar. Yabancı kişi giremez en yakınları girer. Gusül abdesti aldırılır, çarşafın altından sabunlanır, her tarafı yıkanır, kurulanır, kefenlenir. Kazana yaşlı kadınlar su getirirlerdi hem de tek bakırla, tek kapla. Adet görmemiş, kesilmiş kadınlar taşırdı suyu. Ölü yıkanırken önceden süs kabakları varmış onunla yıkarlarmış. Pamuğu burun deliklerine, ağzına, gözlerine koyuyorlar yılan, böcek girmesin diye(KK:1).

“Ölüyü yıkayan bir kişi vardır. Benim annem elli kadar yıkamıştır elli kadar da çocuk dünyaya getirtmiştir. Hem ebe hem yıkayıcıydı. Özel bir yer yoktu yıkamak için.

Herkesin evinin önünde yıkanır. Kapalı bir yer yapılırdı. Eskiden basma, sabun verilirdi yıkayanlara”(KK:4).

“Bir sefer ölü yıkadım. Babamın yanında da bulundum. Abdest aldırıyorlar. Suyu dökerken baştan başlıyor ayağa kadar”(K:K3).

Teneşirin baş tarafı hafifçe yukarı kaldırılır. Ölü, özenli bir şekilde normal yıkanma suyu sıcaklığında, sabun lifle köpürtülerek iyice yıkanır. Önce üç defa sağ omzuna sonra üç defa sol tarafına su dökülür. Ölü, göğsünden dizlerine kadar “sıtır” denilen örtüyle örtülür. Saçları örgülüyse çözülür başı üç defa sabunla yıkanır. Ölünün yıkanmamış hiçbir yeri kalmaz ve gusül abdesti aldırılır. Cenazenin sağındaki hoca eline tekrar kuru bir bezi eldiven gibi sararak, yeniden sağ tarafından başlayarak aynı şekilde yıkar ve “kıyamet abdesti” aldırır.⁹⁹

8.5.2. Kefenleme

Ölünün gömülmeye hazırlanışı için gerekli olan ikinci işlem ölünün kefenlenmesidir. Kefenleme işlemi İslam geleneğine göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Erkek kefeni gömlek, izar ve lafife denilen üç parça bezden, kadın kefeni ise himar, dir , hırka, izar ve lafife denilen beş parça bezden hazırlanır.¹⁰⁰

Yıkama işleminden sonra sıra kefenlemededir. Kefenleme işlemine çok önem verilir ve bu işlem İslam geleneklerine göre yapılır. Bazı kişiler başkalarına yük olmamak adına ölmeden önce kefenini veya kefen parasını hazırlamaktadır. Kefenlik bezin rengi beyazdır bu bez temiz ve dikişsiz olmalıdır. Kefenleme işlemi sırasında kokuyla ilgili işlemler yapıldığı da derlenen bilgiler arasındadır. Kefene gül suyu, kafirun sürülür. Güzel koksun, şeytan yaklaşmasın diye çörek otu atılır. Yine güzel kokması için öd ağacı ve kına koyarlar.

“Onun boyuna göre kefen kesilir. Kefene gül suyu, kafirun, çörek otu sürülür. Çörek otu, güzel koksun şeytan yaklaşmasın diye. Kefeni kadına şalvar gibi kesiyorlar, göğüslük dikiyorlar. Göynek deriz biz gömlek şeklinde ayarlıyorlardı şimdi tüm kesiyorlar” (KK:1).

“Ölünün ağzına pamuk, gözlerine pamuk koyuyorlar, kına serpiyorlar. Kına, Peygamberimizden kalmaymış ya o yüzden. Çörek otu atarlar, kafire atarlar (KK:2).

⁹⁹ Nesrin T. Karaca, Müjgan Üçer, “Beşik-Eşik-Keşik” ya da Sivas Sözel Kültüründe Ölüm”, *Folklor Edebiyat*, Cilt: 22, Sayı: 85, 2016/1, s. 26.

¹⁰⁰ Örnek, a.g.e., s. 298.

“3 parçadan olur.12 metreden oluşur kefen 12 arşın derler. Boyundan geçiriyorsun bir parçası önde kalıyor bir parçası arkada. Onunla beraber mezara gidecek olan parça o. Bir de etrafına doluyorlar iki parça oluyor” (KK:4).

“3 parça diyorlar.1 parça da yapabiliyorlar. Yıkadıktan sonra kefenlenip tabuta koyuluyor. Bez, boydan boya alt üst geçirilir. Açılmaması için de ayağından bağlıyorsun. Diz kapağından, belinden bir de boynundan bağlıyorsun açılmıyor kefen” (KK:7).

“ Güzel koksun diye kına, kafirun, öd koyarlardı” (KK:15).

“ Ölüyü yıkadıktan sonra hoca kefenleme işini yapar. Kefenlemede bezin dikişinin olmaması özel bir kesimi var onun 3-4 parça oluşturuyorlar, kapatıyorlar. Cenaze hazır olur” (KK:24).

Anadolu’nun çeşitli yerlerinde olduğu gibi Bursa’da da hastanın durumu ağırlaştığında ailesi kefen ve cenazede gerekli malzemeleri önceden hazır bulundurur ya da hasta ölmeden evvel kefenini alır saklar. Özellikle yaşlı kadınlar kefenlerini alır bir miktar parayı da içerisine koyarak sandıklarında saklarlar. Bu durumu yakınlarına da haber verirler.¹⁰¹

8.5.3. Cenaze Namazı

Cenaze kefenlendikten sonra helallik alınma aşamasına gelinir. Erkekler ayrı yerde kadınlar ayrı yerde dururlar. Hoca duasını yapar ve orada bulunanlara sorar: “Hakkınızı helal ediyor musunuz?” onlar da “ Helal olsun.” derler. Sonra cenaze namazı için tabut götürülür. Cenaze namazı için köyün tüm erkekleri hazır halde bulunur. Cenaze namazına kadınlar katılmaz. Cenaze namazı kılmak için, cenazeye karşı ve kibleye yönelik olarak saf bağlanır ve niyet edilir. İmam ve cemaat tekbir alarak ellerini bağlarlar “ve celle senâük” cümlesiyle birlikte “Sübhanek”yi okurlar. Ardından, eller kaldırılmadan tekbir alınır ve “Salli-Bârik” duaları okunur. Tekrar eller kaldırılmaksızın tekbir alınır. Bilenler cenaze duasını (Tirmizî, Cenâiz, 38), bilmeyenler ise dua niyetiyle “Fâtiha” suresini veya başka bir duayı okurlar(Tirmizî, Cenâiz, 39). Dördüncü tekbirden sonra sağa ve sola selam verilir. Böylece namaz tamamlanmış olur.

“Cenaze namazına tüm köylü katılır. Namaz abdesti alırsın herkes gider. Cemaatin önünde durur cenaze”(KK:1).

¹⁰¹ Taş, a.g.e., s. 180.

“Cenaze namazına tüm herkes katılır. Kadınlar kılmaz. Biz yarı yola kadar gideriz oradan döneriz” (KK:2).

“Cenaze namazına yediden yetmişe tüm erkekler katılır. Herkes saladan sonra camiye gelir. Camiden sonra ölünün evine gelinir helallik alındıktan sonra mehit taşına konulur. Mehitte namaz kılındıktan sonra helallik alınır. Sonra kabre gider gömerken tebarekesi okunur” (KK:7).

8.6. Tabut, Tabutu Süsleme, Tabutla ve Tabutsuz Gömme

Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa tabut denir. Tabut en çok çam ve kavaktan yapılır. Seyrek olarak meşe, gürgen, çınar, ceviz ve ardıçtan da yapıldığı olur. Kimi özel durumlarda ağaç yerine maden kullanıldığı ya da tenekeyle kaplandığı da görülmektedir. Tabutun ortalama ölçüleri şöyledir: Uzunluk 2-2.25, en 50-75 cm derinlik 40-50 cm’dir. Genellikle ağacın kendi rengi kullanılırsa da, yeşile boyandığı da olur. Kimi köylerle, yerleşimin çok seyrek olduğu yerlerde ölü tabut yerine sedyeye benzer bir gereçle mezarlığa taşınır.¹⁰²

Araştırma alanında tabutun üzerine, üstünde Arapça Kur’an ayetleri ve dualara olan, adına cenaze örtüsü de denilen yeşil örtü örtülür. Ayrıca tabutun üzerine cinsiyetinin belli etmek için erkekse beyaz havlu kadınsa örtü konur.

“Marangoz ustası tabutu tahtadan yapar. Yeşil örtü örtülür. Adına cenaze örtüsü deriz. Kadınsa örtü koruz. Erkekse beyaz havlu koruz (KK:1).

“Tabut tahtadan yapılıyor. Üstüne hacdan getirmişler eski yazıyla yazılı yeşil örtü onu örteriz. Adamsa baş ucuna havlu konur kadınsa örtü konur”(KK:2).

“Şehitse bayrak örtülür. Şehit değilse yazılı, hacdan getirilen örtüler örtülür.O da yoksa normal bir örtü örtülür.Kadınlara bez koyulur.Namazda hatun kişi niyetine ya da er kişi niyetine diye belirtilir (KK:7).

8.7. Cenazenin Taşınması ve Mezara Konuluşu

“Cenazeyi herkes taşır. Baş kibleye gelecek şekilde yerleşir. Kadınlar gitmez. Mezara koyulurken Amenerrasulü, Tebareke okunuyor (KK:1).

¹⁰² Örnek, a.g.e., s. 55.

“Cenaze namazına herkes katılır. Cenazeyi mezara oğlu, biraderi yerleştirir. Yakınları mezara indirir. Gömmeye başlayınca biraz toprak örtülür. Hocalar okumaya başlar. Tebareke’den başlarlar okumaya. Felak, Nas, Fatiha sonra Bakara Suresi’nin beş ayetini okurlar bitirirler”(KK:3, KK:4).

“Beyime de kendime de hatim hazırladım mezarlarımıza. Gömerken duası yapılacak. Bunu çocuklarıma dedim” (KK:2).

“Cenazenin başını illa aşağı, kibleye doğru getirirler. Altına toprak koyup hafif duvara doğru yaslandırıyorsun. Seksen beşer santim tahtalar yapılır oraya yanaştırılır. Kenarları ağır ağır toprak girmeyecek şekilde işlersin. Cenazeyi mezara en yakınları koyar. Üstüne herkes bir kürek toprak atar .Elinle atsan da olur.Bir de bu şahsın kimseye borcu var mı diye sorulur.Varisa cenaze sahibi tarafından ödenir.Cenaze gömülürken işi olsa bile kimse izin almadan gitmez” (KK:7).

“Defin işleminde hoca muhakkak bulunur. Defin için en yakınlarından iki üç kişi mezara iner. Yöntemine göre kibleye gelecek şekilde yerleştirilir. Tahtalar kapatılır. Sonra komşular toprak atmaya başlar. Hoca Yasin, Tebareke okur ondan sonra vatandaş dağılır”(KK24).

Oğuz ve Kıpçak defin törenlerinde görülen, kurban olarak kesilen atların derilerini sııklara asma âdeti bugünkü Altaylıların ve Yakutların at kurban ederek yaptıkları törenlerde âyinin en önemli unsurunu teşkil eder. Yakutlar bu derilere “tabık”, Altaylılar “ baydara” demektedirler.¹⁰³ Radlof tarafından tespit edilen “Manas” da defin töreninin tasviri kısa karışıktır. Burada kahraman Manas’ın ölümü ve definini şöyle tasvir ediliyor:

“Diyorlar ki Manas’ın sineğe benzer canı çıktı.

Gerçek evine gitti.

Diyorlar ki ak saray yapıp (içine) kodular .

Gök saray yapıp (içine) kodular.

Diyorlar ki dokuz gün yattı (beklettiler)

Doksan kısrak kestiler.

Diyorlar ki altı gün (yine) beklettiler.

Altmış kısrak kestiler.

¹⁰³ İnan, a.g.e., s. 179.

Diyorlar ki altın işlemeli giyimlerini
Dokuz parçaya ayırıp halka üleştiler
Çam ağacından kalın tabut yaptırıp
Diyorlar ki iç yüzünü gümüşle kapladılar
Dış yüzünü altınla kapladılar
Manas'ı böyle bir tabuta koydular
Diyorlar ki altından nem sızmasın diye,
Üstünden güneşin ışığı geçmesin diye,
(Tabutu) saray içine yerleştirdiler.¹⁰⁴

8.8. Telkin

Cenaze defnedildikten sonra kalabalık dağılır ve mezarın başında sadece hoca kalır. Mükellef çağına girip de gömülen bir Müslümanın mezarı başında "*telkîn*" verilmesi meşru görülmüştür. Şöyle ki: Mezara gömüldükten hemen sonra, iyi hal sahibi bir kimse kalkıp ölünün yüzüne karşı durur. Ona hitaben: *Ya falan; Yebnefulane! (Ya Osman! Ya Zeyneb'in oğlu, gibi)* diye üç kez seslenir. Ölünün ve anasının adlarını bilmezse: "*YâAbdellah; Yebne Havva!*" denilir. Sonra da şöyle söylenir:

"Ya Abdellah! Yebne Zeyneb; Üzkürmakünthe aleyhi min şhadeti en lâ ilahe illallah ve enneMuhammedenRasûlüllah ve enne'l-cennete hakkunvennarehakkun ve ennelba'sehakkun ve ennessaateatiyyetün lâ reybe fiha ve ennellaheyebasü men fil kubûr. Ve ennekerezîta billahi Rabben ve bil-İslâmı dinen ve bi-Muhammedin (sallallahu aleyhi ve sellem) nebiyyeen ve bilkur'ani imamen ve bilkâbetikıbleten ve bilmü'minine ihvana. Rabbiyellahu lâ ilâhe illâ hü. Aleyhi tevekkeltü ve hüve Rabbü'l-Arşî'l-azîm."

Anlamı:

"Ey Abdullah! Ey Zeyneb oğlu! Hayatında inandığın ve devam ettiğin şekilde: "*Eşhedü en lâ İlâhe illallah ve enneMuhammedenResûlüllah*" şhadet kelimesini söyle. Şüphesiz cennet haktır (mevcuttur).Cehennem haktır, öldükten sonra dirilmek haktır,

¹⁰⁴ İnan, a.g.e., s. 182-183.

kıyamet haktır; bunda şüphe yoktur. Yüce Allah kabirlerde olanları diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Sen hatırla ki, Allah'ın Rab olduğuna, dinin İslâm oluşuna, Muhammed Aleyhissalatüvesselamun peygamber olduğuna, Kur'ân'ın imam, Kabe'nin kible ve mü'minlerin kardeş olduğuna razı bulunmuş idin.”¹⁰⁵

Hoca telkin diye nitelendirdiğimiz bu konuşmayı yapar. Bu konuşmadan kimsenin haberi olmaz hoca da telkinde ne söylediğini kimseye söylemez.

“Talkın deriz biz. Hoca kalır ve ‘Mehmet oğlu İsmail aklını başına topla’, ‘Ayşe kızı Fatma aklını başına topla Rabbim Allah de’ diye telkin verir. Hocanın ne dediğini kimse bilmez” (KK:1).

“Rabbim kim? Rabbim Allah. Kitabım Kur'an. Nebim Muhammet. Ehl-i kattan mezhep ehl-i sünnet. Zürriyetim AdemAleyhisselam zürriyeti' hoca bu talkını verecek.Yani ben ta Ebu Haneî zamanından beri Müslümanım.Bu Müslüman olduğunu belirtiyor. İmam telkini yalnız, cemaat gittikten sonra veriyor. O ara cenazenin uyandığına inanılır. Kalkar ve kafası mezar tahtalarına gelir. ‘Eyvah! Öldüm ben’ der. O zaman anlar öldüğünü derler.” (KK:7).

“Ölüyü mezara koyduktan sonra hoca telkin verir. Mezara koydun mu sual sormaya başlarlarmış ve hocanın dediğini o duyarmış sadece cenaze” (KK:20).

Defin işlemi gerçekleşikten sonra ölen kişinin yakınlarına taziye dilekleri sunulmaya başlanır. “Emir Allah'ın”, “ Mekanı Cennet olsun”, “ Allah rahmet eylesin”, “Allah sabır versin”, “ Başın sağ olsun”, “Allah Eyüp Peygamber sabrı versin” gibi baş sağlığı sözleri söylenir.

“Ölen kişinin yakınlarına: ‘Allah sabır versin’, ‘Mekânı cennet olsun’, ‘ Başın sağ olsun’ gibi sözler söylenir. Eğer ölen kişi çok yaşlıysa ‘ Başına nur indi’, ‘ Allah kurtardı’ denir (KK:1)

“Ölen kişinin yakınlarına: ‘Emir Allah'ın’, ‘Mekânı cennet olsun’ denir (KK:24)

“ Ölen kişi ailenin küçüğüyse ‘ Sırayı bozdun’ derler” (KK:13)

Cenaze evinde o güne o gün acı hâkim olduğu için civar köylerden gelen kişiler komşular tarafından karşılanır ve yemeklendirilir. Defin işlemine katılanlara mezarlıkta ayran ve cantık dağıtımı yapılır.

¹⁰⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, “Telkin Maddesi” *Büyük İslam Ansiklopedisi*.

“Kişi acılı olduğu için yemek yapamıyor ya komşuları getiriyor. Bazıları da pide yaptırıyor ya da özel yemek söylüyor. Dışarıdan misafir geldiği için yemek verilmek zorunda. Mezarlıkta da pide ayran verilebiliyor” (KK:24).

“Dışarıdan gelenleri akrabalar ve komşular ağırlar. Mezarlıkta da pide, cantık, ayran vs. dağıtılır” KK:19).

8.9. Ölüm Sonrası

8.9.1. Cenaze Evi

Cenaze kaldırıldıktan sonra cenaze evinde dualar edilmeye başlanır. Kur'an-ı Kerim okunur. Komşular ve akrabalar, kendi evlerinde yemek yaparak cenaze evine getirirler. Cenaze evinde ateş yakılmaz ve bir süre yemek pişirilmez.

“Cenazenin defnedildiği akşam tesbih çekilir, Kur'an okunur. Akşamları da camide Tebareke okunur” (KK14, KK13).

“Cenazeden döndükten sonra konu komşu yemek hazırlar. Yabancı misafirler varsa onlara yemek getirilir. Kişi, acılı olduğu için yemek yapamıyor. Bazıları da pide yaptırıyor ya da özel yemek söylüyor. Mezarlıkta da pide ve ayran verilebiliyor” (KK:24).

“Ölü evine her komşu yemek getirir. Cenaze evinde sofraya kurulur ve cenazeden gelenler, yorulanlar, koşturanlar ikramlardan yerler” (KK:16).

“Cenazeden sonra gözleme yapılır, herkese dağıtırdı ama şimdi yapılmıyor. Belediye lokum ile yoğurt veriyor” (KK:7).

Ayrıca bir evden cenaze çıktığında, köyün tüm evlerinde su dolu olan kaplar boşaltılır. Azrail'in, kanlı bıçağını o sulara yıkadığına inanılır. Bu uygulamaya Sedat Veyis Örnek'in çalışmalarında da rastlıyoruz. Sivas ve çevresinde de Azrail'in kılıcını çalkaladığı bu sulardan içenlere ve bu suları kullananlara ölüm bulaştıracağına inanılır.¹⁰⁶

“Cenaze olduğunda, ne kadar su varsa dökerdik. Azrail, onları içinde kılıcını yıkarmış” (KK:28).

“Evlerde dolu kaplar, bakırlar dökülür. Azrail'in, kılıcını o sulara yıkadığına inanılır” (KK:16).

¹⁰⁶ Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, 2. B., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1996, s.91.

Yozgat ve Isparta’da ölenin arkasından mum yakılır. Bu mumun, ölen kişinin kabrini aydınlatacağına ve onu sıkıntıdan kurtaracağına inanılır. Cenazenin konulduğu akşam, ruh gelir ve evin etrafını dolaşır. Eğer suyunun ısıtıldığı yerde mumu görürse mutlu olur ve geri döner.¹⁰⁷

8.9.2. Ölünün Belirli Günleri

Ölen kişi yedisinde, kırkında, elli ikisinde ve yılında anılmaktadır. Öncelikle ilk yedi gün, cenaze evinde Kur’an okunur ve dualar edilir. Bu süreçte komşular, cenaze evinde bulunurlar. Hem dua eder hem de ölen kişinin yakınlarını yalnız bırakmazlar. Gelen misafirlere şeker, lokum, helva gibi ikramlar yapılır. Yedi gün boyunca Tebareke, Yasin okunur. Yedinci günü ise mevlit okutulur ve gelen tüm misafirlere yemek dağıtılır.

Yine yaygın olan önemli bir gün de kırkinci gündür. Yedisinde yapılan uygulamaların hepsi kırkında da yapılır. Mevlit okutulur, yemek ikram edilir ve gözleme dağıtılır. Elli ikinci günde de dualar yapılır ancak araştırma alanında elli ikinci gün yapılan uygulamalara pek rastlanmamakta daha çok yedisi, kırkına ve yılına ağırlık verilmektedir.

Bu günlerde dağıtılan yemek “ölü yemeği” veya “ölü aşı” olarak bilinmekte ve ölen kişiye sevap kazandırmak amacıyla yapılmaktadır. Ölünün yakınları, bunu son görevleri olarak görmekte ve uygulayınca vicdani bir rahatlık hissetmektedir.

“Yedisinde Kur’an okunuyor. Yedisinde, kırkında ve yılında ailenin durumuna göre ölü yemeği verilir” (KK:1).

“Yedi gün Tebareke okunur. Yedinci gün ise mevlit okunur. Kırk gün sonra ise kırkını yaparız” (KK:2).

“Yedinci gün millete yemek verilir ve mevlit okunur. Hali vakit yerinde olan kırkında da mevlit okutup yemek verir. Bir de yılında herkese gözleme dağıtılır” (KK:7).

“Yedi gün boyunca gelenlere lokum, helva dağıtılır. Yedi mevlidi yapılır. Eşi, dostu gelir ve dualar edilir. Kırkında da aynı olur. Bir de yıl mevlidi olur. Ondan sonra da çocuğu, hayrına mevlit okutabilir, gözleme dağıtabilir” (KK:16).

¹⁰⁷ Hikmet Tanyu, “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, 1976, s. 294.

Kazak ve Kırgız Türkleri, ölen kişinin ruhunun, yedinci gün kendi çadırının tepesine döndüğüne inanarak yedisini geçirme geleneği oluşturmuşlardır. Yine Kazak ve Kırgız Türkleri ölen kişinin cesedinin kırk birinci günde itibaren bozulmaya başladığına inanarak kırkını geçirmişlerdir. Bu kırk geçirme sırasında, ölü aşı verildiği görülmektedir.¹⁰⁸

8.9.3. Ölünün Eşyaları

Ölen kişinin eşyaları önceden fakirlere, ihtiyaç sahiplerine dağıtılırken günümüzde bu eşyaların yakıldığı derlenen bilgiler arasındadır. Kaynak kişiler aktardıkları bilgilerde önceden ihtiyaç sahibi insanların fazla olduğunu, bu kişilerin ölünün eşyalarını kullandıklarını ancak değişen yaşam koşullarında artık insanların ölünün eşyalarına tenezzül etmediklerini vurgulamışlardır.

“Eskiden ölünün eşyalarını fakirlere verirlerdi onlar da o eşyaları kullanırdı şimdi öyle olmuyo” (KK:2).

“Ölünün kıyafetleri genelde yakılır. Önceden fakir fukaraya verilirdi” (KK:7).

“Ölünün eşyaları, yatağı, yorganı toplanır fakir fukaraya verilir. Elbiseler derlenir toplanır birilerine verilir ya da yakılır” (KK:16).

“Ölünün eşyaları evvelden fakirlere dağılıyordu şimdi yakıyorlar. Şu an bolluk var kimse almıyor” (KK:28).

8.10. Yas Tutma

Kişinin başına gelen olaylar ya da karşılaştığı durumlar duygularını, hissettiklerini ve ruh halini etkilemektedir. Ölüm olayının yası beraberinde getirmesi de doğal bir sonuçtur. Araştırma alanında cenaze çıkan eve hüznün hâkimidir. Ölen kişinin yakınları acılarını, kederlerini yaşarken bunu sesli bir şekilde veya feryat figan ederek dile getirmezler. Küçükkevâcık Mahallesi’nde kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde alanda ölen kişinin ardından ağıt yakma geleneğinin olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Kişiler, ölen kişinin ardından yakılan sesli ağıtların hoş olmadığını, ölüm Allah tarafından geldiği için teslimiyetle karşılanması gerektiği dile getirilmiştir.

“Bizim burada ölenin ardından ağıt yakma yoktur. Ölümün hak olduğuna inanılır ve kimse sesli bir şekilde ağlayıp sızlamaz” (KK:9).

¹⁰⁸ Aça, a.g.e., s. 26.

Cenaze evine komşular yemek yapıp götürerek, taziyeye giderek komşuluk görevlerini yerine getirmektedir. Cenaze evinde yas vardır bu sebepten müzik açılmaz, televizyon izlenmez. Ölen kişinin yakınları koyu renk kıyafetler giyerek kendi içlerine çekilir, acılarını yaşarlar. Komşular ve akrabalar da bu süreçte onların yanında olurlar. “Ölenle ölmüyor”, “Hayat devam ediyor, toparlanman lazım”, “Ölüm hepimizin başına gelecek o yüzden güçlü olup atlatmak lazım” gibi ifadeler kullanırlar. Yakın zamanda söz, nişan, sünnet, düğün olacaksa bunlar bir süre ertelenir. Ertelenme durumu olmazsa da bu düğünler şatafatlı yapılmaz.

8.11. Mezarlık ve Mezar Ziyaretleri

Küçükkovacık Mahallesi mezarlığı “Ana Sultan” yakınında bulunmaktadır. Mezarlık ziyaretleri için belli bir kural bulunmamaktadır. Ziyaretler daha çok arefe günü, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı veya kandillerde yoğun olmakla birlikte her zaman yapılmaktadır. Ölen kişilerin yakınları mezarın başında Yasin, Tebareke okuyarak ziyaretlerini gerçekleştirirler.

“Arefe günü herkes mezarlığa gider, duasını yapar.Bayramlaşma da mezarlıkta olur. Erkeklerin tabii kadınların değil de” (KK:1).

“Mezarlıklara her bayram gidilir. Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Anneler Günü hangi gün olursa her zaman gidilir” (KK:28).

Mezar taşlarına yapılan motifler içerisinde en yaygın olanın çiçek olduğu göze çarpmaktadır. Çiçeğin yanı sıra ağaç motifi, kuş motifi de yaygındır.Bunun yanında ölenin toplumsal yerini, özellikle mesleğini belirten resim ve amblemlere en çok büyük şehirlerin mezarlıklarında rastlanılmaktadır.¹⁰⁹

9. İNANMALAR

Küçükkovacık Mahallesi’nde bazı kavramlar etrafında şekillenen inanmalar mevcuttur. Bunların başında ağaçla ilgili inanmalar gelmektedir. Varlığın başlangıcı ve devamında hava, su ve toprak kadar önemli bir yere sahip olan ağaç, kişi oğlunun inaniş ve düşünüş dünyasında “türeyiş”, “beslenme”, “Tanrı ile iritbat kurma”, “cennete ulaşma”, “şifa”, “dilek” vs. aracı rolünü üstlenmiş ve ağacı “tanrısal” bir varlık olarak

¹⁰⁹ Örnek, a.g.e., s. 328.

kabul eden insanlık, onu neredeyse bütün inanma ve pratiklerinde ana eksene oturtmuştur. Ağaç, dünya kültürlerinde “yağmur yağdırma”, “güneşi açtırma”, “sürüleri ve sığırları çoğaltma” ve “kadınları kolayca doğurtma” gücüne sahip canlı bir varlık olarak düşünülmüştür. Genellikle mezarlıklara dikilen servi, uzun boylu ve daima yeşil kalmasıyla ebediyetin sembolüdür. Mezarlıktaki ataların ruhları bu ağaçlar sayesinde göğe ulaşmaktadır. Küçükkovacık Mahallesi’nde “ulu ağaç” olarak nitelendirilen servi ağacına her türlü dilek dilenmekte, bu dileklerin kabul olacağına inanılmaktadır.

Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri de “atalar kültü”dür. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi. Halk arasında mezarlıklar güvenli ve saygı duyulan yerler olarak görülmekte, mezarların başındaki ağaçlar kesilmemektedir. Mezarlıktan geçerken yüksek sesle konuşulmaması ve dua edilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Eski Türklerden günümüze kadar Türk toplumları için mezarlar ve mezarlıklar kutsal yerler kabul edilmiş, sık sık ziyaret edildiğinde ölülerin mutlu olacağına inanılmıştır.

Hızır geleneği ve ilgili inançlar Türkiye, Balkanlar, Türkistan, Azerbaycan ve Gagavuz Türkleri arasında bütün canlılığıyla yaşamaktadır. Mevsim değişmelerinden biri olan Nevruzda da olduğu gibi Hıdırellezde de insanın günahlarından arınması için ateşten atlanır, bununla ilgili dualar okunur. Gelecek ile ilgili niyetler tutulur, sağlık ve mutluluk dilenir. Küçükkovacık Mahallesi’nde de Hıdırellez günü yağın yağmur büyük önem taşımaktadır. O yağmur ile mayasız bir şekilde yoğurt yapıldığı edinilen bilgiler arasındadır.

9.1. Ağaçla İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi’nde Ana Sultan’ın yanında "ulu ağaç" olarak nitelendirilen bir ağaç vardır. Mahalle halkı bu ağaca dilenen her türlü dileğin kabul olduğuna inanır. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar, o ağaca taş atarlar. Attıkları taş ağacın tepesinde kalırsa çocukları olacağına inanırlar.

9.2. Mezarlıkla İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi’nde mezarlığa giden kişi, mezarı veya mezar taşını eliyle işarte ederse uğursuzluk getireceğine inanılır.

"Mezarlığa gittiğinde bu amcamın mezarı, bu annemin mezarı diye elinle göstermeyeceksin. Kişi eğer parmağıyla mezarı gösterirse, o işaret ettiği parmağından kan akıtması lazım" (KK7).

9.3. Kediyle İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi'nde gece dışarıda yürüyen kişinin önüne çıkan kara kedinin uğursuzluk getireceğine inanılır.

"Kara kedi önünü kesmeyecek kesti mi iyi değil derler" (KK2).

9.4. Köpekle İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi'nde köpeğin ulumasının acı bir habere işaret olduğuna inanılır.

"Köpeğin acı acı uluması uluması iyi değildir. Kötü bir haber alacaksın demektir." (KK5)

9.5. Hıdırellezle İlgili İnanmalar

Hıdırellez günü tarlaların, bahçelerin üzerinde su damlaları oluşur. Mahalle kadınları ellerine bir tabak alarak çimenlerin üzerinde oluşan o su damlalarını tabaklara doldurmaya çalışırlar. Tabağa doldurdukları su ile eve gelip yoğurt mayalarlar. Mayalanan bu yoğurt içine maya katmadan sadece su ile oluşmaktadır.

"Biz o suyla yoğurt yapıyoruz. Hem de mayasız bir şekilde oluyor" (KK3).

"Çimenlerin üzerinden topladığımız o su ile hem yoğurt yaparız hem de kalan suyu evin belirli köşelerine dökeriz"(KK28).

9.6. Çocukla İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi'nde çocukla ilgili inanmalar şu şekildedir:

Evde sürekli hareket halinde olan bir çocuk hareket etmemeye, sabit bir şekilde durmaya başlarsa misafir geleceğine inanılır. Çocuk huysuzluk yaparsa kendinden geçercesine ağlamaya başlarsa ev halkının başına bir uğursuzluk geleceğine inanılır.

9.7. Aynalarla İlgili İnanmalar

Gece aynaya bakılmaması, küçük çocuğun uzun süre aynaya baktırılmasının ömrünü kısaltacağı inancı Küçükkovacık köyünde aynalarla ilgili inanışlardandır.

9.8. Ana Sultanla İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi'nde Ana Sultan adına her yıl kurban kesilir, kan akıtılır, yemekler pişirilir ve dağıtılır. Buna "Ana Sultan Hayrı" denir. Bu hayır yapılmadığı zaman Ana Sultan'dan sesler geldiği derlenen bilgiler arasındadır.

"Teyzem anlatıyordu. Ana Sultan'a yakın yerde bahçedeymiş. O sene de Ana Sultan hayrını yapmamışlar. Ana Sultan'daki davul, dümbelek sesinden eve zor yetişmiş. Hemen kocasına haber vermiş durumu. Sonra da kurban kesmişler" (KK28).

9.9. Ekmekle İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi'nde bir kadın ekmek pişirdiği sırada yanına başla bir kadın gelirse ve o kadın gelip gittikten sonra hamur parça parça olur da ekmek pişirmek zorlaşırsa ekmeğin nazara geldiğine inanılır. Böyle bir durumla karşılaşan kişi bundan sonraki ekmek hamurları için tuz okutur. Okunan tuz ekmek hamuruna katılır. Köyde ekmekle ilgili inanmaların bir diğeri de sofranın başında kişinin elindeki ekmeğin bir anda yemeğin içine düşmesinin aç olan birinin geleceği şeklinde yorumlanmasıdır.

9.10. Siğille İlgili İnanmalar

Küçükkovacık Mahallesi'nde elinde siğil çıkan kişi Ana Sultan'a gider. Ana Sultan'da eline okur ve orada bulunan ağaçtan bir parça kırarak arkasına bakmadan oradan uzaklaşır.

Elinde siğil çıkan kişi Ana Sultan'a gider. 3 İhlas 1 Fatih okur. Ağaçtan kopardığı pürçüğü alır ve ardına bakmadan oradan uzaklaşır. O pürçük kurduğunda elinde siğil kalmaz." (KK11)

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada Keles ilçesine bağlı olan Küçükkovacık Mahallesi'nin hayatın geçiş dönemleri olarak bilinen doğum, evlenme ve ölüm konusundaki inanma, yöntem ve uygulamaları ele alınmıştır. Amaç bu ürünleri kayıt altına alarak kaybolmasına engel olmak ve bu ürünleri gelecek kuşağa aktarmaktır. Çalışmalar esnasında gerek yazılı gerek sözlü kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Küçükkovacık eski bir Yörük köyüdür. Keles yöresinde ilk kurulan köyün Küçükkovacık olduğu yerel ağızlar tarafından ifade edilmiştir.1994 yılında Keles ilçesine bağlı mahalle olmuştur.

Çalışmanın giriş bölümünde derleme bilgileri, malzemenin derlenme şekli ve yazıya geçirilmesi başlıklarına yer verilmiştir. Daha sonra çalışmanın birinci bölümünde Küçükkovacık Mahallesi'nin tarihi, coğrafi yapısı, ekonomik durumu, eğitim durumu, nüfusu ve sosyokültürel hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

Geçiş dönemlerine dair işlenen ilk bölüm Doğum konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yer alan doğuma dair âdetler Doğum Öncesi, Doğum Sırası ve Doğum Sonrası başlıkları altında verilmeye çalışılmıştır. Günümüzde Küçükkovacık Mahallesi'nde ebe yardımıyla doğum yapan kadın bulunmasa da önceki dönemlerde köyde doğum yaptıran dört ebenin olduğu derlenen bilgiler arasındadır. Gelişen ulaşım koşulları sayesinde doğum olayı hastanelerde gerçekleşmektedir. Doğum öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen uygulamaların eski dönemlerdeki hâlleriyle veya kısmen de olsa değiştirilerek sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Doğum öncesinde kısırlığı gidermek için başvurulmuş pratikler dinî-büyüsel nitelikte olanlar, halk hekimliği ve tıbbî sağaltma kapsamına girenler olmak üzere üç kısımda toplanmıştır. Yörede bulunan Ana Sultan türbesine gidilerek adak adanması, kurban kesilmesi dinsel-büyüsel nitelikte olan uygulamalardır. Günümüzde köyde çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ise çoğunlukla tıbbî yöntemlere başvurumaktadırlar. Küçükkovacık Mahallesi'nde erkek çocuk soyun devamı olarak görülmeyle birlikte kız çocuğuna da önem verilmektedir. Çocuğun cinsiyetine yönelik ayırım pek göze çarpmasa da cinsiyetinin belirlenmesine yönelik bazı uygulamalar halen devam etmektedir. Mahallede kırk basması, kırk karışması, nazar ile ilgili inanışlar yaygındır. Bu sebeple yeni doğan çocuğun kırk basığından korunması ve nazar olmaması adına alınan önlemler ve yapılan dinî-büyüsel pratikler mevcuttur.

Araştırma alanında geç yürüyen, huysuzluk yapan, sarılığa yakalanan, altına kaçırın çocuklar için de birtakım pratikler uygulanmaktadır. Bunlardan en dikkat çekici olanı altına kaçırın çocuğa bal ile yılan derisinin karıştırılarak yedirilmesidir.

Küçükkovacık Mahallesi'nde sünnet uygulamasına önem verilmekte aile bunu yerine getirmesi gereken kutsal bir görev olarak görmektedir. Sünnet kendi içinde sünnet çocuğunun giydirilmesi, sünnet yatağının hazırlanması, sünnet gezdirmesi, sünnet işlemi, sünnet mevlidi gibi gelenek ve görenekleri barındırmaktadır.

Araştırma alanında askerlikle ilgili yapılan uygulamalara hemen her yörede rastlanmaktadır. Yaşı geldiği halde askere gitmeyenler dışlanmakta ve vatan haini olarak nitelendirilmektedir. Asker için yapılan hazırlıklar, asker duası, asker eğlencesi, asker kınası, asker uğurlaması, asker karşılama gibi uygulamalar sürdürülen geleneklerdendir. Bu başlık altında en dikkat çekici olan ise asker manileridir. Asker olan gencin evine, yurduna, sevdiklerine hasretini dile getirdiği maniler araştırma alanında sözlü kaynaklardan derlenmiştir.

Geçiş dönemlerinden “evlenme” etrafında gerçekleştirilen pratikler özellikle köyde yapılan düğünlerde düğün öncesi, düğün sırası ve düğün sonrasında atlanmadan uygulanmaya çalışılmaktadır. Ancak zamanın getirdiği yenilikler sonucunda bazı uygulamalarda birtakım değişiklikler de görülmektedir. Çalışmada evlenme olayı, evlenme biçimleri, evlilik yaşı, eş seçimi, dünürücü çıkma-kız görme, kız isteme, söz kesimi, nişan, düğün hazırlıkları ve düğün aşamalarıyla anlatılmıştır.

Düğün geleneği kendi içinde düğüne davet, danışık, çeyiz serme, kına gecesı, nikâh, gelin alma, güvey salma, güvey uyandırma, döşek kaldırma, paça, şenlik heybesi âdetlerini barındırmaktadır. Bu uygulamalardan danışık, güvey salma, güvey uyandırma, döşek kaldırma, gelinin suya götürülmesi gibi âdetlerin önceki dönemlere göre varlığını yavaş yavaş yitirdiği sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda tespit edilmiştir. Araştırma alanında dikkat çeken noktalardan biri de kına gecesinde ve gelin almada söylenen türkülerdir. Köyde türkü söyleme geleneğini sürdüren ve bu türkülerı ezbere bilip söyleyebilen kadınlar, düğün, kına gecesı, nişan gibi törenlerde bakır çalıp, türkü söylerler. Günümüzde köyde yapılan törenlerin çoğunda müzisyen bulunmaktadır. Erkekler bu müzisyenin çaldığı türküler eşliğinde oynayıp bir arada

eğlenirken kadınlar da bakır çalanların söyledikleri türküler eşliğinde kaşık oyunu oynayarak kendi aralarında eğlenirler.

Son geçiş dönemi ise ölümdür. Ölümü düşündüren ön belirtilerde karganın ötmesi köy halkını tedirgin etmekte ve onlara ölümü düşündürmektedir. Araştırma alanında görülen bazı rüyalar, bu rüyalardaki çarpıcı bazı olaylar veya kavramlar ölümün habercisi olarak görülür. Ölecek kişinin yakınları rüya görür yani kişinin öleceği önceden yakınlarının rüyasına girer. Ev yıkılmış olarak görülür. Diş çektirmek de ölümün habercisi olarak yorumlanır. Ölüm sonrasında yakınları mevtayı yataktan kaldırıp yönü kibleye gelecek şekilde yere yatırır. Buna “rahat yatağı” denir. Üzerine beyaz çarşaf örterler. Karnı şişmesin diye karın bölgesine bıçak, makas veya bir demir parçası koyarlar. Demir parçası koyulmasındaki amaç her ne kadar vücudun şişmesini önlemeye yönelik olsa da temelinde “demir kültü” yatmaktadır. Daha sonraki kısımlarda ölüm olayının duyurulması, ölüünün yıkanması, kefenlenmesi, tabuta konulması, cenaze namazı, mezarın kazılması, ölen kişinin defnedilmesi, telkin, cenaze evi, ölüünün belirli günleri, ölüünün eşyaları, ölen kişinin ardından tutulan yas ve gerçekleştirilen mezarlık ziyaretleri gibi bir çok gelenek ve göreneğin uygulandığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde inanmalar kısmına yer verilmiştir. Küçükkovacık Mahallesi’nde ağaç, mezarlık, kedi, köpek, Hıdırellez, Ana Sultan, ekmek, ayna ve siğille ilgili inanışlar tespit edilmiştir. Bu inanışlar içerisinde en dikkat çekici olan Ana Sultan türbesi ile ilgili olan inanıştır. Bu inanışa göre her yıl Ana Sultan’ a hayır yapılmalı, kurban kesilmelidir aksi takdirde Ana Sultan türbesinden sesler geldiği derlenen bilgiler arasındadır.

Bu çalışmanın amacı Küçükkovacık Mahallesi’ndeki geçiş dönemi âdetlerini yazıya geçirmek, gelecek kuşaklara aktarmak ve yok olmasını önleyerek devamlılığını sağlamaktır.

KAYNAK SAHISLAR LİSTESİ

1. Emine Adıgüzel, 1967, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK1)
2. Firdevs Uçar, 1952, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK2)
3. Mustafa Bilgit, 1956, Küçükkovacık, Üniversite, Emekli Öğretmen(KK3)
4. Sadettin Kurt, 1949, Küçükkovacık, İlkokul, Çoban(KK4)
5. Zemine Ertan, 1938, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK5)
6. Naciye Bilgit, 1963, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK6)
7. Ahmet Yavuz, 1938, Küçükkovacık, Ortaokul, Kepçe Operatörü(Emekli)(KK7)
8. Kadriye Yavuz, 1959, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK8)
9. Halime Ay, 1943, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK9)
10. Halime Ay, 1958, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK10)
11. Halil Ertan, 1937, Küçükkovacık, İlkokul, İnşaat Ustası (Emekli)(KK11)
12. Asiye Koçdemir, 1968, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK12)
13. Nilüfer Din, 1960, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK13)
14. Nurten Demir, 1958, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK14)
15. Şefika Yavuz, 1964, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK15)
16. Recep Koçdemir, 1962, Küçükkovacık, Lise, Emekli(KK16)
17. Fevziye Döner, 1970, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK17)
18. Zekeriya Bilgit, 1974, Küçükkovacık, Lise, İşçi(KK18)
19. Mefaret Kaya, 1966, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK19)
20. Yusuf Adıgüzel, 1924, Küçükkovacık, Okuma Yazma Yok, Çiftçi (Emekli)(KK20)
21. Müşerref Adıgüzel, 1958, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK21)
22. Cemile Din, 1954, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK22)
23. Azime Ertan, 1964, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK23)
24. Mustafa Adıgüzel, 1963, Küçükkovacık, Üniversite(Önlisans), Muhtar(KK24)
25. Ayşe Kurt, 1958, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK25)
26. Tahir Bilgit, 1950, Küçükkovacık, İlkokul, İnşaat Ustası(KK26)
27. Fatma Sakin, 1946, Küçükkovacık, Okuma Yazma Yok, Ev Hanımı(KK27)
28. Macide Kaya, 1950, Küçükkovacık, İlkokul, Ev Hanımı(KK28)
29. Mehmet Uçar, 1953, Küçükkovacık, Üniversite, Emekli Öğretmen(KK29)
30. Firdevs Aklan, 1957, Küçükkovacık, İlkokul Terk, Ev Hanımı(KK30)

KAYNAKÇA

Kitaplar

ACIPAYAMLI, Orhan, **Türkiye’de Doğumla İlgili İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Erzurum, 1961.

BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe, **Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2009.

Bursa 1973 İl Yıllığı, 1973.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**. 3. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1994.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam Ansiklopedisi**

CEMİLOĞLU Mustafa, **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2002.

CEMİLOĞLU Mustafa, **Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1999.

ÇAÇU Ayhan, **Yaşayan Tanıkların Dili ile Keles; Sözlü Tarih Çalışması**, Keles Kaymakamlığı, Bursa, 2010.

EKİCİ Metin, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, 7.b., Geleneksel Yayınları, Ankara, 2016.

GÖKSU, M. Hasan, **Manilerimiz**, Milliyet Yayınları, Ekim, 1970.

İNAN Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

KALAFAT Yaşar, **Doğu Anadolu’ da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

KAPLANOĞLU Raif, **Bursa Yer Adları Ansiklopedisi I, C. I**, Avrasya Etnografya Yayınları, Bursa, 2001.

KAPLANOĞLU Raif, **1844 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Değişim Sürecinde Bursa’nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı**, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa, 2011.

KAPLANOĞLU Raif, **1830- 1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı**, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2013.

ÖRNEK Sedat Veyis, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, 2.b., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1996.

ÖRNEK Sedat Veyis, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2016.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971, Ankara

TAŞ Hülya, **Bursa Folkloru; Bursa İli Gelenek ve Görenekleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Gaye Kitabevi, Bursa, 2002.

TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

YILDIRIM Sait, **Her Yönü İle Keles**, Hakimiyet Matbaası, 1967.

Sürelî Yayınlar

ACIPAYAMLI Orhan, **“Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi”**, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara, 1992.

AÇA Mehmet, “Kazak ve Kırgız Türklerinde Defin Sonrası Bazı Uygulamalar ve Aş Verme (Aş Toyu)”, **Millî Folklor Dergisi**, C. 6, S. 43, Yıl 11, Güz 1999, ss. 24-34.

AÇA Mehmet, “Türk Halk Geleneğindeki Doğum Sonrası Uygulamalara Bir Örnek: Tuzlama”, **Millî Folklor Dergisi**, C.7, S.52, Kış 2001, ss. 93-100.

AKSEL, Malik, **“Bursa’da Sünnet Düğünleri”**, Bursa’da Yaşam Olay Gazetesi Armağanı, Haziran, 2003.

ARTUN Erman, “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S. 9-10, İstanbul, 1998.

BOYRAZ Şeref, “Okuntudan Davetiye Bir Dönüşümün Anatomisi”, **Millî Folklor Dergisi**, S. 84, Yıl 21, 2009, ss. 87-96.

BOZYİĞİT, M. Esat, “Ankara’ da Düğün Okuntusundan Davetiye”, **Folklor/ Edebiyat**, C:2, S:10,1997.

DEMİR Özkan, BAKAR Nur, “Silifke Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:35, 2014, ss. 111-133.

KAPLANOĞLU Raif, “Bursa’da Eski Düğünler”, Geleneksel Yaşam Kültürümüzde Bursa; Bursa’da Yaşam, **Olay Gazetesi Armağanı**, Kasım 2012, Bursa, ss. 120-132.

KARACA T. Nesrin, ÜÇER Müjgan, “Beşik- Eşik- Keşik” Sivas Sözel Kültüründe Ölüm, **Folklor/ Edebiyat**, cilt:22, sayı:85, 2016/1

ÖRNEK Sedat Veyis, “Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma”, **Folklor Edebiyat**, Cilt:21, Sayı:82, 2015, 523-529

ÖZDEMİR Cafer, “ Dede Korkut Kitabında Saygı”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları**, Güz, 2017. ss.7-29

ŞİMŞEK İhsan, “Çukurova’da Gelin Göçürme”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Cilt:8, Yıl:14, Temmuz, 1963.

TOPÇU Niyazi, “Temettuat Defterlerine Göre Keles”, Bursa Araştırmaları, Sayı:12, Bursa, 2006, s.27.

Diğer Kaynaklar

Bildiri Kitapları ve Bildiriler

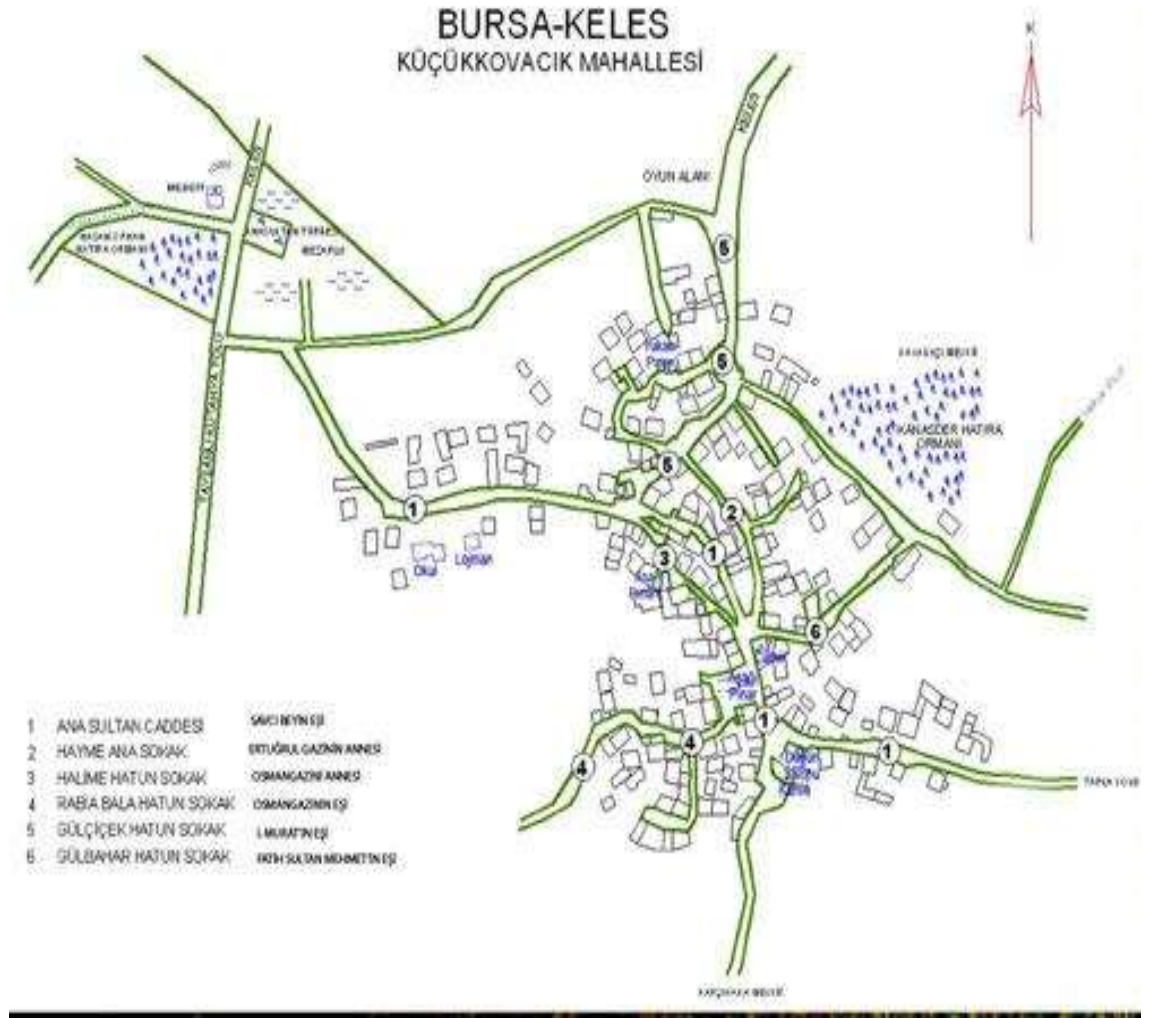
ACIPAYAMLI Orhan, “Türkiye’de Yürümeyen Çocukları Yürütme Gelenekleri”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1974.

GÜLEÇ Özer, “Keles- Belenören Köyünde Düğün Bölümlerinden Güvey Salma-Güvey Uyandırma ve Dürü Toplama”, **Bursa Halk Kültürü; II.Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı**,(20-22 Ekim), C.I, Bursa, 2005, ss. 253-259.

TANYU Hikmet, “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, cilt:4, 1976.

EKLER

Ek 1: Harita

Ek 2 Fotoğraflar

Mahallenin Uzaktan Görünüşü

Küçükkovacık Mahalle Girişi

Küçükkovacık Mahallesi Girişi

Mahalleden Bir Görüntü

Ana Sultan Türbesi

Ana Sultan Türbesinin İç Kısmı

Ana Sultan Türbesi

Ana Sultan Türbesi

**Kaynak Kişiler Emine Adıgüzel ve
Firdevs Uçar**

Kaynak Kişilerle Görüşme

Kaynak Kişi Ahmet Yavuz

Evin İçinden Bir Görüntü

Kaynak Kişi Recep Koçdemir

Kaynak Kişi Mustafa Bilgit

Küçükkovacık Mahallesi Camii

Ana Sultan'ı Anma ve Bereket Hayrı

**Ana Sultan'ı Anma ve Bereket
Hayrı**

Bereket Hayrından BirGörüntü

Anneler Günü Etkinliğine Hazırlık

Anneler Günü Etkinliğinden Görüntü

Kırklama

Sünnet Davetiyesi

Sünnet Çocuğu ve Yakınları

Sünnet Çocuğu ve Aile

Sünnet Çocuğu

Askere Uğurlama

Sünnet Yatağı

Asker Eğlencesi

Asker Fotoğrafi

Nişan Tepsisi

Çeyizden Bir Görüntü

Nişandan Bir Görüntü

Çeyiz Serme

Tavana Asılan Çeyiz ve Gelin Damat

Gelin ve Yakınları

Gelin ve Damat

Kına Gecesi

Düğün Günü Bayrakçı

Düğün Günü Oynayan Erkekler

Gelin ve Damat

Düğün Davetiyesi

Mezarlıktan Bir Görüntü

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Esra MERAL
Tez Adı	Keles İlçesi Küçükcaşık Mahallesi Gecik Dönemleri
Enstitü	Sagap Bilimler
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Hülya TAŞ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :

İmza :

